

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 1988 | 4

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
Tanács és a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

A szerkesztőbizottság elnöke:
Papp István

Szerkesztőbizottság:
Balázs Sándor, Bujdosó Ernő,
Földi Tamás, Gál Andorné,
Havasi Zoltán, Horváth Tibor,
Katsányi Sándor, Kiss Jenő,
Kováts Zoltán, Orosz Bertalanné,
Ruzsás Lajosné Tóth Gyula

Felelős szerkesztő:
Gerő Zsoltné

Szerkesztő:
Pál Ilona

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület
Budapest 1827
Telefon: 757-533/519 vagy 517 m.

Megjelenik kéthavonként.
Példányszám: 1350
Egyes szám ára: 30,- Ft
Évi előfizetési díj: 180,- Ft

Terjeszti a Magyar Posta:
Előfizethető
bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál,
a Posta hírlapüzleteiben
és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR) Budapest, XIII., Lehel u. 10/a.
közvetlenül, vagy postautalványon,
valamint átutalással a HELIR 215-96162
pénzforgalmi jelzőszámra.

Külföldre előfizethető
a Kultúra
Könyv- és Hírlapkereskedelmi Vállalatnál
Budapest P.O.B. 149
1376

Műzsák Közművelődési Kiadó
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült a Műzsák Közművelődési Kiadó
nyomdájában
Felelős vezető: Horváth László
Budapest, 1988 (11484/88)
Műszaki szerkesztő: Virágos Edit
Megjelent: 10.01 A/5 ív terjedelemben

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26 408

34. ÉVFOLYAM
1988. 4. SZÁM

HIBAIGAZÍTÁS

Az 1988/2-3-as szám 160. oldal második bekezdésének első mondata helyesen:
Most azt kívánom kifejtetni, hogy nélkülünk is, akiknek a könyvtárosok és tájékoztatási... A hibáért a nyomda nevében is elnézést kérünk.

(A szerk.)

TARTALOM

Abstracts.	229
Inhaltsangaben.	231
Резюме.	234

VINKLER Péter

Néhány tudományterület egyes bibliometriai sajátosságai és ennek tudomány- metriai következményei.	237

SZABÓ György

Az egyházi könyvtárak a közművelődésben.	255

Az online információkeresés oktatása (TOKAJI NAGY Erzsébet – DÖMÖTÖR

Lajosné).	263

SOMKUTI Gabriella

Történeti tények és a köztudat, avagy: mit alapított Széchényi Ferenc?	268

SUPPNÉ TARNAY Györgyi

A tanítójelöltek olvasáshoz, könyvtárhoz való viszonya az 1980-as években . .	273

Beszámoló az Országos Könyvtárügyi Tanács 1987. évi tevékenységéről. (VÁLYI

Gábor).	284

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1987-ben. (SZENTE Ferenc). ....

287

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának 1986-1987. évi működéséről.

(WALLESHAUSEN Gyula).	293

A Főiskolai Könyvtárvezetők Tanácsának munkájáról, 1986-1987. (OTTOVAY

László).	296

Kitekintés

BAUMGARTNER, Ferdinand: Integrációs törekvések az osztrák egyetemi könyv- tárakban (Ford.: RUBNER Júlia).	299

BEIN, Anne: Swets & Zeitlinger – híd a kiadók és a könyvtárak között. (Ford.:

RUBNER Júlia).	306

DOSOUDIL, Ilse: Állományépítés Ausztria tudományos könyvtáraiban (Ford.:

RUBNER Júlia).	312

BIAŁKOWSKA, Barbara: A nevelési funkciók aktuális irányai a gyermekkönyvtárakban (Ford.: RÁCZ Ágnes)	316
MEŠŠA, Eugen: Integrációs törekvések a csehszlovák könyvtárosképzésben (Ford. és töm.: TÓTH Györgyi)	323

Szemle

Art libraries journal. <i>A művészeti könyvtárosok szakfolyóirata.</i> (Ism.: TÓSZEGI Zsuzsa)	330
Thesaurus construction. <i>A practical manual. Tezauruszépítés. Gyakorlati kézikönyv</i> (Ism.: ORBÁN Éva)	335

E számunk szerzői, közreműködői: BAUMGARTNER, Ferdinand (Universitätsbibliothek Wien, Ausztria), BEIN, Anne (Swets & Zeitlinger, Ausztria), BIAŁKOWSKA, Barbara (Biblioteka Narodowa Instytut Książki i Czytelnictwa, Lengyelország), DOSOUDIL, Ilse (Universitätsbibliothek Wien, Ausztria), DÖMÖTÖR Lajosné (VVEKK, Veszprém), MEŠŠA, Eugen (Univerzity Komenskeho, Csehszlovákia), ORBÁN Éva (OSZK KMK), OTTOVAY László (OSZK), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), RUBNER Júlia (OSZK), SOMKUTI Gabriella (OSZK), SUPPNÉ TARNAY Györgyi (Debreceni Tanítóképző Főiskola Könyvtára, Debrecen), SZABÓ György (Dunántúli Ref. Egyházkerület Tudományos Gyűjtemény, Pápa), SZENTE Ferenc (OSZK), TOKAJI NAGY Erzsébet (BDTF, Szombathely), TÓSZEGI Zsuzsa (OSZK), TÓTH Györgyi (BDTF, Szombathely), VÁLYI Gábor (OKT), VINKLER Péter (MTA Központi Kémiai Kutatóintézete), WALLESHAUSEN Gyula (Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa).

ABSTRACTS

VINKLER Péter: Selected bibliometric features of some disciplines and their consequences in scientometrics. – The study attempts to distinguish the journals of chemistry and some related disciplines or fields by a variety of methods. Discipline specific factors are introduced through the definition of the average impact factor of the journals of the individual disciplines that make the impact factor of the publications of various fields of science comparable with one-another. The aim is to evaluate the publications of researchers active in various fields by means of their impact factors. The article introduces the notion of the primary information scope of core journals, and the first and second law of citation strategy. [pp. 237–254]

SZABÓ György: The role of ecclesiastical libraries in contemporary Hungarian people's education with special respect to the libraries of the Calvinist church. – Ecclesiastical libraries in Hungary form an organic part of contemporary Hungarian librarianship and education. Our church libraries are not only book museums but also active and living library centres and research institutions. They assume an important role in national and regional library services, in research, and in national bibliographic efforts as well. The role ecclesiastical libraries possessing valuable collections of books and manuscripts of a historic-antique significance is also considerable from the point of view of the national retrospective bibliography. [pp. 255–262]

The teaching of online information retrieval. TOKAJI NAGY Erzsébet – DÖMÖTÖR Lajosné – The teaching of computer science and computer skills has become a part of the curriculum of college-level librarian training due to the needs of society. The Central Library of the Veszprém University of Chemical Industry has been cooperating with the Department of Library Science of the Berzsenyi Dániel Teachers' Training College (Szombathely) from where students of librarianship have been sent for special seminars in online searching. The adequate proportions of theory and practice are determined by the librarians in Veszprém and the lecturers of the department. The instructional materials used are: textbooks, slide and slide-tape series, such as „Introduction to DIALOG” or „Grafitti on a database”, etc. The useful experiment of the special seminar makes it urgent that the continuously widening scope of computer related knowledge be incorporated into the curricula of the training and continuing education of librarians. [pp. 263–267]

SOMKUTI Gabriella: Historical facts and common knowledge or what was founded by Ferenc Széchenyi. – In 1802 Ferenc Széchenyi donated his private library containing Hungarian and related books to the Hungarian nation with the aim of establishing the foundations of a national library. The Hungarian parliament brought the Hungarian National Museum into being by an act passed in 1808, and the existing library had become a part of this. The separation of the two institutions took place in 1949 only. The majority of historical reviews have considered the two institutions as a unit right since the beginnings, and took Ferenc Széchenyi as the founder of the Hungarian National Museum as well. This historical misbelief was a sort of codified by the joint celebration of the centenary of the foundation in 1902, then the celebrations of the 175th anniversary in 1977. The most recent piece of Hungarian library history has also published this false fact. The author of the present article points out the temporary dif-

ference between the foundation of the two institutions citing historical sources, and the fact that Ferenc Széchényi had nothing to do personally with the foundation of the national museum. [pp. 268–272]

SUPPÉ TARNAY Györgyi: Characteristics of the relation of would-be teachers to reading and the library in the 1980s. – The study is related to teacher research underlined in the 1980s as a part of the development of the educational revival. The establishing and wide scale development of the content, methodology and practice of individual learning and permanent education is the primary component of the culture mediating activities of the teachers. The study investigates what the content and level of the preparation of would-be teachers for these tasks are like with special regard to their culture of reading (the place of reading in their activity system, the motives of selecting reading matter, the sources of their acquisition, their use of the library). Some consequences of the investigation are summarized with respect to teacher training and libraries. [pp. 273–283]

Report on the activity of the National Library Council in 1987. (VÁLYI Gábor). – The National Library Council has discussed the document on the state and tasks of librarianship forwarded to the Agitation and Propaganda Committee of the Central Committee of the Hungarian Socialist Workers' Party and the Cultural Committee of the Parliament several times for the past two years. It has dealt with the provision of county centres with legal information, with the systematic weeding out of materials from library collections, with the utilization of surplus copies, with the preservation of library materials and with deposit libraries. The work meetings of the council have also tackled the Hungarian practice of the international exchange of publications, the report of the committee of stock preservation and protection, and the living and working conditions of librarians. Another field of the activities of the council is the enhancement of the library project of the Hungarian Academy of Sciences – Soros Foundation through the chairman of the council who is the member of the Soros Foundation Committee. [pp. 284–286]

The Centre for Library Science and Methodology in 1987. (SZENTE Ferenc). – Some of the more important development efforts of the institution: proposal for the more effective operation of the libraries of courts; efforts for the improvement of the cooperation of networks in the provision of literature; modernization of statistical data processing; elaboration of a project for the establishment of the talking book collections of public libraries. Achievements of research incorporated in three publications: Bartos É.: Reader in bibliotherapy; Gereben F.: Changing reading habits; Szabó F.: The sociology of the librarian profession. The activity of the institution was characterized by professional extension training courses, publications of library promotion, the beginning of the computerization of the special library, and the usual supervisions in 1987. [pp. 287–292]

On the activity of the Board of University Library Directors in 1986-1987. (WALLESCHAUSEN Gyula). – The problems of the relationship between the universities and their libraries were in the focus of the activity of the Board in the period of the preparation of the reform of higher education and the act on education. The position of academic librarians was investigated and debated as well as the role of the library in the university of the future. The Board also had a festive conference on the occasion of the bicentenary of the University of Veterinary Science upon the invitation of the university. On the last meeting of the two-year cycle the members watched an online demonstration and listened to a report on the work of IATUL. [pp. 293–295]

On the activity of the Board of College Library Directors in 1986-1987. (OTTOVAY László). – The Board consisting of the directors of the libraries of 52 colleges or college faculties, had nine meetings during the two years. The possibilities of cooperation, the handling of legal deposit copies and their utilization in the regions, the living and working conditions of college librarians, the computerization of college libraries, the problems of new standards and the building of alphabetic catalogues, and the difficulties of the training of librarians were dealt with in the meetings. These programmes were supplemented by visits to libraries. The Board continued its training programme. [pp. 296–298]

Abroad

BAUMGARTNER, Ferdinand: Efforts for integration in Austrian university libraries. (Translation by Rubner Júlia) [pp. 299–305]

BEIN, Anne: Swets & Zeitlinger – A bridge between publishers and libraries. (Translation by Rubner Júlia) [pp. 306–311]

DOSOUDIL, Ilse: Collection building in the scientific libraries of Austria. (Translation by Rubner Júlia) [pp. 312–315]

BIAŁKOWSKA, Barbara: Current trends in the educational functions of the children's library. (Translation by RÁCZ Ágnes) [pp. 316–322]

MESSA, Eugen: Scientific information and the department of librarianship at the Bratislava Comenius University. (Translation and abstract by Tóth Györgyi) [pp. 323–329]

Reviews

Art libraries journal. The journal of art librarians. (Rev.: TÓSZEGI Zsuzsa). [pp. 330–334]

Thesaurus construction: A practical manual / Jean Aitchison, Alan Gilchrist. – 2 nd. ed., London, Aslib, 1987. [pp. 335–336]

INHALTSANGABEN

VINKLER Péter: **Einzelne bibliometrische Eigenarten einiger Wissenschaftsgebiete und die wissenschaftsmetrischen Konsequenzen derselben.** – Vorliegende Veröffentlichung trachtet die Zeitschriftenbasen der Chemie und einiger Verwandtwissenschaftszweige, bzw. Wissenschaftsgebiete mit mehreren Methoden abzusondern. Den durchschnittlichen Wirkungsfaktor der Zeitschriften einzelner Wissenschaftsgebiete bestimmend, führt sie solche wissenschaftsgebietliche Faktoren ein, die es ermöglichen den Wirkungsfaktor der Publikationen von verschiedenen Wirtschaftsgebieten miteinander zu vergleichen. Das Ziel ist, die Publikationen der auf verschiedenen Fachgebieten tätigen Forschern, mit Benützung der Wirkungsfaktoren einzuschätzen. Der Artikel leitet den Begriff des primären Informationskreises der Stammzeitschriften ein, wie auch das erste und zweite Gesetz der Berufungsstrategie. [S. 237–254]

SZABÓ György: **Die Rolle der kirchlichen Bibliotheken in der gegenwärtigen ungarischen Kultur, mit besonderer Rücksicht auf die Bibliotheken der reformierten Kirche.** – Die in Ungarn funktionierenden kirchlichen Bibliotheken bilden durch ihre Betätigung einen organischen Teil des gegenwärtigen ungarischen Bibliotheks- und Bildungswesens. Unsere kirchlichen Bibliotheken sind nicht nur Buchmuseen, sondern auch aktive und lebendige Bibliothekszentralen, Forschungsplätze. Sie übernehmen eine bedeutende Rolle in den nationalen und regionalen Bibliotheksdiensten, in der wissenschaftlichen Forschungsarbeit bzw. in den bibliographischen Unternehmungen auf nationaler Ebene. Die Rolle der

kirchlichen Bibliotheken, die über einen wichtigen historischen, ins Museum gehörigen Buch- und Manuskriptbestand verfügen, spielen auch in dem Zustandebringen der retrospektiven Nationalbibliographie eine ernsthafte Rolle. [S. 255–262]

Unterricht der Online Informationsrecherche. TOKAJI NAGY Erzsébet – DÖMÖTÖR Lajosné. – Aufgrund der gesellschaftlichen Bedürfnisse wurde in dem Programm der Bibliotheksbildung an der Hochschule, der Unterricht komputertechnischen Kenntnisse aufgenommen. Die Zentralbibliothek der Chemischen Universität in Veszprém steht seit einigen Jahren in Verbindung mit der Bibliotheksfakultät der Berzsenyi Dániel Lehrerseminarhochschule. Von hier erhält sie regelmässig Studenten der Bibliotheksbildung und sie empfängt diese Studenten im Rahmen des Online-Spezialkollegiums. Die in dem Unterricht teilnehmenden Bibliothekare in Veszprém und die Lehrer der Fakultät bestimmen gemeinsam die richtige Proportion theoretischer und praktischer Kenntnisse. Die Hilfsmittel des Unterrichts sind: Notizen, Dia- und Tondiaserien, wie zB. „Introduction DIALOG“ oder „Grafitti on a database“, usw. Das nützliche Experiment des Spezialkollegiums drängt darauf hin, dass der Kreis der sich ständig erweiternden, komputertechnischen Kenntnisse sich in dem Unterrichtsstoff der Bibliotheksbildung und Fortbildung ununterbrochen einbaut. [S. 263–267]

SOMKUTI Gabriella: Historische Tatsachen und allgemeines Bewusstsein, oder was gründete Ferenc Széchenyi? – Im Jahre 1902 hat Graf Ferenc Széchenyi seine Privatbibliothek, die ungarische und auf Ungarn bezügliche Bücher enthielt, der ungarischen Nation geschenkt, mit dem Ziele, dass diese als Grundlage einer Nationalbibliothek dienen sollen. Das Gesetz, von dem ungarischen Parlament im Jahre 1808 gebracht, hat das Ungarische Nationalmuseum ins Leben gerufen und die bereits bestehende Bibliothek in Rahmen der neuen Institution eingesetzt. Die Trennung der beiden Institutionen erfolgte nur im Jahre 1949. Die Mehrheit der historischen Rückblicke hat beide Institutionen bereits von Anfang her, als Einheit betrachtet und hat Ferenc Széchenyi ebenfalls zum Gründer des Ungarischen Nationalmuseums gemacht. Dieses falsche historische Bewusstsein wurde etwa dadurch kodifiziert, dass man im Jahre 1902 das Zentenarium und im Jahre 1977 die 175. Jahreswende auch gemeinsam feierte. In der jüngst veröffentlichten ungarischen Bibliotheksgeschichte figuriert ebenfalls diese falsche Behauptung. Die Autorin des Artikels, sich auf historische Quellen beziehend, beweist den zeitlichen Unterschied zwischen der Gründung beider Institutionen, wie auch die Tatsache, dass Ferenc Széchenyi keine persönliche Beziehung zur Gründung des Ungarischen Nationalmuseums hatte. [S. 268–272]

SUPPÉ TARNAY Györgyi: Eigenarten der Beziehungen im Kreise der Lehramtskandidaten zum Lesen, zur Bibliothek in den 80er Jahren. – Die Abhandlung als Teil der pädagogischen Erneuerung, die sich in den 80er Jahren entwickelte, knüpft sich mit Betonung zur Pedagogenforschung. Die Hauptaufgabe in der kulturvermittelnden Tätigkeit der Pedagen ist die Gründung und ausgedehnte Verbreitung, bezgl. Inhalt, Methodik und Praxis der selbstbildenden Anschauung. Die Abhandlung untersucht, wie die Pedagen auf ihre Aufgaben vorbereitet sind und unterrichtet werden, welchen Inhalt diese Aufgaben haben und auf welchem Niveau dieselben stehen, mit besonderer Rücksicht auf ihre Lesekultur; welchen Platz das Lesen in ihrem Tätigkeitssystem einnimmt, welche die Motive bei der Auswahl ihrer Lesestücke sind, welche die Quellen der Anschaffung sind und die Benützung der Bibliothek. Die Autorin fasst einige Lehren der Forschung zusammen, hinsichtlich der Pedagenbildung und der Bibliotheken. [S. 273–283]

Bericht über die Tätigkeit des Nationalrates für das Bibliothekswesen im Jahre 1987. (VÁLYI Gábor). – In den vergangenen zwei Jahren hat der Nationalrat für das Bibliothekswesen jenes Material öfters erörtert, welches der Agitations- und Propagandakommission der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei bezw. der Kulturkommission des Parlaments unterbreitet wurde und sich mit der Lage und Aufgaben des Bibliothekswesens befasste. Diskutiert wurden die juristische Informationsversorgung, die planmässige Bestandsverminderung und die Speicherbibliotheken der Komitatssitze. Der ungarische Vorgang des internationalen Publikationsaustausches, der Bericht der Kommission für Bestandschutz

und die Lebens- und Arbeitsverhältnisse der Mitarbeiter in den Bibliotheken wurden an den Arbeits-sitzungen des Rates besprochen. Der zweite Tätigkeitskreis das late ist die Förderung des Bibliotheks-programmes von seitens der SOROS Stiftung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften durch die Person des Präsidenten, der Mitglied der SOROS Stiftung ist. [S. 284–286]

Die Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik im Jahre 1987. (SZENTE Ferenc). – Die wichtigsten Entwicklungsaufgaben des Institutes sind: Vorschlag zum wirksamen Betrieb der Gerichtsbibliotheken; Schritte im Interesse der fachliterarischen Zusammenarbeit der Netze; Modernisierung der Statistiken; Programmverfertigung, um die Tonbuchsammlungen in den allgemeinen öffentlichen Bibliotheken ins Leben zu rufen. Die Forschungstätigkeit hat sich in drei Veröffentlichungen verkörpert: Bartos Éva: Das bibliothераapeutische Lesebuch; Gereben F.: Wandlung in den Lesegewohnheiten; Szabó F.: Soziologie des Bibliothekarberufes. Berufliche Fortbildungskurse, Propagandapublikationen der Bibliotheken, Ingangsetzung der Automatisierung in der Bibliothekswissenschaftlichen Fachbibliothek, die üblichen Fachaufsichtsuntersuchungen charakterisierten die Arbeit des Instituts im Jahre 1987. [S. 287–292]

Über die Tätigkeit des Rates der Direktoren der Universitätsbibliotheken in den Jahren 1986/87. (WALLESCHAUSEN Gyula). – Im Mittelpunkt des Rates stand die Hochschulreform, bzw. in der Zeitperiode der Vorbereitung des Unterrichtsgesetzes, die Frage des Verbindungssystems zwischen den Universitäten und ihren Bibliotheken. Sie untersuchten und erörterten die Lage der Bibliothekare im Hochschulsystem und die Rolle der Bibliothek an den Universitäten der Zukunft. Der Rat hat aus Anlass des Bizenariums der Tierärztlichen Universität – der Einladung der Universität folgend – eine Festsitzung organisiert. Anlässlich der letzten Zusammenkunft der zweijährigen Periode hat der Rat in der Bibliothek der Universität für Chemie, in Veszprém, eine Online Vorführung angesehen und einem Bericht über die Arbeit der IATUL zugehört. [S. 293–295]

Über die Tätigkeit des Hochschulrates der Bibliotheksleiter in den Jahren 1986/87. (OTTOVAY László). – Der Rat besteht aus den Direktoren von 52 Hochschulen, bzw. Hochschulfakultäten; sie hielten während den zwei Jahren neun Sitzungen. Im Laufe der Diskussionen über Fachprobleme wurden folgende Fragen besprochen: Möglichkeiten der Zusammenarbeit; Handhabung der Pflichtexemplare und deren regionale Ausnützung; Lebens- und Arbeitsbedingungen der Hochschulbibliothekare; Komputersierung der Hochschulbibliotheken; neue Normen und Aufbau der Kataloge; immergrün Probleme der Bibliotheksbildung. Die Programme wurden mit beruflichen Bibliotheksbesuchen ergänzt. Der Rat setzte seinen Fortbildungsprogramm fest. [S. 296–298]

Ausblick

BAUMGARTNER, Ferdinand: **Integrationsbestreben in den österreichischen Universitätsbibliotheken.** (Übersetzt: Rubner Júlia) [S. 299–305]

BEIN, Anne: **Swets & Zeitlinger – Brücke zwischen den Verlegern und den Bibliotheken.** (Übersetzt.: Rubner Júlia) [S. 306–311]

DOSOUDIL, Ilse: **Bestandsaufbau in den wissenschaftlichen Bibliotheken Österreichs.** (Übersetzt: Rubner Júlia) [S. 312–315]

BIAŁKOWSKA, Barbara: **Aktuelle Richtungen der Erziehungsfunktionen in den Kinderbibliotheken.** (Übersetzt: Rác Ágnes) [S. 316–322]

MESSA, Eugen: **Wissenschaftliche Information und Bibliotheksfach an der Comenius Universität in Pressburg.** (Übersetzt und zusammengefasst: Tóth Györgyi) [S. 323–329]

Rezensionen

Art libraries journal. – (*Fachzeitschrift der Kunstbibliothekare*) (Rez.: TÓSZEGI Zsuzsa) [S. 330–334]

Thesaurus construction. A practical manual. (*Aufbau des Thesaurus. Ein practisches Handbuch*) (Rez.: ORBÁN Éva) [S. 335–336]

СОДЕРЖАНИЕ

ВИНКЛЕР Петер: Библиометрические особенности нескольких отраслей науки и последствия с точки зрения наукометрии. – В статье различными методами выделяются базовые журналы химии и нескольких родственных ей отраслей, как целой отрасли науки. Определяя средний фактор влияния журналов отдельных отраслей, автор внедряет факторы целых отраслей при помощи которых можно будет сопоставлять факторы влияния публикаций в различных отраслях науки. Цель – оценка публикаций научно-исследовательских работников, работающих в различных отраслях, при помощи факторов влияния. Статья внедряет понятие первичного информационного круга журнального ядра и первый и второй закон ссылочной стратегии. (стр. 237–254)

САБО Дьердь: Роль церковных библиотек в просвещении сегодня в Венгрии, с особым вниманием на библиотеки реформатской церкви. – Церковные библиотеки Венгрии представляют собой органическую часть современного библиотечного дела и культуры. Церковные библиотеки не только музеи книги, но и активные и живые библиотечные центры, места исследований. Они играют значительную роль во всегосударственных и региональных библиотечных услугах, в научных исследованиях и библиографических предприятиях на государственном уровне. Церковным библиотекам, владеющим значительным фондом историческо-музейного характера книг и рукописей принадлежит важная роль и в работах по ретроспективной национальной библиографии. (стр. 255–262)

Обучение интерактивному информационному поиску. (ТОКАЙИ НАДЬ Эржебет – ДЕТЕТЕР Лайошнэ) – Вследствие общественных потребностей обучение вычислительной технике было включено в программу вузовской подготовки библиотекарей. Центральная библиотека Химического института г. Веспрем уже несколько лет сотрудничает с Кафедрой библиотековедения Педагогического вуза им. Бержени Даниэла г. Сомбатней, и регулярно принимает студентов в рамках спецкурса по интерактивному поиску информации. Участвующие в обучении библиотекари из Веспрема и преподаватели кафедры совместно определяют правильную пропорцию теоретических и практических знаний. Пособия обучения: учебники, диа- и диафоносерии, как напр. "Introduction to DIALOG" или "Graffiti on a database" и т.д. Спецкурс как полезный эксперимент делает срочным заданием включить постоянно расширяющиеся знания по вычислительной технике в учебный материал подготовки и переподготовки библиотекарей. (стр. 263–267)

ШОМКУТИ Габриелла: Исторические факты и общественное сознание, или что основано Ференцом Сечени. – В 1802 г. граф Ференц Сечени подарил свою частную библиотеку венгерс-

ких и касающихся Венгрии книг венгерскому народу, чтобы она послужила основой национальной библиотеки. Законом венгерского парламента в 1808 г. был создан Венгерский национальный музей, и уже действующую библиотеку включили в рамки этого нового учреждения. Расхождение двух институтов произошло лишь в 1949 г. Большинство исторических обзоров рассматривает два учреждения с самого начала как единое целое и упоминает Ференца Сечени как основателя и Венгерского национального музея. Эта ошибка в историческом сознании как бы кодифицировалась совместным отпразднованием столетия основания в 1902 г., и 175-летней годовщины в 1977 г. И в новейшем издании об истории венгерских библиотек сообщались эти неправильные данные. Автор статьи, ссылаясь на исторические источники указывает на разновременность основания двух учреждений и на то, что Ференц Сечени сам не участвовал в основании Национального музея. (стр. 268–272)

ШУПНЭ ТАРНАИ Дьердь: Характерные черты отношения будущих учителей к чтению и библиотеке в 1980 гг. — Научный труд подключается к исследованиям педагогов, которые подчеркивались в качестве части развертывающегося обновления в области педагогики. Главная задача педагогов в передаче культуры, обоснование и распространение подхода, содержания, методологии и практики самостоятельного приобретения знаний, самообразования. Статья исследует содержание и уровень подготовки будущих педагогов на эти задачи, уделяя особое внимание культуре их чтения (месту чтения среди других деятельностей, мотивам выбора и источникам приобретения чтения, использованию библиотек). Суммированы выводы исследований с точки зрения подготовки библиотекарей и работы библиотек. (стр. 273–283)

Отчет о деятельности Венгерского совета по делам библиотек в 1987 г. (ВАЙИ Габор) — За последние два года Совет несколько раз обсудил материал о положении и задачах библиотечного дела, внесенный перед Комитетом агитации и пропаганды ЦК ВСРП и Комитетом культуры Парламента. На повестке дня фигурировали: снабжение областных центров юридической информацией, планомерное исключение из фонда, использование лишних экземпляров, хранение библиотечных материалов и библиотеки-депозитарии. На рабочих сессиях Совета были рассмотрены вопросы практики международного книгообмена в Венгрии, отчет Комиссии по сохранности фондов, условия жизни и работы библиотечных работников. Другая деятельность Совета — содействие библиотечной программе Дарения им. Шороша Венгерской академии наук, посредством председателя Совета, так как он член Комиссии Дарения им. Шороша. (стр. 284–286)

Центр библиотекосведения и методической работы в 1987 г. (СЕНТЕ Ференц) — Среди важнейших задач Центра по развитию фигурировали: составление рекомендаций к эффективной работе судебных библиотек, шаги для сотрудничества сетей в снабжении специальной литературой, совершенствование статистического отчета, создание программы для составления собраний звукозаписей книг в массовых библиотеках. Результаты исследований в трех изданиях: Бартош Ева: Хрестоматия о библиотерапии, Геребен Ференц: Изменения в навыках чтения, Сабо Ференц: Социология библиотечной профессии. В 1987 г. Центр организовал курсы по повышению квалификации, издал материалы библиотечной пропаганды, начал автоматизацию Библиотеки по библиотекосведению, и как обычно, провел специнспекцию библиотек. (стр. 287–292)

О деятельности Совета директоров университетских библиотек в 1986–1987 гг. (ВАЛЛЕС-ХАУЗЕН Дьюла) — В центре работы Совета стояла реформа высшего образования, а в периоде подготовки закона об образовании — система отношений университетов и их библиотек. Было изучено и обсуждено положение библиотекарей вузов, роль библиотеки в университете будущего. Совет организовал торжественное заседание по приглашению Ветеринарного института, по поводу его 200-летия. На последней сессии двухлетнего периода в библиотеке Химического института г. Веспрем устроили демонстрацию интерактивного доступа и заслушивали отчет о деятельности ИАТУЛ. (стр. 293–295)

О работе Совета директоров вузовских библиотек в 1986–1987 гг. (ОТТОВАИ Ласло) – Совет, состоящий из директоров библиотек 52 вузов или вузовских факультетов университетов/институтов, заседал за два года 9 раз. В ходе обсуждения вопросов, касающихся профессии, рассмотрел возможности сотрудничества, работу с и региональное использование обязательных экземпляров, условия жизни и работы вузовских библиотекарей, автоматизацию, проблемы нового стандарта библиографического описания и строения каталогов, "вечнозеленые" заботы подготовки библиотекарей. Программы дополнились посещениями библиотек. Совет продолжал программу по переподготовке. (стр. 296–298)

Библиотечное дело за рубежом

БАУМГАРТНЕР, Фердинанд: Стремления к интеграции в австрийских университетских библиотеках. (Перев. РУБНЕР Юлия) (стр. 299–305)

БЕЙН, Анне: Sweets Zeitlinger – мост между издательствами и библиотеками. (Перев. РУБНЕР Юлия) (стр. 306–311)

ДОСОУДИЛ, Ильсе: Формирование фонда в научных библиотеках Австрии. (Перев. РУБНЕР Юлия) (стр. 312–315)

БИАЛКОВСКА, Барбара: Актуальные тренды воспитательных функций в детских библиотеках. (Перев. РАЦ Агнеш) (стр. 316–322)

МЕШША, Еуген: Специальность научная информация и библиотековедение в университете им. Коменюса в г. Братиславе. (Перев. и сумм. ТОТ Дьердь) (стр. 323–329)

Обзор

Art libraries journal. *Специальный журнал библиотекарей, работающих в библиотеках по искусству.* (Рец.: ТОСЕГИ Жужа) (стр. 330–334)

Thesaurus construction. A practical manual. Составление тезауруса. Практический справочник. (Рец.: ОРБАН Ева) (стр. 335–336)

NÉHÁNY TUDOMÁNYTERÜLET EGYES BIBLIOMETRIAI SAJÁTOSSÁGAI ÉS ENNEK TUDOMÁNYMETRIAI KÖVETKEZMÉNYEI

VINKLER PÉTER

Bevezetés

Közismert az a *Zenon* által leírt paradoxon, amely szerint a gyors lábú *Achilles* nem képes utolérni a nehézkes teknősbékát. A filozófus azt állítja, mire a görög harcos a teknős és a közöttük lévő távolságnak a felét megteszi, az állat addigra már továbbhaladt, s mikor a hős újra nekivágva az új távnak ismét a feléhez ér, a teknőc már újra odébb dőcögött. Ily módon bármilyen gyorsan is fut a myrmidonok királya, a teknősbékát soha nem érheti utol.

A példa a statikus gondolkodás tévétjét illusztrálja. A mozgás e látszólagos ellentmondása jut a szerző eszébe mindannyiszor, ahányszor a világ megismeréséről, természet- és társadalomtudományról, illetve ezek ágairól, ágazatairól esik szó. Amint azt *Bóna* Ervin¹ könyvében is olvashatjuk: az emberi gondolkodás természete kívánja meg a tudomány ontológiai, gnoszeológiai, metodikai és funkcionális alapon történő felosztását. Pedig a világ s benne a dolgok olyanok, amilyenek. Mit sem tudnak arról, hogy mi fel-daraboljuk, szétszedjük, csoportosítjuk, majd valahogyan ismét összerakjuk őket. A nagy kérdés azonban: hogyan követi az integrálás a differenciálást? Vajon jól játszuk-e a kirakós-játékot, vajon minden ismeretdarab a helyére kerül-e a végén, hogy megismerhessük az *Egész*et.

A tudománynak akár diszciplínákra történő, akár kutatási szintek szerinti felosztása számos metodológiai nehézséget rejt magában.^{2,3,4} Ez a nehézség abból következik, hogy a XX. század végén a tudás a megismerés különböző területein más és más szintű, eltérő fejlettségű fokon áll. Lényegesen különböző az ismeretek egyes területein a differenciálódás és a más területekkel való integrálódás. *Porter* és *Chubin*⁵ a különböző tudományágak egymásra való hatásának vizsgálatára az egymásra történő hivatkozások szám-lálását ajánlja. Az említett szerzők⁵ az interdiszciplinaritás mutatószámául azoknak a hivatkozásoknak a százalékos mértékét (percentage of Citations Outside Category) javasolják, amelyek nem az adott diszciplína folyóirataira történnek.

*Bóna*¹ részletesen foglalkozik a kémiának és rokontudományainak osztályozásával.

A vizsgálat célja

A jelen közleményben tárgyalt vizsgálatot annak érdekében kezdtük, hogy különböző tudományterületen dolgozó kutatók tudományos publikációs eredményeit össze-

hasonlíthassuk és értékelhessük. Az értékelésnek nem kvalitatív, hanem kvantitatív elvégzésére törekedtünk, mert az adatokat kutatócsoportok (10-35 kutatóból álló egységek) finanszírozásánál és premizálásánál szándékoztunk felhasználni.

A vizsgálatok célja az volt, hogy megállapítsuk, vannak-e különbségek egy tudományágon (kémia és rokonterületei) belül az egyes ágazatok, kutatási területek bibliometriai adataiban. Olyan *különbségek*, amelyek a kutatási folyamat sajátosságainak, valamint a publikációs és hivatkozási szokásoknak, lehetőségeknek a különbözőségeiből adódóan *szignifikánsan befolyásolják a folyóiratok hatástényezőit* és az egyedi cikkekre „kapható” idézetek számát. Azonban nem a különbségeket előidéző okokat, hanem a tényleges differenciákat szándékoztunk feltárni.

Moed és munkatársai⁶ nagy számú közlemény vizsgálatának alapján megállapítják, hogy különböző természettudományi szakterületek (pl. matematika, szerves szilárdtest-kémia, biokémia, szerves kémia, kísérleti és molekuláris fizika stb.) publikációs és hivatkozási szokásai jelentős mértékben eltérőek. Különböző az egyes tudományterületek közleményeiben található hivatkozások száma és a két évnél fiatalabb referenciák százalékos aránya.

A publikációk tudománymetriai értékelésének lehetőségei

A tudományos publikációkban közölt eredményeknek a tudományos világra gyakorolt hatását értékelendő, igen sokféle mutatót (jelzőszámot, indikátort) dolgoztak már ki⁷. A gyakorlatban leginkább alkalmazható módszernek vagy az ún. *egyszerű publikációs és idézettségi mutatók relatív alkalmazása*⁹ (azaz több hasonló kutatócsoport, intézet azonosan meghatározott adatának összevetése) vagy a *relatív mutatók használata* (vagyis a vizsgált csoportok adatainak egy alkalmasan választott standardhoz való viszonyítása) bizonyult⁸. Bármilyen, relatív mutatók használatán alapuló értékelési módszer központi kérdése: *a viszonyítási alap*. Sokféle viszonyítási alap képezhető, de a tudományos eredményesség megítélésében, első közelítésben akkor járunk el helyesen, ha az értékelni kívánt kutatócsoportokat, intézeteket, országokat egy-egy tudományágon (esetleg: ágazaton vagy területen) belül a világlátlaghoz viszonyítjuk. Sajnos igen kevés adat áll rendelkezésre a kémia, a fizika vagy a biológia tudományán belül, amely akár közlemény/kutató/év, akár idézet/közlemény/év, idézet/év/kutató, vagy közlemény/költség dimenzióban adna különböző kutatási területekre, országokra, kutatóhelyekre vonatkozó információkat.

A folyóiratok egyes tudományterületeken belüli hatásának, de szakmai színvonalának objektív megítélésére is jelenleg a *Garfield-féle hatástényezőknél*¹⁰ alkalmasabb mutatószám nem ismeretes. A szakirodalomban fellelhetők ugyan más mutatók is (pl. „influence factor”¹¹) de ezeknek az adatoknak a használata nem terjedt el. A Garfield-féle hatástényező ma már többnyire „institucionálódott”, ismeretanyagnak tekinthető. Az „institucionálódott” (intézményesültség, elfogadottság, beépültség) azt jelenti, hogy a kutatók által általában *ismert*, sőt – fenntartásokkal bár, de *elismert* mutatószámokról van szó. Olyan jelzőszámokról, amelyek a folyóiratok színvonalát megközelítően jól jellemzik, s ezért nem csak a tudománymetriával foglalkozó szakembereknek, hanem a természettudomány különböző területein dolgozó kutatóknak is publikációs stratégiá-

juk kialakításához, az információs források jelentőségének felméréséhez nélkülözhetetlen orientációt adnak. Természetesen az intézményesültség mértéke országról országra, tudományágról tudományágra, kutatóhelyről kutatóhelyre változik. A MTA Központi Kémiai Kutatóintézetében (KKKI) a hatástényezők intézményesültsége immár 7 évre visszatekintő alkalmazásukkal függ össze. Általános használatukat írásos és előadások formájában történő ismertetésük nagymértékben elősegítette.¹² A hatástényezők általános elfogadását (elfogadtatását) az is elősegíti, hogy egy tekintélyes, nemzetközileg ismert intézmény (Institute for Scientific Information, Philadelphia) rendszeresen publikálja ezeket az adatokat (1984-ben mintegy 4300 folyóiratét), amelyek ily módon a *Science Citation Index Journal Citation Reports*¹³ (SCI, JCR) kötetekben minden nagyobb könyvtárban hozzáférhetők.

Eredmények

A tudományterületek kijelölése

Az egyes tudományterületek kijelölésénél részben a SCI JCR¹³ kötetének besorolását, részben a KKKI sajátosságait tartottuk szem előtt. A kijelölt tudományterületekről az 1. táblázat tájékoztat.

Komoly gondot jelentett a folyóiratbázisok *tematikai szintjének meghatározása*. Hiszen pl. a fizikai-kémia tudományterülete tovább lenne bontható katalízis kutatásokra, kinetikai vizsgálatokra, komplex kémiára stb. A katalízis kutatások még tovább oszthatók homogénfázisú és heterogénfázisú katalízisvizsgálatokra stb. Az említett kutatási területek bizonyos fokig eltérő ismeretanyagot, műszerezettséget, esetenként különböző kutatási stratégiát igényelnek, mások a kommunikációs, publikációs lehetőségeik, szokásaik. Hasonlóképpen elkülöníthető lenne a fizikai és a kémiai spektroszkópia; az előbbi döntően módszerfejlesztésben, fizikai folyamatok vizsgálatában, az utóbbi elsősorban az anyagok kémiai szerkezetének meghatározásában érdekelt, míg a spektrum-szerkezet összefüggések vizsgálata a két területet összekapcsolja. Szem előtt kell tartanunk, hogy a tudományterületek elkülönítése viszonylagos, időben és térben dinamikusan változó.

A jelen közlemény szerzője úgy véli, hogy a publikálást és a hivatkozást vizsgálva, racionális következtetések levonásához általában minimum 15–20 különféle, az illető szakterületre jellemző folyóirat adataira van szükség. Ennek a feltételnek a teljesülése azonban csak általában szükséges és önmagában nem elegendő. Ahhoz, hogy helyes eredményre juthassunk az kell, hogy az általunk standard céljára választott folyóiratok jól reprezentálják a vizsgálandó tudományterületet. Reprezentáláson esetünkben elsősorban az értendő, hogy az adott szakterület folyóiratállományának átlagos hatástényezőjétől (h) ne különbözzék a kiválasztott folyóiratok h-adata, azaz a cikkek átlagos idézettsége.

Az egyes tudományterületeket reprezentáló folyóiratállományt öt különböző módszerrel igyekeztünk meghatározni. Ezek a következők voltak: JCR-, Hirst_M-, Szakértői-, Szerzői-, Bizottsági-eljárás.

A JCR-módszer a SCI JCR¹³ kötetekben található tudományterületi beosztást használja. A Hirst_M-módszer a Hirst¹⁴ által kidolgozott folyóiratosztályozási eljárásnak egy általunk módosított változata. A Szakértői-eljárás a SCI JCR kötetekben található folyó-

iratoknak egy személy (jelen esetben a szerző) által történő osztályozását jelenti. A Szerzői-eljárás alkalmasan kiválasztott, adott tudományterületen dolgozó szerzők közleményeiben hivatkozott folyóiratok alapján végzi el a csoportosítást. A Bizottsági-eljárás keretében egy kutatókból álló testület választja ki az egyes tudományterületek általuk legjellemzőbbnek ítélt törzsfolyóiratait.

Az egyes módszerek részletes ismertetése

JCR-módszer (JCR)

A SCI JCR¹³ évente megjelenő köteteiben a feldolgozott folyóiratok tudományágazatok, tudományterületek szerinti besorolását is megtalálhatjuk. A besorolás – hivatkozási adatok figyelembevételével – bizottsági módszer szerint történik a folyóiratokban közölt cikkek tematikájának megfelelően. Az interdiszciplináris folyóiratok közös, általános címszó alatt, összefoglalva szerepelnek (pl. „kémia”). Megjegyzendő, hogy a JCR-féle besorolás szerint pl. a biokémiai és a farmakológiai területek között nagy az átfedés, de igen nehéz is lenne egy-egy folyóiratot csak az egyik vagy csak a másik diszciplínához besorolni.

A KKKI-t is érintő tudományterületek, illetve az ezekhez beosztott folyóiratok listáját a JCR 1982. évi kötetéből vettük.

A különböző területek folyóiratai átlagos hatástényezőjének sorrendjét a következők találtuk: szerves kémia>biokémia, molekuláris biológia>fizikai kémia>spektroszkópia>farmakológia, biofarmácia>kémiai analitika>polimertudomány>agrártudomány.

Módosított Hirst-módszer (H_{M})

Kézénfekvő, hogy a tudomány egyes területeinek viszonylagos elkülönültségét a közöttük lévő kapcsolatok erősségének felderítése révén igyekezzünk meghatározni. A tudományos kutatás eredményeit publikációkban hozzák nyilvánosságra. A hivatkozások a publikációk szerves részét képezik, és jellemzőek a hivatkozó és a hivatkozott dokumentum közötti szakmai kapcsolatokra.¹⁵ A kapcsolatok erősségét a hivatkozások száma jellemezheti. *Small* és munkatársai¹⁶ az együttidézési technika (cocitation clustering methodology) segítségével olyan tudománytérképet készítettek, amelyből az egyes területek egymásra gyakorolt hatásának erősségére következtethetünk. Hasonló ehhez a Hirst-módszer¹⁴ lényege is, amely szerint az egyes tudományterületek folyóiratbázisa azonos a kijelölt területek néhány jellemző „törzsfolyóirata” (core periodical) által hivatkozott publikációk összességével. A törzsfolyóiratok által a kijelölt folyóiratok cikkeire adott hivatkozások számát osztva az e folyóiratokban publikált közlemények számával az egész tudományterületre jellemző hatástényezőt (Discipline Impact Factor) kaphatjuk meg. A vázolt módszert módosítva a következők szerint jártunk el.

Az egyes tudományterületek törzsfolyóiratait Bizottsági módszer segítségével jeleltük ki. A bizottság a KKKI Publikációs Bizottsága volt, amely immár 10 éve foglalko-

zik publikációk értékelésével.¹² A Bizottság tagjai a KKKI-ban művelt tudományterületek kutatóit képviselik, részt vesz munkájukban néhány tudományometriai, illetve informatikai szakember is. A Bizottság tagjai rendszeresen konzultálnak a megfelelő kutatási területen dolgozó kutatókkal.

A törzsfolyóiratok kiválasztásának kritériumai a következők voltak. A törzsfolyóiratok

- a kijelölt tudományterületre jellemző információkat közöljenek,
- ne legyenek speciális kiadványok (advances vagy review jellegűek),
- hatástényezőjük ne legyen kisebb mint 0,5 és nagyobb mint 6,5,
- a tudományterület általánosan ismert és elismert információs forrásai legyenek.

A Bizottság által a tudományterületenként kijelölt törzsfolyóiratok megnevezését a 2–8. táblázatok tartalmazzák. A törzsfolyóiratok meghatározása után a SCI JCR 1982. évi Citing Journal Package kötetében számba vettük, hogy a kérdéses folyóiratok 10 évre visszamenőleg milyen más folyóiratokban megjelent cikkekre hivatkoztak. Azokat a hivatkozott folyóiratokat azonban, amelyek a törzsfolyóirat által adott összes hivatkozásnak egyenként kevesebb, mint 1%-át kapták, nem vettük figyelembe. Ilyen módon eljárva, csak azokat a folyóiratokat vontuk be a vizsgálatba, amelyeket az illető „*törzsfolyóirat elsődleges információs körébe*” rendelhetünk. Azoknak a folyóiratoknak, amelyek az illető tudományterület egy kijelölt törzsfolyóiratától az összes hivatkozásnak kevesebb mint 1%-át kapják, a törzsfolyóirat „*másodlagos információs köre*” elnevezést adhatjuk.

A Journal of Organic Chemistry (J. Org. Chem.) például 1982-ben 33 602 hivatkozást (C_{Σ}) adott különböző publikációkra. Ezek közül a referenciák közül 6901 vonatkozott a J. Am. Chem. Soc.-ban, 5025 magában a J. Org. Chem.-ben, 2664 a Tetrahedron Lett.-ben, 907 a Tetrahedronban, 865 a J. Chem. Soc. Chem. Comm.-ban etc., míg 371 a Liebigs Ann. Chem.-ben megjelent cikkekre. Ezért a legutóbb említett folyóiratot az elsődleges információs kör összeállításánál még figyelembe vettük, de a sorrendben következőt (Accounts Chem. Res.), amelyre csak 332 alkalommal ($332 < C_{\Sigma}/100$) hivatkozott a törzsfolyóirat – már nem.

A 2–8. táblázatban látható törzsfolyóiratonként a legkisebb, még figyelembe vett hivatkozásszám (C_1) és a törzsfolyóiratok elsődleges információs körébe tartozó folyóiratok száma (n) is.

Az 1. táblázat mutatja, hogy a módszer alkalmazásával – az egyes területeken 5–9 törzsfolyóirat kijelölése és ezek elsődleges információs körének meghatározása révén – 25–47 különféle folyóiratot, mint az adott területet jellemző *információs bázist* adhatunk meg. Az egyes tudományterületek információs körében lévő folyóiratok száma, a JCR-, a Hirst_M- és a Szakértői-módszerrel meghatározva, egymással összemérhető. Kivételt képez a biokémiai és molekuláris biológiai terület, ahol a JCR-adat lényegesen nagyobb, mint a csak a bioorganikus kémiát átfogó Hirst_M-módszer adata. A Szerzői-módszer egy kivételtől eltekintve (makromolekuláris kémia) lényegesen kevesebb folyóiratot határoz meg.

A Hirst_M-módszer révén meghatározott tudományterületi hatástényező átlagok sorrendje a következő: bioorganikus kémia >> molekuláris szerkezet-kutatás > szerves kémia > fizikai kémia > növényvédőszer-kutatás = kromatográfia > makromolekuláris kémia.

A hivatkozási stratégia törvényei

A 2–8. táblázat adatai tartalmazzák a H_{M} -módszer alkalmazásához kiválasztott törzsfolyóiratok hatástényező értékeit (h), megadják az általuk hivatkozott folyóiratok hatástényezőinek átlagát ($\bar{h}_c$), valamint a hivatkozások számával súlyozott hatástényező átlagokat ($\bar{h}_{cw}$) is.

A 2–8. táblázat adataiból látható, hogy a *folyóiratok hivatkozásai általában előnyben részesítik a saját színvonaluknál (h) magasabb színvonalú folyóiratokban (h_c) megjelent közleményeket*, azaz: $h < h_c$. Ez a megállapítás azt jelenti, hogy a $\Delta h = h_c - h$ különbség általában nagyobb nullánál. Ezt a szabályszerűséget a *hivatkozási stratégia 1. törvényének* nevezhetjük.

A 9. táblázatba az egyes adatok közötti korrelációs együtthatókat gyűjtöttük össze. A h – és $\bar{h}_c$ -adatok korrelációs együtthatója: 0,756.

A hivatkozási stratégia 1. törvényét a H_{M} -módszerrel vizsgált 47 törzsfolyóirat közül mindössze négy nem követi, ezeknél ugyanis $\Delta h < 0$. Ezekben az esetekben (pl. 2. táblázat, Szerves kémia, Angew. Chem. Int. Edit.: $\Delta h = -0,33$) a tudományterület relatíve igen nagy hatástényezőjű folyóiratairól van szó. A kiemelkedően magas színvonalú folyóiratok hatástényezője olyan nagy, hogy a folyóirat már nem képes magánál „jobb” információs forrásokra hivatkozni. Tehát: *egy adott tudományterületen a kiemelkedő színvonalú folyóiratok a magukkal összemérhetően kiemelkedőket preferálják hivatkozásaikban*. Ezt a szabályszerűséget nevezhetjük a *hivatkozási stratégia 2. törvényének*.

A hivatkozási stratégia említett törvényei nem csak egy-egy folyóiratra, hanem szerzők egy-egy csoportjára, továbbá nagyszámú közlemény, illetve folyóirat révén akár egy egész tudományterületre is vonatkozhatnak.

A hivatkozási stratégiának a jelen közlemény szerzője által korábban javasolt definíciója¹⁷ a következő:

$$1. \quad C_S^d = \frac{h_r}{h^d}$$

ahol h_r : a vizsgált szerző vagy szerzők közleményeiben lévő (valódi) hivatkozások átlagos hatástényezője,

h^d : a vizsgált szerző vagy szerzők tevékenységének megfelelő tudományterület folyóiratainak hatástényező átlaga.

A C_S^d – mutató, amelyet *tudományterületi hivatkozási stratégia* mutatónak nevezhetünk el, a szerzők által felhasznált irodalom színvonalát méri a tudományterületi átlag, mint standard segítségével.

Viszonyíthatjuk azonban egy vizsgált szerző vagy szerzőcsoport közleményeiben található önhivatkozások hatástényezőjét ($\bar{h}_s$) az ugyanezen közleményekben lévő valódi hivatkozások hatástényező átlagához ($\bar{h}_r$) is a 2. képlet szerint.

$$2. \quad C_S^a = \frac{h_s}{h_r}$$

Az így kapott C_S^a -mutatót *szerzői hivatkozási stratégia mutató*nak nevezzük. A C_S^a -indikátor azt mutatja, hogy a vizsgált szerzők saját, idézett közleményeinek színvonala milyen az általuk hivatkozott irodalomhoz képest.

Végül konstruálhatunk egy olyan hivatkozási stratégia mutatót is, amely nem egyes szerzőkre, kutatócsoportokra, intézetekre, hanem egyes folyóiratokra jellemző. Ebben az esetben a vizsgálandó folyóirat hatástényezőjének (h) és az általa preferáltan hivatkozott folyóiratok (az elsődleges információs kör) hatástényező-átlagának ($\bar{h}_c$) hányadosa adja meg az adott folyóirat hivatkozási stratégia mutatószámát. Az ily módon (a H_{st_M} -módszer szerint) számolt mutatót *folyóirat hivatkozási stratégia mutató*nak (C_S^p) neveztük el (3).

$$3. \quad C_S^p = \frac{h}{\bar{h}_c}$$

A törzsfolyóiratok C_S^p -adatait a 2–8. táblázatok tartalmazzák. A törzsfolyóiratok hatástényezői és a C_S^p -adatok közötti korrelációs együttható: 0,633 (9. táblázat).

Érdeemes megfigyelnünk, hogy egyes esetekben igen nagy a különbség ($\Delta h > 1$) a törzsfolyóiratok és az elsődleges információs kör hatástényezője között (2–8. táblázat). Nagy eltéréseket különösen a bioorganikus kémiai folyóiratoknál, illetve az adott szakterületen relatíve kisebb hatástényezőjű kiadványoknál találhatunk. Ezekben az esetekben a C_S^p -adat relatíve kicsiny érték. Feltehető, hogy az egy-egy tudományterületre kapott, relatíve kicsiny átlagos C_S^p -adat (pl. növényvédőszer-kutatás, molekulaszervezet-kutatás, 0,49, illetve 0,59) az illető terület nagyfokú interdiszciplinaritására utal. Azt is jelezheti azonban, hogy a törzsfolyóiratok kijelölése nem volt a legszerencsésebb. A molekulaszervezet-kutatás folyóiratainak kijelölése például a szerkezetvizsgálati módszerhez ragaszkodott, s nem vette figyelembe az azok eredményeit hasznosító bioorganikus kémiai, szerves kémiai, fizikai-kémiai és elméleti folyóiratokat, amelyek legjobbjainak hatástényezője nagyobb, mint az elsődlegesen módszertani publikációké. (Az Acta Cryst. B. C_S^p -adata például mindössze 0,33, ami arra mutat, hogy az ebben a folyóiratban lévő cikkek elsődlegesen nem a kristálytani publikációk információit hasznosítják. A kristálytani folyóiratok hatástényezője ugyanis összemérhetően kicsiny az Acta Cryst-hez képest, s ezért, ha ezeket hivatkozná a folyóirat preferáltan, C_S^p -adata egységhez lenne közeli. A növényvédőszerkutatás folyóiratainak kijelölését elsősorban a helyi, intézményi sajátosságok (témák, közlési szokások stb.) szabták meg. Feltehetően ez a körülmény idézte elő azt, hogy még a legjobbként megadott Pestic. Biochem. Physiol. is nálánál átlagban 1,66-dal nagyobb hatástényezőjű folyóiratokra hivatkozik. A törzsfolyóiratok által hivatkozott publikációk inkább fiziológiai, biokémiai és nem agrártudományi jellegűek, ezért nem elsősorban (illetve nem csak) a növényvédőszer-kutatási, hanem egy másik információs körbe (is) tartoznak.

A hivatkozott folyóiratok hatástényezőjét a hivatkozások számával súlyozva (h_{cw}), lényegében a $\bar{h}_c$ -adatokra vonatkozó következtetésekhez juthatunk. Megállapítható, hogy $h < \bar{h}_{cw}$. Ez alól a szabályszerűség alól mindössze 3 kivétel akad a relatív nagy hatástényezőjű folyóiratoknál. Az esetek többségében azonban $\Delta h_{cw} < \Delta h$. Többnyire az is megfigyelhető, hogy a $\bar{h}_{cw}$ -adat a $\bar{h}_c$ -nél nagyobb vagy ahhoz igen közeli érték. Ez azt jelenti, hogy a nagyobb hatástényezőjű folyóiratok cikkeire gyakoribb a hivatkozás. A Nucleic

Acids Res. igen nagy hatástényezőjű (6,36) folyóirat. Annyira nagy ez az adat, hogy a kiadvány által – az elsődleges információs körben – hivatkozott 18 folyóirat átlagos hatástényezője (h_c) „csak” 5,25. A súlyozott érték (h_{cw}) viszont 7,21-re nő.

Szakértői módszer (Szakértői)

A Szakértői eljárás segítségével a jelen közlemény szerzője (Szakértő) sörölte be a JCR 1982. évi kötetében található folyóiratokat az 1. táblázatban feltüntetett szakterületek valamelyikére.¹² A Szakértő igyekezett teljes tárgyilagossággal minden folyóiratot – amely a témakörök valamelyikébe beosztható volt – figyelembe venni. A kategorizálásnál azonban – ellentétben a többi módszerrel – nem vette számításba a „review” és az „advances” jellegű kiadványokat. Az ilyen típusú publikációknak a száma ugyanis tudományterületenként változó és hatástényezőjük általában igen nagy. Ezért figyelembevételek az átlagot torzítaná. A Szakértő nem vette számításba az interdiszciplináris folyóiratokat sem. A folyóiratok közül csupán azokat tüntette fel, amelyek kifejezetten egy adott tudományterület információit közlik. Feltételezhető ugyanis – ha elég nagy számú kiadványt tekintünk át, hogy a speciális szakterületi folyóiratok információinak idézettsége megegyezik egy multi- vagy interdiszciplináris folyóirat által közölt, hasonló tematikájú cikkek idézettségével.

Mivel a nagy hatástényezőjű kiadványokat (review, advances) nem számítottuk, ezért a módszerrel kapott átlagok a többinél alacsonyabbak. A JCR és a Szakértői-módszer átlagai közötti különbség nagyobb részben az említett módszertani eltérésekből, kisebb részben pedig a folyóiratok tematikai besorolásának különböző megítéléséből adódik.

A Szakértői értékelés szerint a hatástényezők átlaga tudományterületenként a következő sorrendben változik: bioorganikus kémia, molekuláris farmakológia, farmako-bio-kémia $\gtrsim$ kémiai analitika $\gtrsim$ szerves kémia $\gtrsim$ fizikai kémia $>$ molekuláris szerkezet-kutatás $\gtrsim$ makromolekuláris kémia $\gtrsim$ agrártudomány.

Szerzői-módszer (Szerzői)

A tudományterületek folyóiratállományának kijelölése a Szerzői-módszer alkalmazásával a következőképpen történt. Tudományterületenként a KKKI 4–4 szerzőjének 1–1 közleményét választottuk ki. A kiválasztás kritériumairól már korábban beszámoltunk.¹⁷ A közlemények hivatkozásai közül az önhivatkozásokat elhagyva, tudományterületenként meghatároztuk a valódi hivatkozások átlagos hatástényezőjét. Az adatok az előzőekben már ismertetett trendet erősítik meg, hiszen a hatástényezők átlaga a következő sorrendben változik: bioorganikus kémia $>$ fizikai kémia $\gtrsim$ szerves kémia $\gtrsim$ molekuláris szerkezet-kutatás $>$ makromolekuláris kémia.

Bizottsági-módszer (Bizottsági)

A Bizottsági-módszer alkalmazásával a KKKI Publikációs Bizottsága¹² által kijelölt tudományterületeket és folyóiratokat vettük számításba. A Bizottság lényegében a H_{1M} -módszer törzsfolyóiratainak kiválasztásakor alkalmazott metodika szerint járt el. A H_{1M} -módszer kiválasztási kritériumain túlmenően azonban figyelembe vette azt is, hogy a KKKI kutatói ne csak *ismerjék* és *elismerjék* a kiválasztott kiadványokat, hanem publikáljanak is azokban. A Bizottság tagjai az egyes tudományterületeken dolgozó kutatókkal is konzultáltak, és az egyes területeken 7–24 folyóiratot jelöltek ki.

A megadott folyóiratok száma tükrözi az adott terület kutatásainak tematikai, illetve *publikációs zártságát*. Publikálási szempontból a legzártabb területnek a KKKI-ben a makromolekuláris kémia és a növényvédőszer-kutatás (11, ill. 7 folyóirattal) bizonyult. Míg a spektroszkópia a legtágabb, „leginterdiszciplinárisabb” (24 folyóirattal).

A Bizottsági-módszer szerint a tudományterületek átlagos hatástényezője a következő sorrendben változik: bioorganikus kémia >> szerves kémis > spektroszkópia és Röntgen-diffrakció > fizikai kémia > farmakológia > makromolekuláris kémia > növényvédőszer-kutatás.

A folyóiratok megoszlása a hatástényezők nagysága szerint

Feltételezhető, hogy egyes tudományterületek folyóiratállományára más és más hatástényező-eloszlás jellemző. Ennek az állításnak az igazolására négy hatástényező-tartományt jelöltünk ki, és minden tudományterületen meghatároztuk a folyóiratoknak a kijelölt tartományonkénti számát. Az egyes hatástényező-intervallumok a következők voltak: $h < 0,5$; $0,5 < h < 1$; $1 < h < 2$; $h > 2$. A négy tartomány alsó és felső korlátait, a kémia tárgyalt diszciplináinak folyóiratait tanulmányozva, a már hivatkozott szakértői bizottság határozta meg. A bizottság véleménye szerint a kémiai tudományok területén a 0,5-nél kisebb hatástényezőjű folyóiratok nemzetközi tudományos életben játszott szerepe *csékély*, a 0,5–1 közöttieké *fontos*, az 1 és 2 közé tartozóké *meghatározó* és a 2 felettieké *kiemelkedő*.

A 10–12. táblázatok a JCR-, a Bizottsági és a Szakértői-módszer szerint kijelölt folyóiratok hatástényező-megoszlását tüntetik fel. Ezeknél az adatoknál nem az abszolút értékeket (százalékokat), hanem azoknak egymáshoz viszonyított arányait kell figyelemmel kísérnünk. A legtöbb folyóirat, amelynek hatástényezője nagyobb mint 2, biokémiai, illetve bioorganikus kémiai tárgyú cikkeket közöl. A szerves kémia, a fizikai kémia, a spektroszkópia, illetve a molekulaszervezet-kutatás folyóiratai hasonló gyakorisággal találhatók az egyes halmazokban. (Hozzávetőleg: 15–35, 30–58, 16–32, 0–23%-os részese-deésekkel.) Feltűnően kevés a nagy hatástényezőjű folyóirat a makromolekuláris kémia és az agrártudomány, illetve növényvédőszer-kutatás, mezőgazdasági kémia területén (9, 9, 3, illetve 2, 0, 3%).

Az adatok további, részletesebb elemzése nélkül is megállapítható, hogy a biokémiai, bioorganikus kémiai kutatások eredményeit kedvezőbb eséllyel lehet nagyobb hatástényezőjú folyóiratban publikálni, mint más tudományterületeken. A makromolekuláris kémia (illetve polimertudomány), valamint az agrártudomány (illetve növényvédőszer-kutatás) esélyei lényegesen rosszabbak, mint a két szélső terület között elhelyezkedő szerves kémiai, fizikai kémiai és spektroszkópiai (illetve molekulaszervezet-kutatási) publikációké.

A vizsgálat következtetései és tudásmetriai következményei

Az egyes tudományterületeken a jelen dolgozatban tárgyalt módszerek segítségével kijelölt folyóiratállomány ismerete lehetővé teszi, hogy kiszámítsuk a kérdéses folyóiratok, s így az adott szakterület átlagos hatástényezőjét.

A 13. táblázat mutatja, hogy az egyes tudományterületek folyóiratállományának átlagos hatástényezői (h) jelentősen különböznek. Eltérőek azonban az azonos tudományterületek különböző módszerekkel megállapított h -értékei is. Az eltérések elsősorban az egyes módszerek közötti lényeges különbségekre vezethetők vissza. A különböző adatok ellenére a táblázatban több szabályszerűség figyelhető meg.

A 13. táblázat a hatástényezőkön kívül tartalmazza a *tudományterületi faktor* elnevezéssel bevezetendő kompenzáló szorozótényező értékeit is. A *tudományterületi faktor* (f) az a szám, amellyel adott tudományterület folyóiratainak átlagos hatástényezőjét megszorozva bármely tudományterület h -értéke a többivel közös nevezőre hozható. A faktor értékét a következőképpen számolhatjuk ki:

$$4. \quad f = \frac{h_{\max}}{h_i}$$

A 4. képletben $h_{\max}$ jelenti az egy adott módszerrel a különböző tudományterületekre meghatározott hatástényező átlagok közül a *legnagyobb értéket*, h_i pedig bármely más terület h -adata.

A 13. táblázatból kitűnik, hogy egyetlen esetet kivéve (JCR) a biokémia, bioorganikus kémia folyóiratai rendelkeznek a legnagyobb átlagos hatástényezővel. Az eltérés a JCR- és a Szakértői-módszer esetében a szerves kémiához, a fizikai kémiához és a molekulaszervezet-kutatáshoz viszonyítva nem jelentős, de a másik három módszer alkalmazásával több mint 1,5-szeres. A makromolekuláris kémiai és az agrártudományi folyóiratok h -adata relatíve a legkisebb, s így f -értékük minden esetben nagyobb, illetve egyenlő 2-vel.

A 10–13. táblázat adatainak elemzése azt mutatja, hogy a makromolekuláris kémiai és az agrártudományi folyóiratokban publikáló kutatók hátrányt szenvednek, ha publikációs teljesítményüket a cikkek hatástényezőinek alapján értékeljük. Ugyanakkor hozzájuk képest a biokémiai, bioorganikus kémiai területen dolgozók indokolatlanul előnyhöz jutnak. A szerves kémiában, a fizikai kémiában és a molekulaszervezet-kutatásban érdekeltk hozzávetőleg azonos publikációs (és idézettségi) esélyekkel indulhatnak. Gondot okoz

azonban ennek a három területnek a bio-területekhez viszonyított helyzete. Míg a JCR- és a Szakértői-módszer hozzávetőleg azonosnak tételezi mind a négy terület hatástényező átlagait, a Hirst_M-, a Szerzői- és a Bizottsági-eljárás 1,5–1,8-szeres különbségeket mutat ki. A jelentős mértékű különbség elsősorban arra vezethető vissza, hogy a viszonylag egységesként kezelt bioorganikus kémia, biokémia, molekuláris biológia elnevezésű, lényegében különböző szakterületek mind a kutatási tevékenység jellegét, mind interdiszciplináris kapcsolataikat s ezekkel összefüggésben publikációs és idézési szokásaikat illetően nagymértékben eltérnek egymástól.

Az egyes módszerek közül a KKKI Publikációs Bizottsága azokat fogadta el leginkább alkalmazhatónak, amelyek a helyi, intézményi publikációs gyakorlatnak a legjobban megfelelnek. Ez a két módszer a Szerzői és a Bizottsági eljárás.

A szerző véleménye szerint akkor járunk el helyesen az egyes tudományterületek bibliometriai adatainak összehasonlításakor, ha minden olyan esetben, mikor az alkalmazott módszerekkel kapott eredmények divergálnak, a helyi sajátosságoknak leginkább megfelelő módszert és annak adatait fogadjuk el érvényesnek.

Az előzőekben kifejtett megfontolások alapján a bio-területekhez viszonyítva a szerves kémiai, fizikai kémiai és molekuláris szerkezet-kutatási közlemények tudományterületi faktorát 1,5-nek, a makromolekuláris kémia és a növényvédőszer-kutatás területéről származó cikkek faktorát pedig 2,5-nek javasolhatjuk.

A tudományterületi faktorok, mint a különböző szakterületekről származó publikációk hatástényezőit közös nevezőre hozó szorzótényezők számértéke időben változhat. Ez a tény bizonyára a diszciplínák fejlődésével, változásával függ össze. Tudvalevő, hogy maguknak a hatástényezőknek az értéke sem állandó.¹²

A tudományterületi faktoroknak publikációs értékelésnél való felhasználásakor – bármely tudományterületi értékeléshez hasonlóan – igen körültekintően kell eljárunk.¹⁸ Az alkalmazás alapvető kritériuma, hogy az értékelni kívánt tudományterületeket megfelelő mértékben el tudjuk különíteni más területektől azért, hogy megfelelő viszonyítási alapot találhassunk. Fontos feltétel az is, hogy ne csupán néhány közleményt, hanem nagyobb adatbázist értékeljünk. Végül pedig igen hasznos, ha az értékelést végzők ismerik az összehasonlító értékelésbe bevont kutatócsoportok tevékenységének, publikációs és hivatkozási stratégiájának jellemző vonásait.

1. táblázat

A vizsgált folyóiratok száma tudományterületek szerint

Módszer	Szerves kémia	Fizikai kémia	Biokémia és molekuláris biológia	Farmakológia és biofarmácia	Makromolekuláris kémia (polimer-tudomány)	Agrár-tudomány	Kémiai analitika	Spektroszkópia	Molekula szerkezet-kutatás
JCR	37	55	125	126	35	58	39	20	–
Hirst _M	41 (8)	46 (9)	47 ^b (8)	–	26 (6)	40 ⁿ (5)	25 ^k (5)	–	34 (6)
Szakértői	35	62	49 ^m	–	35	58	27	–	34
Szerzői	23	39	31 ^b	–	28	–	–	–	22
Bizottsági	12	13	14 ^b	14 ^f	11	7 ⁿ	–	24 ^d	–

Jelmagyarázat

m : bioorganikus kémia, molekuláris farmakológia és farmako-biokémia

b : bioorganikus kémia

n : növényvédőszer-kutatás

k : kromatográfia

d : spektroszkópia és röntgen-diffrakció

f : farmako-biokémia, farmakológia

( ) : törzsfolyóiratok száma

2. táblázat

A szerves kémia törzsfolyóiratai és az elsődleges információs kör bibliometriai adatai

Folyóirat	h	$\bar{h}_c$	$\bar{h}_{c_w}$	c_1	n	Δh	Δh_w	C_S^p
Angew. Chem. Int. Edit.	3.87	3.54	3.54	95	15	–0.33	–0.33	1.09
J. Chem. Soc., Chem. Commun.	2.62	2.32	2.95	114	13	–0.30	0.35	1.13
J. Org. Chem.	2.03	2.12	2.85	371	12	0.09	0.82	0.96
Tetrahedron Lett.	1.96	2.00	2.64	215	15	0.04	0.68	0.98
Chem. Ber.	1.80	2.16	3.80	102	14	0.36	2.00	0.83
Carbohydr. Res.	1.49	2.79	2.62	99	18	1.30	1.13	0.53
Heterocycles	1.00	1.80	1.99	49	17	0.80	0.99	0.56
Synthetic Comm.	0.80	1.85	2.33	21	17	1.05	1.53	0.43
Á t l a g	1.95	2.32	2.84	133	15	0.38	0.90	0.81

Jelmagyarázat

 $\bar{h}$: hatástényező (1983) $\bar{h}_c$: a hivatkozott folyóiratok átlagos hatástényezője $\bar{h}_{c_w}$: a hivatkozott folyóiratoknak a hivatkozások számával súlyozott átlagos hatástényezője c_1 : a legkisebb, még figyelembe vett hivatkozásszám

n : az elsődleges információs kör folyóiratainak száma

$$\Delta h = \bar{h}_c - h$$

$$\Delta h_w = \bar{h}_{c_w} - h$$

$$C_S^p = \frac{h}{\bar{h}_c}$$

3. táblázat

A fizikai-kémia folyóiratai és az elsődleges információs kör bibliometriai adatai

Folyóirat	h	h_c	h_{cw}	c_1	n	Δh	Δh_w	CP_S
J. Chem. Phys.	2.96	3.17	2.97	544	11	0.21	0.01	0.93
J. Catal.	2.37	3.25	2.89	86	9	0.88	0.52	0.72
J. Organomet. Chem.	2.17	2.37	2.74	239	12	0.20	0.57	0.92
J. Mol. Catal.	1.83	2.39	2.83	41	13	0.56	1.00	0.77
Int. J. Chem. Kinet.	1.40	2.75	2.72	23	12	1.35	1.32	0.51
Ber. Bunsen. Phys. Chem.	1.39	2.10	2.37	50	9	0.71	2.30	0.66
J. Chem. Soc. Farad. T.1.	1.38	2.12	2.09	68	10	0.74	0.71	0.65
J. Photochem.	1.30	2.28	2.89	23	15	0.98	1.59	0.57
Appl. Catal.	1.22	2.44	2.38	27	12	1.22	1.16	0.50
Átlag	1.78	2.54	2.65	122	11	0.76	1.02	0.69

4. táblázat

A bioorganikus kémia törzsfolyóiratai és az elsődleges információs kör bibliometriai adatai

Folyóirat	h	h_c	h_{cw}	c_1	n	Δh	Δh_w	CP_S
Nucleic Acids. Res.	6.36	5.25	7.21	221	18	-1.11	0.85	1.21
J. Biol. Chem.	5.80	5.52	5.75	946	17	-0.28	-0.05	1.05
Biochemistry	4.05	5.25	5.07	328	17	1.20	1.02	0.77
Biochem. Biophys. Res. Commun	2.92	4.97	5.18	253	16	2.05	2.26	0.59
Biochim. Biophys. Acta	2.41	4.66	4.39	703	14	2.25	1.98	0.52
Biopolymers	2.26	4.60	4.46	53	15	2.34	2.20	0.49
Drug. Metab. Rev.	2.09	3.99	3.88	31	20	1.90	1.79	0.52
Bioorg. Khim.	0.76	3.41	3.39	42	23	2.65	2.63	0.22
Átlag	3.33	4.71	4.92	322	17	1.38	1.59	0.67

5. táblázat

A makromolekuláris kémia törzsfolyóiratai és az elsődleges információs kör bibliometriai adatai

Folyóirat	h	$\bar{h}_c$	$\bar{h}_{cw}$	c_1	n	Δh	Δh_w	C_S^P
Macromolecules	2.39	1.81	2.23	102	14	-0.58	-0.16	1.32
Polymer	1.42	1.61	1.71	58	15	0.19	0.29	0.88
Macromol. Chem.	1.14	1.65	1.84	49	17	0.51	0.70	0.69
Eur. Polym. Journ.	1.05	1.61	1.63	35	13	0.56	0.58	0.65
J. Macromol. Sci. Chem.	1.04	1.67	1.54	36	14	0.63	0.50	0.62
Polym. Bull.	0.94	1.60	1.64	22	14	0.66	0.70	0.59
Átlag	1.33	1.66	1.77	50	15	0.33	0.44	0.79

6. táblázat

A növényvédőszer-kutatás törzsfolyóiratai és az elsődleges információs kör bibliometriai adatai

Folyóirat	h	$\bar{h}_c$	$\bar{h}_{cw}$	c_1	n	Δh	Δh_w	C_S^P
Pestic. Biochem. Physiol.	1.42	3.08	2.26	20	16	1.66	0.84	0.46
J. Agr. Food Chem.	1.36	2.02	1.72	71	12	0.66	0.36	0.67
Pestic. Sci.	0.82	1.99	1.72	17	12	1.17	0.90	0.41
Weed Res.	0.66	0.92	1.01	7	14	0.26	0.35	0.72
J. Pestic. Sci.	0.52	2.83	1.84	11	12	2.31	1.32	0.18
Átlag	0.96	2.17	1.71	25	13	1.21	0.75	0.49

7. táblázat

A kromatográfia törzsfolyóiratai és az elsődleges információs kör bibliometriai adatai

Folyóirat	h	$\bar{h}_c$	$\bar{h}_{cw}$	c_1	n	Δh	Δh_w	C_S^P
J. Chromat. Sci.	2.13	1.76	2.23	16	8	-0.37	0.10	1.23
J. Chromatogr. – Biomed.	2.01	2.67	2.48	247	12	0.66	0.47	0.75
J. Liq. Chromatogr.	1.46	2.14	2.21	35	11	0.68	0.75	0.68
Chromatography	1.42	1.97	2.16	21	9	0.55	0.74	0.72
Separ. Purif. Method	1.39	1.94	2.18	2	11	0.55	0.79	0.72
Átlag	1.68	2.10	2.25	64	10	0.42	0.57	0.82

8. táblázat

A molekulaszervezet-kutatás törzsfolyóiratai és az elsődleges információs kör bibliometriai adatai

Folyóirat	h	$\bar{h}_c$	$\bar{h}_{cw}$	c_1	n	Δh	Δh_w	C_S^p
J. Magn. Res.	2.78	4.12	3.23	53	9	1.34	0.45	0.67
Org. Mass Spectrom.	2.06	2.39	2.78	24	14	0.33	0.72	0.86
Int. J. Mass Spectrom.	1.79	2.53	2.73	59	12	0.74	0.94	0.71
J. Mol. Struct.	1.06	1.98	2.31	59	14	0.92	1.25	0.54
Acta Cryst. B.	0.91	2.78	2.13	25	14	1.87	1.22	0.33
Spectrochim. Acta	0.76	1.84	2.15	32	13	1.08	1.39	0.41
Átlag	1.56	2.61	3.07	42	13	1.05	1.00	0.59

9. táblázat

A vizsgált bibliometriai mutatók korrelációs együtthatói, átlagértékei és szórás adatai

	h	$\bar{h}_c$	$\bar{h}_{cw}$	c_1	n	C_S^p	Átlag	Szórás
h	1						1.888	1.190
$\bar{h}_c$	0.756	1					2.678	1.118
$\bar{h}_{cw}$	0.854	0.899	1				2.801	1.193
c_1	0.641	0.577	0.573	1			122.234	187.248
n	0.160	0.342	0.387	0.123	1		13.702	3.028
C_S^p	0.633	0.034	0.273	0.323	-0.185	1	0.700	0.254

10. táblázat

A folyóiratok megoszlása a hatástényezők (h) nagysága szerint tudományterületenként a JCR-módszer szerint

Tudományterület	Folyóiratok száma összesen	Folyóiratok száma (n)							
		h > 2		1 < h < 2		0.5 < h < 1		0 < h < 0.5	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Szerves kémia	37	13	35	11	30	6	16	7	19
Fizikai kémia	55	17	31	21	38	9	16	8	15
Biokémia és molekuláris biológia	125	54	43	31	25	24	19	16	13
Farmakológia és biofarmácia	126	27	21	38	30	34	27	27	22
Polimertudomány	35	3	9	11	31	13	37	8	23
Agrártudomány	58	1	2	3	5	22	38	32	55
Kémiai analitika	39	7	18	11	28	8	21	13	33
Spektroszkópia	20	6	30	7	35	5	25	2	10

11. táblázat

A folyóiratok megoszlása a hatástényezők (h) nagysága szerint tudományterületenként a Bizottsági-módszer szerint

Tudományterület	Folyóiratok száma összesen	Folyóiratok száma (n)							
		h > 2		1 < h < 2		0.5 < h < 1		0 < h < 0.5	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Szerves kémia	12	3	25	7	58	2	17	0	0
Fizikai kémia	13	2	15	7	55	2	15	2	15
Bioorganikus kémia	14	10	72	2	14	1	7	1	7
Makromolekuláris kémia	11	1	9	7	64	3	27	0	0
Növényvédőszer-kutatás	7	0	0	3	43	4	57	0	0
Spektroszkópia és Röntgendiffrakció	24	6	25	13	54	5	21	0	0

12. táblázat

A folyóiratok megoszlása a hatástényezők (h) nagysága szerint tudományterületenként a Szakértői-módszer alapján

Tudományterület	Folyóiratok száma összesen	Folyóiratok száma (n)							
		h > 2		1 < h < 2		0.5 < h < 1		h < 0.5	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Szerves kémia	35	6	17	13	37	11	32	5	14
Fizikai kémia	62	12	19	25	40	16	26	9	15
Biokémia, molekuláris biológia	49	15	31	14	29	13	26	7	14
Makromolekuláris kémia	35	1	3	9	26	15	43	10	28
Mezőgazdasági kémia, élelmiszer kémia	58	2	3	9	16	23	40	24	41
Analitika	27	9	33	6	22	8	30	4	15
Molekulaszerkezet-kutatás	34	6	18	14	41	6	18	8	23

13. táblázat

Néhány kémiai, illetve rokon tudományterület folyóiratbázisának átlagos hatástényezője és tudományterületi faktoriál különféle módszerek szerint meghatározva

Módszer	T u d o m á n y t e r ü l e t								
	Szerves kémia	Fizikai kémia	Biokémia, molekuláris biológia	Farmakológia, biofarmácia	Makromolekuláris kémia (polimer-tudomány)	Agrár-tudomány	Kémiai analitika	Spektroszkópia	Molekulaszerkezet-kutatás
	Á t l a g o s h a t á s t é n y e z ő								
JCR	2.57	2.19	2.55	1.47	1.06	0.53	1.22	2.04	–
Hirst _M	2.43	2.33	4.34 ^b	–	1.76	2.05 ⁿ	2.05 ^k	–	2.72
Szakértői	1.43	1.40	1.56 ^m	–	0.78	0.71	1.49	–	1.21
Szerzői	1.95	2.16	3.14 ^b	–	1.00	–	–	–	1.80
Bizottsági	1.71	1.46	2.45 ^b	1.41	1.16	0.97 ⁿ	–	1.49 ^d	–
T u d o m á n y t e r ü l e t i f a k t o r (f)									
JCR	1	1.2	1	1.7	2.4	4.8	2.1	1.3	–
Hirst _M	1.8	1.9	1	–	2.5	2.1	2.1	–	1.6
Szakértői	1.1	1.1	1	–	2.0	2.2	1.0	–	1.3
Szerzői	1.6	1.5	1	–	3.1	–	–	–	1.7
Bizottsági	1.4	1.7	1	1.7	2.1	2.5	–	1.6	–

Jelmagyarázat

b : bioorganikus kémia
n : növényvédőszer-kutatás

m : bioorganikus kémia, molekuláris
farmakológia és farmako-biokémia

k : kromatográfia
d : spektroszkópia és röntgendiffrakció

IRODALOM

1. BÓNA, E.: A kémiai tudományok és kutatási ágak rendszerezési kérdései. = Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
2. MORAVCSIK, M. J.: The classification of science and the science of classification. = Scientometrics, 10 (1986) 179. p.
3. SOKAL, R. R.: Classifications: purposes, principles, progress prospect. = Science, 185 (1974) 1115. p.
4. ROSCH, E.: Principles of categorization: fejezet a ROSCH, E. – Lloyd, B. B. (Szerk.): Cognition and Categories, Wiley, New York, 1978. c. könyvben.
5. PORTER, A. L. – CHUBIN, D. E.: An indicator of cross-disciplinary research. = Scientometrics, 8 (1985) 161. p.
6. MOED, H. F. – BURGER, W. J. M. – FRANKFORT, J. G. – VAN RAAN, A. F. J.: The application of bibliometric indicators: important field- and time-dependent factors to be considered. = Scientometrics, 8 (1985) 177. p.
7. VINKLER, P.: An attempt for the survey and classification of some bibliometric indicators for scientometric purposes. = Scientometrics, 13 (1988) 239. p.
8. VINKLER, P.: Evaluation of some methods for the relative assessment of scientific publications. = Scientometrics, 10 (1986) 157. p.
9. MARTIN, B. R. – IRVINE, J.: Assessing basic research. Some partial indicators of scientific progress in radio astronomy. = Research Policy, 12 (1983) 61. p.
10. GARFIELD, E.: Citation Indexing: Its Theory and Application in Science Technology and Humanities, Wiley, New York, 1979.
11. NARIN, F. – PINSKI, G. – GEE, H. H.: Structure of the biomedical literature. = J. Am. Soc. Inform. Sci., 27 (1976) 25. p.
12. VINKLER, P.: Management system for a scientific research institute based on the assessment of scientific publications. = Research Policy, 15 (1986) 77. p.
13. GARFIELD, E.: Journal Citation Report 1983 Annual Volume, Philadelphia, Institute for Scientific Information, 1983.
14. HIRST, G.: Discipline impact factors: A method for determining core journal lists. = J. Am. Soc. Inform. Sci., 29 (1978) 171. p.
15. CRONIN, B.: The Citation Process, Taylor Graham, London, 1984.
16. SMALL, H. G. – CRANE, G.: Specialties and disciplines in science and social science: An examination of their structure using citation indexes. = Scientometrics, 1 (1979) 445. p.
17. VINKLER, P.: A quasi-quantitative citation model. = Scientometrics, 12 (1987) 47. p.
18. VINKLER, P.: Kísérlet a bibliometriai és tudománymetriai mutatók csoportosítására és áttekintésére = Kutatás – Fejlesztés, 28 (1988) 349. p.

AZ EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK A KÖZMŰVELŐDÉSBEN

SZABÓ GYÖRGY

A Magyarországon működő és az egyes vallási felekezetek által fenntartott egyházi könyvtárak tevékenységükkel és hatásukkal szerves részét képezik a mai magyar könyvtár- és közművelődésügynek. Mindez annak a nemes történelmi hagyománynak a következménye és folytatása, melynek e könyvtárak örökösei s egyúttal elkötelezettjei. A katolikus, református, evangélikus könyvtárak, mint kollégiumi ill. iskolai könyvtárak a múltban is művelődési centrumok voltak, az őket fenntartó iskolaintézménnyel együtt.

A sárospataki és pápai kollégiumok államosításával (1952) könyvtáraik bázis nélkül maradtak, így egyházkerületi tulajdonba mentek át. Ezzel indult meg a négy legnagyobb református gyűjtemény (a debreceni, a sárospataki, a pápai, a pesti) egyházkerületi tudományos gyűjteménnyé szerveződése. A történelem által támasztott kezdeti nehézségek ellenére úgy érzem, hogy az egyházi könyvtárak gyorsan átértézték új szerepkörüket és sikerrel illeszkedtek be a magyar művelődés egészébe.

Az egyházi könyvtárak közművelődési-könyvtári funkciói széles körűek és nagyon is tág határok között mozognak. E funkciók határai a pozitívan értelmezett turisztikától a tudományos kutatásig terjednek. Úgy a református, mint a többi egyházi könyvtárak évente több százezer látogatót fogadnak ódon falaik közé, s jelentős művelődési értékeket közvetítenek a széles nyilvánosság számára. Amikor Debrecenben Csokonai Vitéz Mihályról vagy Móriczról, Sárospatakon I. Rákóczi Györgyről, Lórántffy Zsuzsannáról, Comenius-ról vagy a Wesselényi-összeesküvésről, Pesten Ráday Gedeonról vagy Adyról, Pápán Petőfi-ről és Jókairól hallanak a látogatók, akik többségükben fiatalok és diákok, akkor a magyar múlttal, nemzeti történelmünkkel kerülnek személyes kapcsolatba.

Az állami tudománypolitikai célkitűzések megvalósítása a közművelődés előbbrelépését szolgálja. Az egyházi könyvtárak részvétele a tudományos kutatásban, s e kutató-feltáró munkák minél hatékonyabb támogatása az egyházi gyűjtemények részéről, a mai magyar tudománypolitika és közművelődésügy érdeke, sőt elvárása is.

Az egyházi könyvtárak mai helyzetének megítéléséhez szükséges megismernünk államunk és kulturális kormányzatunk egyházi könyvtárügyre vonatkozó megállapításait, melyek a magyar könyvtárügy e sajátos és nagy értéket képviselő területének jogi szabályozását próbálják megoldani.¹ Ezek az állásfoglalások azért is jelentősek, mert jelentős szemléletváltozást tükröznek. A korábbi évtizedekben az egyházi könyvtárügy a magyar könyvtárügy perifériáján vegetált, erejéből csak a létfenntartásra futotta, hisz szakmai, erkölcsi vagy anyagi támogatásban nem részesült. Az 1960-as évek második felétől ezek a jogszabályok igyekeznek ezt a korábbi téves szemléletet jóvátenni. Ma már szükségtelen hangoztatni azt a tényt, hogy az egyházi könyvtárak a magyar történelem és művelődés-

történet mily gazdag tárházát jelentik, hisz ez a felső fórumok és a tudományos közvélemény előtt teljesen világos és nagyra értékelt.

A rendeletek sorából kiemelkedik az Elnöki Tanács 1976/15. sz. törvényerejű rendelete a könyvtárakról, amely kimondta, hogy az egyházi könyvtárak nem közkönyvtárak, hanem jogi személyek által fenntartott könyvtárnak minősülnek.² Az egyházi könyvtárak működését és azok működési feltételeit az ágazati miniszter (vagyis a művelődési miniszter) figyelemmel kíséri és a fenntartó szervvel egyetértésben előmozdítja azok tudományos célú hasznosítását.³ A rendelet arra is lehetőséget biztosít, hogy az egyházi könyvtárak tudományos könyvtárrá minősíthetők, amennyiben szakmai állapota, személyi-technikai ellátottsága, az általa nyújtott szolgáltatások színvonala erre predesztinálja. A 28. § 4. pontja leszögezi, hogy a könyvtárnak nem minősülő jogi személyek által fenntartott könyvtárak állami felügyeletét a kulturális miniszter látja el. Az egyházi könyvtárak tudományos könyvtárrá minősítéséről szintén a kulturális miniszter az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével egyetértésben határoz.⁴

A Kulturális Miniszter 5/1978. számú rendelete a könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről kimondja, hogy a tudományos könyvtárak I. osztályába csak a szakterületi vagy területi együttműködési kör központi könyvtári feladatainak ellátására kijelölt könyvtár sorolható, ami azt is jelenti, hogy egyházi könyvtárak ebbe a minősítési kategóriába nem sorolhatók, legyenek azok erre esetleg bármennyire alkalmasak is.

A Magyarországi Református Egyház négy egyházkerületi gyűjteménye közül három, a Tiszántúli Egyházkerület debreceni, a Tiszáninneni Egyházkerület sárospataki, és a Dunamelléki Egyházkerület budapesti Ráday könyvtára az elmúlt időszakban már megkapta az egyházi könyvtárak számára elérhető legmagasabb, II. osztályú tudományos könyvtárrá való minősítést, ami a református egyházi könyvtárügy magas szintű tudományos munkáját jelzi.

Az Országos Református Gyűjteményi Tanács (a református könyvtárak, levéltárak, múzeumok irányító és koordináló központi szerve) a Művelődési Minisztériummal ill. az egyházi könyvtárak módszertani gondozásával és szakmai támogatásával, valamint felügyeletével megbízott Országos Széchényi Könyvtárral együtt azon van, hogy szakmailag a negyedik egyházkerületi könyvtár, a Dunántúli Református Egyházkerület pápai könyvtára is mielőbb érdemessé váljon erre a tudományos minősítésre. Megemlítendő a kecskeméti egyházközség könyvtára, mely a Ráday könyvtár felügyelete alatt fejti ki tevékenységét és érdekes, eredeti színfoltja a magyar, s ezen belül a református könyvtári életnek.

Jelentős az egyházi könyvtárak közművelődési szerepére nézve az a megállapítás, hogy azok az egyházi könyvtárak, amelyek a tudományos kutatómunka szempontjából jelentős állománnyal rendelkeznek, megállapodhatnak a könyvtári hálózatokkal, együttműködési körökkel és egyes könyvtárakkal állományuknak kutatási célokra történő kölcsönös rendelkezésre bocsátásáról. A megállapodás kiterjedhet a könyvtári állomány rendszerezésében és feltárában való együttműködésre. Ehhez azonban a kulturális miniszter (ma művelődési miniszter) és a fenntartó együttes hozzájárulása kell. Sajnos ez a lehetőség néhány kivétellel (pl. a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Nagykönyvtárának és a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának együttműködése Debrecenben) jobbára csak a könyvtárközi kölcsönzések néhány szórányos esetére terjed ki.⁵ Másokkal együtt *Ujszász*

Kálmán professzor is kiemelte és hangsúlyozta az egyházi könyvtárak fontosságát a regionális ellátásban és könyvtári együttműködésben: „A református egyházkerületi könyvtáraknak... figyelembevétele főleg a regionális könyvtári tervezésnél természetes, mivel ezek a könyvtárak (állandóanyaguknak szinte kétharmadát kitevő társadalomtudományi, irodalmi és történeti anyagukkal) mindig is igyekeztek kielégíteni egy nagy táj vagy éppen országrész tudományos kutatóinak igényeit. Ez a nyitottságuk nem szűnt meg napjainkban sem, szükségességének mértéke és módja azonban nyilván függ az országrésznek tudományos könyvtárakkal való ellátottságától.”⁶

A felszabadulás után, egészen a hatvanas évekig az egyházi könyvtárakat mély hallgatás vette körül. Az irántuk érdeklődőknek 1945 előtti forrásokhoz kellett visszanyúlniuk, ha az irodalomból akartak megtudni valamit az egyházi könyvtárak sajátosságairól, rejtett értékeiről. A legfontosabb felszabadulás előtti forrás ebben a tekintetben a MAGYAR MINERVA I–IV. kötete, melyek 1900 és 1932 között (1915-től – 1932-ig szünetelt) jelentek meg. A Magyar Minerva évkönyvei számos tévedéssel tarkítva ugyan, de sok fontos adatot hoztak a hazai egyházi könyvtárak (tartalmazva az elszakított területeken lévő könyvtárak adatait is) múltjáról, jelenéről. Megemlítendő *Varga Ottó* tanulmánya, ami átfogóbb igénytel készült ugyan, de csak a katolikus egyházi könyvtárakkal foglalkozott.⁷

A felszabadulás utáni időszak csendjét és hallgatását *Mátrai* László akadémikusnak az Egyetemi Könyvtár igazgatójának előadása törte meg, amit a református egyházi gyűjtemények 1969. február 5-én tartott szakkonferenciáján mondott el. Az előadás nyomtatásban is napvilágot látott a *Theológiai Szemle* hasábjain.⁸ *Mátrai* László azzal kezdte előadását, hogy az egyházi könyvtárak tudományos szakkönyvtárak ugyan, de fontos közművelődési feladatokat is ellátnak, komoly szolgáltatokat téve a magyar művelődéspolitikának. Az egyházi könyvtárak történetileg kialakult állományai nemcsak könyvmúzeumok, – ahogy azt a régi beidegződés tartotta, bár ez a szerep nem lebecsülendő, s a szó maga sem pejoratív értelmű – hanem a mai magyar tudományos élet aktív műhelyei is. A magyar történelem, művelődés- és tudománytörténet kutatója nem hagyhatja figyelmen kívül az egyházi könyvtárak egyedülálló, pótolhatatlan és gazdag anyagát. Kiemelte, hogy az egyházi gyűjtemények munkatársainak be kell kapcsolódniuk a könyv- és könyvtártörténeti kutatásokba, valamint a nagy országos bibliográfiai vállalkozásokba. *Mátrai* László elsőként vetette fel annak a ma már részben megvalósult illetve megvalósuló tervnek szükségességét, hogy fontos lenne egy központilag elkészített kéziratkatalógusban feldolgozni és nyilvánosságra hozni az egyházi könyvtárak kéziratainak anyagát. Befejezésül az akadémikus *Pais* Dezsőt idézte: „*Nekünk nem könyvtártudósokra van szükségünk, hanem tudós könyvtárosokra.*” Kifejtette, hogy egy tudományos könyvtár munkatársa nem attól lesz tudós, hogy a könyvtári munka technikai részét jól megtanulta és begyakorolta (bár ez is szükséges!), hanem attól lesz, hogy valamely tudományos diszciplína elsőrangú szakértője, tehát nem csupán „könyvtáros”, hanem maga is tudományos kutató, s azok egyenrangú társa és segítője, aki csak abban különbözik azoktól, hogy legfeljebb még a könyvtártudományban is jártas.

B. Nagy Ernő 1971-ben rámutatott az egyházi könyvtárak bekapcsolásának szükségességére a magyar könyvtárügy vérkeringésébe. Sürgette az egyházi könyvtárak nem-

zeti értékeinek fokozottabb állományvédelmét és megfelelő elhelyezését, s e munkálatok állami dotációját, valamint az egyházi könyvtárak regionális együttműködését az adott terület állami könyvtárhálózatával, ami segítené a vidéken folyó kutatómunkát s kiegészítené a vidéki könyvtárhálózat eddigi adottságait és lehetőségeit.⁹

A nagyobb nyilvánosság előtt is nyilvánvalóvá lett az, hogy az egyházi könyvtárak az európai és magyar művelődéstörténet olyan dokumentumait őrzik, melyek pótolhatatlanok. Az itt található kódexek, ősnymtatványok, antikvák, RMK-könyvek, kéziratok stb. megőrzése a jövő számára tehát nemcsak a szűkös anyagi viszonyokkal rendelkező egyházak, hanem a magyar állam érdeke, sőt kötelessége is. Ezt az álláspontot tükrözték a muzeális értékek bejelentéséről, központi nyilvántartásba vételéről és védetté nyilvánításáról intézkedő jogszabályok, így az 1/1967. majd az 5/1971. MM számú rendelet. Ily módon megkezdődhetett az az országos jelentőségű feltáró munka, mely bizonyos fázisaiban ma is folyik, s melynek nagyságát és jelentőségét csak utólag, pár év távlatából lehetett felmérni és értékelni. Magyarország 22 katolikus, 5 református, s 1-1 evangélikus, izraelita és görögkeleti (a budai szerb egyház könyvtára) könyvtárára terjedt ki az akció. A legnehezebb feladat a legnagyobb állománnyal rendelkező katolikus (kb. 1,5 millió kötet) és a református (kb. 1 millió kötet) könyvtárakra várt. 1974 végére ill. 1975 elejére befejeződött az egyházi könyvtárak muzeális értékeinek bejelentése, központi nyilvántartásba vétele, és védetté nyilvánítása. Elsőként a református egyház öt könyvtára fejezte be a nemzeti értékek bejelentését, amit *Kókay* György a református egyházi könyvtárak „hagyományos szervezettségének és jelenleg is kiváló műhelyként működő tevékenységének” tulajdonított.¹⁰ A bejelentések alapján 264 középkori kódexet vettek központi nyilvántartásba az egyházi könyvtárak állományából. A bejelentések során a már korábban megjelent ősnymtatvány-katalógus 2637 tételén felül még 60 új ősnymtatvány (incunabulum) került elő, összesen 8202 tétel RMK-t jelentettek be az egyházi könyvtárak, de ez a szám még mindig nem tükrözi a valóságot, mert jelentős RMK-állomány (számos unikummal) lappanghat a plébániákon ill. parókiákon, melynek védelméről, feldolgozásáról és kutatói nyilvánosságra bocsátásáról sajnos így lehetetlen gondoskodni. Ugyanez mondható el az újkori kéziratokról, de a levéltári jellegű anyagokról is. Óriási értékek pusztulnak el, vagy jobb esetben lappanganak az elhagyott parókiákon, s nemzeti múltunk ereklyéi sikkadnak el a lelkészek, gondnokok és egyháztagok nemtörődömsége vagy hozzánemértése miatt.

A 16. századi külföldi nyomtatványokból, az antikvákban 1975-ig 19 766 kötetet vettek országos nyilvántartásba az egyházi könyvtárak állományából. Erre az időszakra az újkori kéziratok számát is 10 000 egységgel sikerült gyarapítani.¹¹ Egyházi gyűjteményeink aktívan részt vettek és vesznek az OSZK RMNY (Régi Magyar Nyomtatványok) csoportjának irányítása alatt folyó bibliográfiai munkálatokban. A Régi Magyarországi Nyomtatványok eddig megjelent két kötete (I. k.: 1479–1600. Bp., 1971. II. k.: 1601–1635. Bp., 1983.) az együttműködés eredményeként tartalmazza az egyházi könyvtárak régi magyar nyomtatványanyagát. A 18. századi magyarországi nyomtatványok nyilvántartásba vétele 1974-ben indult meg, s ekkor ismét komoly feladat várt az egyházi könyvtárak szakembereire. *Borsa* Gedeon az előkészítő munkák során kifejezésre juttatta, hogy „... elengedhetetlenül szükséges a többségükben jelentékeny történelmi hagyománnyal

rendelkező magyarországi egyházi gyűjtemények ilyen jellegű anyagának feltárása is. Ezzel a tudományos kutatás szempontjából igen fontos nyomtatványok ezreit lehetne hozzáférhetővé tenni.”¹²

Az egyházi könyvtárak állandó részvétele az országos hungarika-programban tehát azt is jelenti, hogy az egyházi tudományos könyvtárak komoly szerepet vállaltak és vállalnak újjászerveződő retrospektív nemzeti bibliográfiánk létrehozásában.¹³

1974 végén, az MTA Irodalomtudományi Intézetének 18. századi kutatócsoportja rendezésében megtartott vitaulésen elismerést és egyetértést váltott ki az a tervjavaslat, hogy szükséges lenne az egyházi könyvtárak újkori kéziratainak teljes feltárása és hozzáférhetővé tétele, s egy központi kataszter létrehozása.¹⁴ A feldolgozás elvi és gyakorlati szempontjait elsőként *Berlász Jenő* foglalta össze az OSZK KMK kiadásában megjelent írásában.¹⁵ Aztán az 1850 előtti újkori kéziratok katalogizálási munkálatainak elvégzéséhez, az egységes feldolgozási szabályok érvényesítése végett az OSZK kiadott gyakorlati útmutatót is.¹⁶ Az egyes kiadványok megjelentetésére szintén nemzeti könyvtárunk vállalkozott, és sorozatot indított az elkészült kéziratkatalogusok közzétételére, a *Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalogusai* címmel. A sorozat elsőként megjelent darabja éppen a legnagyobb református könyvtár, a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalogusa volt (1979.). Nyomtatásban eddig megjelent már a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár (1981) és a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday könyvtárának (1984) kéziratkatalogusa. A Tiszáninneni Református Egyházkerület (Sárospatak) és a Dunántúli Református Egyházkerület (Pápa) Nagykönyvtárának katalogusai elkészültek és megjelenésükre várnak. A többi egyházi gyűjtemény nagy részében szintén befejeződtek a katalogizálási munkák, néhány könyvtárban pedig jelenleg folynak.*

A Népművelési Propaganda Iroda kiadásában 1974-ben megjelent a *Régi könyvek és kéziratok* c. hiánypótló szakmunka, melyben néhány egyházi könyvtár felelős vezetőjének tanulmánya is napvilágot látott az egyházi könyvtárakról.¹⁷ Az ebben közölt írások a korábbi években már megjelentek a *Könyvtári Figyelő* hasábjain.¹⁸ Az egyházi könyvtárak problémáiról az elhelyezés és az állományvédelem égető kérdéseiről talán *Kovách Zoltán* cikke árult el a legtöbbet.¹⁹ A könyvtári polcok beteltek, s az állandó gyarapodás elhelyezése szinte lehetetlen helyzetet teremt a könyvtárak számára. Az állomány védelme nem kellőképpen megoldott a szű, a penész, a por, a nedvesség ellen. A restaurálási munkálatok az OSZK, s részben az Országos Levéltár és az Iparművészeti Múzeum laboratóriumaiban 1972-től a Kulturális Minisztérium (Művelődési Minisztérium) támogatásával folynak, de ezek csak a legsürgősebb esetekre, és a legnagyobb értékű könyvekre ill. kéziratokra terjedhetnek ki. Jelentős gond a megfelelő szakembergárda hiánya. *Kovách Zoltán* hangsúlyozta az egyházi könyvtárakban jelentkező kutatási nehézségeket, a kutató- és olvasótermek aggasztó helyhiányát, vagy azok teljes hiányát. Az egyházi könyvtárak azonban ilyen nehéz, anyagilag, technikailag egyaránt szűkös körülmények között is önfelelődozó munkával igyekeznek megőrizni, szakmailag kutathatóvá tenni, s nyilvánosságra hozni értékeiket.

* Időközben megjelent a Sárospataki Református Gyűjtemény (1986), az Egri Főegyházmegyei Könyvtár (1986), valamint a Pápai Református Gyűjtemény (1987) kéziratkatalogusa. (A szerk.)

Kovács Zoltán gondolatmenetéhez kapcsolódóan elmondhatjuk, hogy az utóbbi években lényegesen javult az egyházi gyűjtemények anyagi ellátottsága és önállósága, azonban a nagyobb mérvű szakmai-technikai előrehaladáshoz, a fennálló problémák végleges leküzdéséhez, a lehetőségek még mindig roppant korlátozottak és csekélyek.

Nem kielégítő az egyházi könyvtárak közötti együttműködés sem, s az állami könyvtárakkal való együttműködés terén ugyancsak vannak pótolni valók.

Úgy érezzük, hogy az egyházi könyvtárak tényleges, állandó és konkrét módszertani gondozása sem teljesen megoldott, hisz az egyházi gyűjtemények irányító szerveinek munkája – érthető okokból – erre nem terjedhetnek ki. Idejüket leköti a felügyelettel, irányítással, s az érdekek biztosításával kapcsolatos ezernyi tennivaló és adminisztráció. A nemzeti könyvtár (OSZK) szakmai és módszertani felügyelete, az ismert problémák miatt szintén csak formális és időszakos, egyes vagy bizonyos esetekre korlátozódik. Szükség lenne tehát az egyes egyházakban működő szakemberekből álló egyházi bizottságok létrehozására, amelyek például a Gyűjteményi Tanács, Gyűjteményi Központ stb. irányításával tényleges módszertani felügyeletet, gondozást tudnának végezni, s szervezői, létrehozói lehetnének az egységes, egyházon belüli, vagy akár egyházankénti szakirodalmi tájékoztatásnak s egyéb tudományos igényű munkálatnak. Szükség lenne egy gyűjteményi évkönyv rendszeres megjelentetésére, akár összegyázi szinten, akár külön egyházanként, amely összefoglalná az egyházi könyvtár-levéltár-múzeumügy évi eredményeit, s értékes tanulmányokkal manifestálná azok hatékony és formáló jelenlétét a magyar közművelődésben.

Véglegesen meg kellene oldani azt a problémát, hogy a ma is egyedülálló külföldi dokumentumokkal gyarapodó egyházi könyvtáraknak ne kelljen állandóan a bénító helyhiány lidércnyomásával küzdeniük.

A IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia (1981) előkészületi dokumentumai kifejezésre juttatták azt az óhajtatást, hogy a „... nemzeti múltunk, történelmi hagyományaink fontos értékeit őrző egyházi könyvtárak kapcsolódjanak be a könyvtári-szakirodalmi rendszer tevékenységébe, hogy a gyűjteményeikben felhalmozódott értékek a kutatás számára könnyebben hozzáférhetővé váljanak. Fontos tudományos és kulturális érdek, hogy a könyvtárak vegyenek részt a területi könyvtárközi együttműködési körök munkájában. A közkönyvtárak és fenntartóik nyújtsanak további segítséget az egyházi könyvtári gyűjtemények értékes darabjainak restaurálásához, megóvásához, a gyakrabban használt, valamint a ritka, különleges értékes kötetek mikrofilmzéséhez, az állomány használatát elősegítő katalógusok építéséhez. Szervezetten kell gondoskodni az egyházi könyvtárosok képzéséről és továbbképzéséről is.”²⁰ Ezt a célt szolgálta az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja által 1972-ben és 1983-ban, az egyházi könyvtárak munkatársait is bevonó, régi könyvek kezelésével és tudnivalóival foglalkozó két tanfolyam. Köztudott, hogy az utóbbi időben több teológiai diplomával rendelkező egyházi könyvtáros végezhetett el az ELTE kiegészítő könyvtár szakát, de a szakemberek száma az egyházi gyűjteményekben még mindig aggasztóan alacsony, pedig a könyvtári élet egészében beállott változások, s a könyvtári munka tudományos jellege egyenesen megköveteli azt, hogy a teológiai végzettség mellé egyetemi szakvégzettség is járuljon. Erőteljesebben kellene érvényt szerezni annak, hogy az egyházi gyűjtemények munka-

társainak csak olyanokat alkalmazzanak, akik felsőfokú végzettséggel rendelkeznek (egyetem vagy főiskola), s emellett a teológiát végeztek ill. a nem könyvtáros végzettséggel rendelkezők kötelesek legyenek elvégezni az egyetemi könyvtár szakot. A csak könyvtárosi végzettséggel rendelkezők pedig olyanok legyenek, akik esetleg hajlandók elvégezni a teológia levelező tagozatát, hogy ezzel a teológiai tudományokban is jártassá váljanak.

Mindez találkozik pl. a Magyarországi Református Egyház Törvénykönyvének 1967. évi III. törvénycikke 6. részének („A gyűjtemények munkatársai”) állásfoglalásával: 45. § (1) „A gyűjtemények munkatársául olyan főiskolai végzettségű és lehetőleg lelkészi képesítésű egyháztagot kell alkalmazni, akinek megvan a kívánt szakképzettsége vagy tudományos, ill. szakmai munkásságánál fogva alkalmasnak minősül a gyűjteményi szolgálatra.”

Az egyházi könyvtárak közművelődési tevékenysége, s e tevékenységet és annak hatását befolyásoló negatív és pozitív tényezők sokkal összetettebbek annál, hogy egy ilyen írás keretében mindenre kiterjedő, átfogó képet rajzolhassunk. Ennek ellenére talán sikerült felvillantatnunk valamit az egyházi könyvtárak szingardagságából, ezerarcúságából, s a közfigyelmet problémáikra, gondjaikra irányítani.

JEGYZETEK

1. Könyvtári szolgálat jogi szabályozása. III/1–2. Bp., 1980. NPI.
2. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976/15. sz. törvényerejű rendelete a könyvtárakról.
3. U.o. 23. §
4. U.o. 31. §
5. KÓKAY György: Egyházi könyvtárak Magyarországon (595–598 p.) Könyvtáros 1975/10. 598. p.
6. ÚJSZÁSZY Kálmán: A magyarországi református egyházi könyvtárak jelentősége a tudományos kutatás szempontjából. In: Régi könyvek és kéziratok Bp., 1974. NPI. (241–245 p.) 241 p.
7. VARGA Ottó: A régi egyházi könyvtárak. Magyar Könyvszemle 1937. 12–18 p.
8. Theologiai Szemle 1969/7–8. 234–238. p.
9. B. NAGY Ernő: A regionális együttműködés és az egyházi könyvtárak. Könyvtáros 1971. 382–386 p.
10. KÓKAY György: Az egyházi könyvtárak helyzete és a tudományos kutatás. 214–215 p. In: *Kókay Gy.: Könyv, sajtó és irodalom a felvilágosodás korában.* Bp., 1983. Akadémiai K. (213–219 p.) Ugyanezt ld.: Könyvtári Figyelő 1975. 189–196 p. Ld. még: *Kókay Gy.: Egyházi könyvtárak Magyarországon.* Könyvtáros 1975/10. 595–598 p.

11. KÓKAY György: Az egyházi könyvtárak helyzete és a tudományos kutatás. 216–217 p. In: Könyv, sajtó és irodalom a felvilágosodás korában. Bp., 1983. Akadémiai K.
12. BORSA Gedeon: Megkezdődött a 18. századi magyarországi nyomtatványok nyilvántartásba vétele. Könyvtáros 1974/1. 9–11 p.
13. KÓKAY György: Az egyházi könyvtárak helyzete... 218 p. In: Könyv, sajtó és irodalom... Bp., 1983. Ld. még: KÓKAY György: Hungarika-program és a tudományos együttműködés. (635–638 p.) Könyvtáros 1977/11.
14. KÓKAY György: Az egyházi könyvtárak helyzete... 218 p.
15. BERLÁSZ Jenő: Tájékoztató a kéziratári gyűjtőköréről, rendszerezéséről és a kézirat-katalógusok sajtó alá rendezéséről. Bp., 1975. 1–22 p.
16. Útmutató a kéziratok katalogizálásához. (sokszorosítvány) 1–3 p.
17. KOVÁCH Zoltán: A magyarországi katolikus egyházi könyvtárak jelentősége a tudományos kutatás szempontjából. 227–236 p. UJSZÁSZY Kálmán: A magyarországi református egyházi könyvtárak jelentősége a tudományos kutatás szempontjából. 237–247 p. PAPP Ivánné: A magyarországi evangélikus egyház könyvtárai és a tudományos kutatás. 249–255 p. SCHEIBER Sándor: A magyar izraeliták országos könyvtára. 257–263 p. In: Régi könyvek és kéziratok. Bp., 1974. NPI.
18. Ujszászy cikke. Könyvtári Figyelő 1972. 195–205 p. Scheiber cikke. Könyvtári Figyelő 1973. 170–175 p. Kovách Zoltán cikke. Könyvtári Figyelő 1973. 313–321 p. Papp Ivánné cikke. Könyvtári Figyelő 1974. 132–140 p.
19. Kovách Z.: i.m. 233–234 p.
20. Könyvtártudományi tanulmányok. A IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia 1981. Dokumentumgyűjtemény. Bp. (1984.) Múzsák. 44 p. (Már az 1976. évi III. Országos Könyvtárügyi Konferencia is hangsúlyozta az egyházi könyvtárak bevonását az együttműködési körökbe.)

AZ ONLINE INFORMÁCIÓKERESÉS OKTATÁSA

TOKAJI NAGY Erzsébet (a főiskola szemszögéből)

A számítástechnika szélesebb körű könyvtári alkalmazását nagyon sok tényező sürgeti:

- egyrészt objektív tények (a dokumentumok számának növekedése – a dokumentumállomány nagysága, ebből adódóan a feldolgozási, nyilvántartási munkák növekedése),
- másrészt társadalmi szükségletek (a mélyebb feltárás igénye, a szolgáltatások minőségének javítása, illetve olyan szolgáltatások iránti igények jelentkezése, amelyeket már manuális módon nem lehet kielégíteni),
- végül, gazdaságossági szempontok.

Mindezek a tényezők sok könyvtárat és könyvtárosképző intézményt ösztönöznek arra, hogy ezekkel a kérdésekkel részleteiben is foglalkozzanak, a szükséges kísérleti és fejlesztő munkákat elvégezzék.

A főiskolai könyvtárosképzés új programja értelmében a számítástechnikai ismeretek oktatására az *Osztályozás és információkereső technika* c. tantárgy keretében kerül sor, az 5. félévre koncentráltan, összesen 28 órában: osztozva más információstechnológiai témákkal, mint a kézi lyukkártyás rendszerek és a reprográfia. (Az Osztályozás és az információkereső technika 4 féléven keresztül húzódó tárgyban való összekapcsolását – úgy gondoljuk – nem kell nagyon indokolnunk. Hiszen a dokumentumok feltárása és valamilyen szempontból való visszakeresése között kölcsönösen egyértelmű kapcsolat áll fenn, azaz kölcsönösen meghatározzák egymást. Másrészt jobban szemléltethető ezáltal a „mit, miért, hogyan” tevés, azaz egy információkereső rendszerben az információkereső nyelv és a technikai realizáció egymásra hatása, illetve az információkereső rendszer kiépítésének folyamata.) E stúdium során áttekintést nyújtunk a jelenlegi hazai színvonalról, a világszínvonalról, és a következő 8–10 év várható hazai fejlődési irányzatairól.

E tárgy oktatásának középpontjában a technológiai megoldások állnak. Ugyanakkor azt valljuk, hogy a számítástechnikai és elektronikus kommunikációs technológiai ismereteket integrálni kell minden egyes könyvtári és információs funkció oktatásában, tehát ezeknek az ismereteknek be kell kerülniük az egyes könyvtári tárgyak oktatásába is (ahogy erre már vannak biztató jelek).

Az 5. félévben a számítástechnikai kultúra kiemelt kezelése során szem előtt tartjuk azt, hogy a feladat nem az, hogy „magas” számítástechnikai, programozói ismeretek bir-

tokába juttassuk a hallgatókat, hanem az, hogy használni tudják a gépet. (A matematika-könyvtár szakos hallgatók kivételével a többieknek ugyanis szinte ez az első találkozása a számítógéppel.) Így alapfokon több időt kell fordítani az információs munka alapfogalmainak, technológiájának ismertetésére.

A tananyagban az információtárolás és -keresés logikája, a gépi adatfeldolgozás előkészítése, az input/output adatok köre, adatszerkezetek, az információs szolgáltatás online és offline technológiája szerepel. Ezen anyagrészen belül felhívjuk a figyelmet a rendszerben való gondolkodásra, eszközszükségletre, költségtényezőkre, valamint arra, hogy a gép csupán eszköz, mely segíti/segítheti a könyvtári munkát.

Célunk tehát, hogy a könyvtár szakos hallgatók mindegyike rendelkezzen legalább minimális géphasználati ismeretekkel, és a megoldásra váró könyvtári feladatokat egy kicsit a számítástechnika szemszögéből is tudja nézni, hiszen csak így fogalmazhatja meg pontosan, mit is várna el egy majdan elkészített programtól, ugyanis jól működő, a gyakorlati életben is előnyösen alkalmazható intelligens szoftver csak a programot készítő, illetve a könyvtáros szakember együttműködésével érhető el. Mindezeken túl több matematika-könyvtár szakos hallgatónk TDK pályamunka illetve szakdolgozat formájában vett/vesz részt szoftverfejlesztési munkáinkban, a Matematika tanszék segítségével.

Végül az információkeresés korszerű módszereinek oktatása céljából online speciálkollégiumot szerveztünk Veszprémbe, a veszprémi egyetemi könyvtárral együttműködve. A speciálkollégium célja többek között, hogy az érdeklődő hallgatókat megismertesse az online keresés elveivel, módszereivel, technológiájával. Azoknak szól, akik:

- különleges érdeklődést tanúsítanak az információkeresés számítógépes formája iránt,
- a könyvtári osztályozás illetve a keresőkérdés megszerkesztése során jó problémamegoldó készségről tettek tanúbizonyságot,
- megfelelő nyelvi alapismerettel (angol nyelvi ismerettel – mégha minimális szinten is) rendelkeznek.

A kétnapos céltanfolyam időpontja illeszkedik a tantervi anyaghoz és a féléves tematikához. A „veszprémi fázis” előtt a hallgatók már foglalkoznak:

- az információs szolgáltatás online és offline technológiával,
- az online keresés előnyeivel és hátrányaival, (összehasonlítva a hagyományos kereséssel),
- az online keresés technikai megvalósulásával, eszközszükségletével,
- az interaktív keresés folyamatával, költségtényezőivel,
- a keresőkérdés megszerkesztésének technológiájával.

A hallgatók nagyra értékelik ezt az oktatási szakaszt, mert élő rendszer működését láthatják, ismerhetik meg – az információkeresés modelljétől, a keresőkérdés megszerkesztésén illetve lefuttatásán át a dokumentum megérkezéséig.

DÖMÖTÖR Lajosné (a gyakorló könyvtár részéről)

A könyvtárosképzésben bizonyára nagy szerepük van azoknak a könyvtáraknak, ahol a könyvtáros hallgatók gyakorlati idejüket töltik, és ahol jól működő szolgáltatásokat ismernek meg.

A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára (VVEKK) néhány év óta áll kapcsolatban a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári Tanszékével, ahonnan rendszeresen fogad könyvtáros hallgatókat:

- 1 hetes gyakorlatra (tanévenként kb. 20 főt)
- esetenként 1 hónapos nyári gyakorlatra (tanévenként 1–2 főt)
- *Az információkeresés és a dokumentumszolgáltatás korszerű módszerei* című, online gyakorlattal egybekötött speciálkollégiumra (tanévenként 10 főt).

A VVEKK 1982 óta végez online információkeresést külföldi adatbázisszolgáltató központoktól, s az ezzel kapcsolatos ismereteket különböző szinten a gyakorló hallgatóknak is átadja. Előfordul, hogy az 1 hetes gyakorlaton lévő hallgatóknak is van módjuk az online keresést megtekinteni. Az 1 hónapos nyári gyakorlat résztvevői több napot töltenek az online információkeresést végző csoportnál, mélyebben megismerkedhetnek a szolgáltatással, megtudhatják, mely adatbázisszolgáltató központokkal áll kapcsolatban a könyvtár, tanulmányozhatják a szolgáltatás statisztikai adatait, gyakorlati idejük alatt láthatnak akár több online keresést is. Az így gyűjtött ismeretanyag, bár nem kevés, de nem lehet elég a hallgató későbbi munkájához. A könyvtárosnak ugyanis képesnek kell lennie arra, hogy a vele kapcsolatba kerülő olvasókat megismertesse az online információkeresés lényegével, felvilágosítást nyújtson azokról a hazai intézményekről, amelyek külső igénybe vevők számára online szolgáltatást nyújtanak, tájékoztasson az igénybevétel feltételeiről, részletes információt nyújtson a legfontosabb külföldi adatbázisszolgáltató központokról és azok parancsnyelveiről.

Ezeknek a feladatoknak az ellátására szeretné képessé tenni a hallgatókat a két-napos veszprémi speciálkollégium, amelynek tananyaga magában foglalja az online információkereséssel kapcsolatos alapismereteket, és gyakorlási lehetőséget is biztosít. Természetesen ahhoz, hogy a hallgató majd végfelhasználóként, vagy közvetítőként maga is végezzen online kereséseket, további tanulás szükséges.

A speciálkollégium veszprémi szervezésének gazdaságossági és pedagógiai okai voltak. Az elméleti ismeretek átadása a szombathelyi főiskolán színvonalasan megtörténik, azonban a gyakorláshoz a személyi és a tárgyi feltételek Veszprémben állnak jelenleg rendelkezésre. Helyesnek bizonyult az a felismerés, hogy gazdaságosabb a hallgatók utazását és veszprémi tartózkodását fedezni, mint az online keresés körülményeit szimulálni a szombathelyi tanszéken.

Pedagógiai érvek is amellet szólnak, hogy a hallgatók maguk végezhessenek valóságos, ún. éles keresést. A legkiválóbb módszer ismertetése is szürke anyag, amikor 15–20 hallgató egyik lábáról a másikra állva, ásitovza nézi a képernyőn villogó fényeket anélkül, hogy a kereső személy és a számítógép közötti párbeszédet lépésről lépésre követni volna képes. Amikor azonban maga ülhet a terminálhoz, s akár a legelemibb parancsokat tovább-

bíthatja a tőle távoli számítógéphez, ahonnan pillanatokon belül a válasz is megérkezik, akkor tudatosíthatja magában a műholdak segítségével történő, világrészek közötti adatátvitel lehetőségét, az adatbázisok témagazdagságát, az adatok tömegét. Mindez személyes élménnyé válva teszi képessé a hallgatót, hogy lelkesedéstől fűtve népszerűsítse az információkeresésnek ezt a korszerű módját.

Oktatási szempontból további nyereség, hogy az online információkereséssel kapcsolatos ismereteket nem önmagukban, hanem a könyvtár szolgáltatásaiba ágyazva nyújtja a gyakorlat. A hallgató magán az online keresésen kívül láthatja annak előkészítését a referáló folyóiratok és egyéb eszközök segítségével, tanulmányozhatja a hagyományos információkeresést a nyomtatott visszakereső eszközök igénybevételével, megfigyelheti az információkeresés nyomán beérkező dokumentumrendelések tömegét, ezeknek az igényeknek üzemszerű kielégítését, a xerox másolatok elkészítését, postázását, a folyóirat-állomány kezelését, gondozását. Tapasztalatokat gyűjthet a dokumentumszolgáltatás hagyományos formáiról, a helybenolvasásról és a kölcsönzésről is. Vizsgálhatja az olvasók, megrendelők viselkedését, a kutatási szokásokat. Megismerheti a könyvtárban folyó felhasználói oktatást, annak tananyagai elmélyíthetik az ő ismereteit is.

A veszprémi körülmények, lehetőségek figyelembe vétele és a legfontosabbnak tartott tudnivalók kiválasztása után az alábbiak szerint alakult a speciálkollégium tananyaga:

Bevezetés: számítógépes információkeresés, mágnesszalagos és online szolgáltatások, adatbázisszolgáltató központok kialakulása.

Az online szolgáltatás létesítésének technikai, jogi és pénzügyi feltételei.

A legfontosabb adatbázisszolgáltató központok és parancsnyelveik. Példák: DIALOG (Dialog parancsnyelv); STN International (Messenger parancsnyelv).

Az online keresés folyamata: előkészítés, a keresési stratégia kialakítása, a kapcsolat létesítése, a keresés, az eredmény értékelése.

Az online információkeresést kiegészítő dokumentumszolgáltatás korszerű módszerei, online dokumentumrendelés, telefax.

Ezek az ismeretkörök állandó változásban, fejlődésben vannak, például a Messenger nyelv oktatására csak azután kerülhetett sor, miután a könyvtár munkatársai elvégezték a szükséges tanfolyamot, és kellő gyakorlatot is szereztek a használatában.

Hogy a kétnapos speciálkollégium és online gyakorlat kellően hatékony legyen, ahhoz a tanszéki oktatók és a veszprémi könyvtárosok jó együttműködése szükséges. A főiskolán folyó oktatás készíti elő, alapozza meg a kihelyezett speciálkollégium tananyagát, gyakorlatait. A hallgatóknak előzetes ismeretekkel kell rendelkezniük a Veszprémben elsajátítandó tananyaggal kapcsolatban, amely elmélyül, megerősödik, új megvilágítást kap a speciálkollégium és gyakorlat körülményei között.

A tanszéknek úgy kell a speciálkollégium idejét megválasztania, hogy az jól illeszkedjék az addig elsajátított tananyaghoz, ugyanakkor kedvezően hasson a hallgatók további tanulmányaira. Az oktatásban részt vevő veszprémi könyvtárosoknak pontosan ismerniük kell a hallgatók tananyaga és a speciálkollégium keretében nyújtandó ismeretek összefüggéseit. A tanszék oktatóival együtt döntenek el az elméleti és gyakorlati ismeretek helyes

arányát. A veszprémi könyvtárosok felelősek a gyorsan változó, fejlődő területről szóló ismeretek folyamatos karbantartásáért, azért, hogy a hallgatók mindig új, érvényes ismereteket szerezhessenek.

A speciálkollégium segédeszközei: többszörözött jegyzetvázlat, dia- és hangosdia sorozatok, melyek közül kettő foglalkozik kifejezetten az online információkereséssel: az *Introduction to DIALOG* és a *Grafitti on a database* című. A hallgatók megtekinthetik az OMIKK *Könyvtári quartett* című videofilmjét, amely szintén érinti az online keresés témáját, összefüggésben a VVEKK többi szolgáltatásával. Az MM pályázat lehetővé teszi, hogy példatárral kiegészített jegyzet jelenjen meg az online információkeresésről a speciálkollégium hallgatóinak. A szombathelyi főiskolán pedig videofilm készül, amely szintén felhasználható lesz az online információkeresés oktatásának szolgálatában.

Természetesen a veszprémi speciálkollégium kísérletnek, kezdetnek, próbálkozásnak tekintendő. Azok a szombathelyi könyvtáros hallgatók, akik résztvevői voltak a könyvtár speciálkollégiumának, könyvtári feladataik ellátásában hasznát vehetik az online információkereséssel kapcsolatos alapismereteiknek. Sürgetően szükséges, hogy ezeknek az ismereteknek mindig bővülő köre folyamatosan beépüljön a könyvtárosképzés és -továbbképzés tananyagába, és a könyvtári szakismeretek elengedhetetlen része legyen.

***

MALAYSIA NEMZETI KÖNYVTÁRÁNAK építését 1988 júniusában kezdték el, s előreláthatólag 1990 augusztusában fejezik be. A 22 000 m² alapterületű épület 1 millió kötet és 1500 olvasó befogadására alkalmas. Hármastöbbszörözött formája három „tengyelő”-ra (hagyományos maláj fejedőre) emlékeztet. (Conference of Directors of National Libraries in Asia and Oceania Newsletter, 1988. júl.)

SZÁMITÓGÉPPEL „JÁTSZHATNAK” a böblingeni (NSZK) városi könyvtár látogatói, hetenként 16 órában (egy-egy érdeklődő legfőljebb két órára iratkozhat fel). Szakember tanítja meg őket arra, hogyan szerkeszthetnek és nyomtathatnak ki reklámcédulákat, táblázatokat, ábrákat stb. a gép segítségével. (DBI Pressespiegel, 1988 aug.)

TÖRTÉNETI TÉNYEK ÉS A KÖZTUDAT, AVAGY: MIT ALAPÍTOTT SZÉCHÉNYI FERENC ?

SOMKUTI GABRIELLA

A régóta várt magyar könyvtártörténetet lapozva, a 225. oldalon nemzeti könyvtárunkról az alábbi meglepő mondatokat olvashatjuk: „Az intézmény szervezetileg alapításától kezdve a Magyar Nemzeti Múzeum egyik tára volt. Ezért néha Múzeumi Könyvtárnak nevezték, máskor pedig alapítójáról Széchényi Könyvtárnak vagy teljesebb névvel Országos Széchényi Könyvtárnak...”¹

Ezek a közlések – eltekintve attól, hogy nem felelnek meg a történelmi tényeknek – annál is inkább furcsán hangzanak, mivel a könyv előző fejezetében részletesebb és korrekt ismertetést kapunk a „Széchényi Országos Könyvtár” és a később életrehívott Magyar Nemzeti Múzeum egymáshoz való viszonyáról. Mi hát az a csapda, amibe az 1867 utáni korszak írója nemcsak mint szerző, hanem mint a kötet szerkesztője is beleesik, hiszen utóbbi minőségében felelősséget vállalt az egyes részek közötti összhang megteremtéséért és az esetleges ellentmondások kiküszöböléséért.

Az okokat keresve mindjárt le kell szögeznünk, hogy ebben a tévedésében egész történetész és közíró nemzedékek, tankönyvírók és lexikonszerkesztők, muzeológusok, tanárok, népművelők, újságírók és sajnos, könyvtárosok is osztoznak. Nem hibáztathatók, hiszen ha bármelyik, ma használatos kézikönyvünkben utánanézzünk, szinte kivétel nélkül mindegyik *Széchényi* Ferencet mint a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítóját tünteti fel. Ezt teszi még a Magyar életrajzi lexikon és a tizkötetes Magyarország története is, holott a továbbiakban éppen e művek írják le a történeti tényeket a valóságnak megfelelően, más művek jóval kevésbé pontosak.² A következtetés azonban minden esetben azonos: Széchényi Ferenc alapítója volt a Magyar Nemzeti Múzeumnak s a legtöbb forrás még azt is közli, hogy ez 1802-ben történt.

Mi hát az igazság? Hiteles levéltári forrásokra támaszkodva ezt első ízben *Kollányi* Ferenc írta meg 1905-ben megjelent könyvében,³ majd *Berlász* Jenő fejtette ki részletesen a kérdést az OSZK történetéről írott, 1981-ben napvilágot látott munkájában.⁴ Ezt megelőzően *Berlász* Jenő cikksorozatot is közölt: *Hogyan lett a Széchényi Országos Könyvtárból Magyar Nemzeti Múzeum?* címmel⁵ és közvetlenül az OSZK-nak a várba költözése előtt újabb publikációban fejtette ki a két intézmény közötti jogviszony történeti alakulását.⁶ Nem célunk az idézett művekben leírtakat részleteiben is megismételni, de a magyar könyvtártörténetben megjelentek után úgy látszik még mindig szükséges történéseket és olvasókat a valós tényekről megfelelően tájékoztatni. Megkíséreljük annak kifejtését is, hogyan torzultak a tények egy hamis történelmi tudattá, amelyet újabb és újabb nemzedékek vettek és vesznek át.

Nézzük először röviden a tényeket. Széchényi Ferenc 1802 márciusában ún. felség-folyamodványban kérte az uralkodót, járuljon hozzá, hogy Magyarországra és társországaikra vonatkozó gyűjteményét, mely hat alkotórészből állt (nyomtatott könyvek, kéziratok, pénzürmék, rézmetszetek, címerképek, térképek) Magyarországnak adományozhassa, azt a továbbiakban is gyarapíthassa s erről katalógus pótköteteket adhasson ki. (A könyvtár eddigi állományának nyomtatott katalógusa 1799-ben két kötetben már megjelent, az index-kötet 1800-ban.) A könyvtár álljon a nádor joghatósága alatt, anyagát soha ne vonják össze az Egyetemi Könyvtárával, székhelye mindig azonos legyen az országos főhatóság székhelyével. Végül a maga számára csak azt a jogot kérte, hogy a könyvtári állásokra vonatkozó személyi jelöléseket mindenkor ő, illetve utódai tehessék meg és terjeszthessék fel a legfelsőbb királyi megerősítésre. Továbbá a könyvtárban helyezzenek el egy, az alapítás tényére utaló márványtáblát, melynek latin szövegét pontosan megadta. E szövegnek azért van jelentősége, mivel itt Széchényi Ferenc maga határozta meg, hogy mit akart alapítani és valójában mit is alapított: *Bibliotheca Hungaricát, azaz magyar könyvtárat*.⁷ Az uralkodó Ferenc király 1802 júniusában a folyamodványban kérteteket engedélyezte, a kancellária pedig egyidejűleg felszólította Széchényit, hogy készítsen el egy ajándékozó (alapító) okiratot. Ennek benyújtása is megtörtént november 25-én és az uralkodó már másnap, 26-án jóváhagyta. A kancellária néhány nap alatt elkészítette és kiadta a díszes oklevelet, november 26-i kelettel. Ez a latin nyelvű okirat tehát az OSZK alapító levele.⁸ A könyvtárat 1803. december 10-én ünnepélyesen nyitották meg a pesti volt Pálos kolostor barokk könyvtártermében.

Mivel a könyvtár működési költségeiről (kivéve a személyzet fizetését) az alapító levélben nem történt említés, így az nem is volt biztosítva. E felemás helyzet indította József nádort, hogy 1806-ban megbízza a kinevezett könyvtárórt, Miller Jakab Ferdinándot egy szélesebb gyűjtőkörű nemzeti intézmény szervezetének kidolgozásával. A nagy terjedelmű javaslat, mely magyarul *Nemzeti Gyűjteményekről*, latinul *Museum Hungaricumról* szólt, a rendi-nemzeti jogállást az országgyűlésen alkotott törvénnyel kívánta megerősíttetni, mellyel a rendek magukénak ismerik el az intézményt, felelősséget vállalva ezzel érte. A javaslat az intézmény nemzeti jellegű gyűjtését a szellemi alkotásokon kívül a tárgyi dokumentumokra is kiterjesztette. (Történelmi tárgyak és természeti tárgyak.) Az országgyűlés két menetben foglalt állást: az 1807. évi 24. törvénycikkben kimondták, hogy elfogadják és oltalmukba veszik Széchényi Ferenc ajándékát, a már létező és működő könyvtárat és azt úgy tekintik, mint egy létesítendő Nemzeti Múzeum alapját. A következő évben az 1808. évi 8. törvénycikk kimondta a Nemzeti Múzeum felállítását, felszólítva egyben a törvényhatóságokat a szükséges anyagi eszközök előteremtésére, megbízva a nádort a kellő intézkedések megtételével. Ezt az évet – egészen pontosan 1808. október 18-át, a törvény megszavazásának napját – tekinthetjük a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítása dátumának. Ezzel a törvénnyel a Széchényi Országos Könyvtár, a Bibliotheca Hungarica Széchényiano-Regnicolaris megszűnt önálló intézmény lenni, beilleszkedett az ezután gyors ütemben megszervezett Magyar Nemzeti Múzeum keretei közé, annak egyik tára, vagyis a Nemzeti Múzeum Könyvtára lett. (Bibliotheca Musei Nationalis.) Volt továbbra is őre (könyvtárosa), de ennek közvetlen főnöke már a Nemzeti Múzeum igazgatója volt. Bizonyos fokú különállást azonban továbbra is élvezett: megőrizte alapítványi jelle-

gét, ami például kifejezésre jutott abban, hogy a Széchényi családnak továbbra is beleszólási (egyetértési) joga volt a könyvtár személyzetének kinevezésében⁹

A Magyar Nemzeti Múzeumot tehát az országgyűlés, maga a magyar nemzet alapította. Széchényi Ferencet előzetesen nem kérdezték meg, őt sem a nádor, sem Miller nem vonta be a Nemzeti Múzeum tervezetét előkészítő tanácskozásokba, jöllehet Miller vezetésével hosszabb időn át egy hattagú előkészítő bizottság működött. Széchényi Ferenc a későbbiekben úgy vélte, hogy az alapító levélben kikötött jogok őt továbbra is megilletik, Millernek azonban más volt a véleménye. Az ezzel kapcsolatos problémák és nézeteltérések azonban már nem tartoznak szorosan tárgyunkhoz.

Az a tény, hogy a Széchényi Könyvtár hatévi önállósága után 141 évig, 1949-ig a Magyar Nemzeti Múzeum szervezeti keretében működött, sok mindent megmagyaráz. A millennium alkalmából, amikor minden állami intézménynek el kellett készítenie összefoglaló jelentését, történeti visszapillantással, már ezzel a címmel jelent meg egy összefoglalás: A Magyar Nemzeti Múzeum 1802–1895. (Egyet. ny. 1896.) s ebben természetesen a könyvtár is benne foglaltatott. Amikor 1902-ben elkövetkezett Széchényi Ferenc könyvtár-alapításának 100 éves évfordulója, csak egy, egységes intézmény létezett, amelynek a Széchényi Könyvtár egyik osztálya, tára volt. Ezt már annak idején a magyar rendek is úgy tekintették 1807-ben, elfogadó nyilatkozatukban, mint a létesítendő Nemzeti Múzeum alapját. Ettől már csak egy lépés volt, hogy magát Széchényi Ferencet is az egész intézmény alapítójának tekintsék, annál is inkább, mivel Széchényi könyvtárával együtt egyéb tárgyakat – pénzérmeket, metszeteket – is ajándékozott. Ez az érme-gyűjtemény lett alapja a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának, míg Széchényi Ferenc felesége, *Festetics* Júlia grófnő 1808-ban ajándékozott ásványgyűjteményével a természeti tárnak vetette meg alapját. A 18. században azonban, amikor Széchényi Ferenc gyűjteményét létrehozta, az érme- és metszetgyűjteményt még szorosan a könyvtárhoz tartozónak tekintették, a királyi és főúri könyvtárak mellett ott voltak a kép-, metszet-, térkép- és érme-gyűjteménynek is. Ez tehát ma sem szolgálhat érvül annak bizonyítására, hogy Széchényi Ferenc tulajdonképpen múzeumot, – vagy azt is – alapított, a könyvtár mellett. A párizsi Bibliothèque Nationale például mindmáig megőrizte ezt a hagyományt s így osztályai között ma is ott szerepel a „Cabinet des estampes”, az érme-gyűjtemény. 1902-ben a centenáriumi megünneplése a békeidőknek megfelelő nagy pompával ment végbe s kiadták „A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene” című albumalakú művet is. Ebben – írja Berlász Jenő – *Fejérpataky* László tévesen állította, hogy a Széchényi Országos Könyvtár alapítólevele egyszersmind a Magyar Nemzeti Múzeum alapítólevele is lenne.¹⁰ Nem téveszthet meg bennünket az sem, hogy az alapító oklevélben a Bibliotheca Regni (Országos Könyvtár) kifejezés a Musaeum Regni (Országos Múzeum) kifejezéssel változik, „mert a ‚musaeum’ szót a gróf itt klasszikus értelemben használja, ami tudvalevőleg, ‚múzsák hajlékát’ jelent, nem pedig emlék- vagy műtárgyakat kiállító – bemutató intézményt.”¹¹ Ekkor állították fel a Múzeum kertben Széchényi Ferenc szobrát s az ennek talapzatára vésett felirat is a Nemzeti Múzeum alapítójaként tiszteli a könyvtár-alapító gróft.

1977-ben a könyvtár alapításának 175. évfordulóján a Magyar Nemzeti Múzeum vezetőségének egy percig sem volt kétséges, hogy a jubileum megülése a Nemzeti Múzeum

szempontjából jogos, hiszen ennek már a centenáriumi ünnepségekben történelmi előzménye, hagyománya volt. Az Országos Széchényi Könyvtár – akkori főigazgatójának állásfoglalása értelmében – nem szándékozott országos ünneplést tartani, hiszen a vári felköltözés elhúzódása miatt a könyvtár helyzete mindennek volt mondható, csak ünnepelni valónak és reprezentatívnak nem. A Nemzeti Múzeum azonban nagyszabású megemlékezésre készült s a könyvtárnak – ha nem akart végképp lemaradni – végül ehhez az ünnepsorozathoz kellett csatlakoznia. A hivatkozási alap, mint láttuk, az 1902-es közös centenárium volt, míg az az érvelés, hogy az 1949 óta ismét különállóan működő két intézmény közül az egyiket 1802-ben, a másikat 1808-ban alapították, történelmi szörszálhasogatásként értelmeztetett. Az 1808. évi 8. törvénycikket például már meg sem említette a Magyar Nemzeti Múzeum történetéről tájékoztató kiadvány.¹² Téves az az itt közölt adat is, hogy „1803. december 10-én a volt Pálos-kolostorban megnyílt a könyvteremből, az olvasószobából, az érem- és régiségek szobájából álló gyűjtemény.”¹³

A Pálos-kolostorban ugyanis a könyvek elhelyezésére szolgáló nagytermen kívül nem állt rendelkezésre más helyiség (még olvasószoba sem), az éremgyűjtemény pedig ekkor még Cenken volt, Széchényi Ferenc birtokán. Ennek átadására csak 1810-ben került sor, a látogatók számára a gyűjteményt ez év június 10-én nyitották meg.¹⁴ Nem említi az 1808. évi 8. törvénycikket a Kulturális kisenciklopédiának (Kossuth, 1986.) a Nemzeti Múzeum történetét ismertető szócikke sem. (Múzeum tárgyszó alatt, 457. l.) Erősen félreinformáló Lanfranco *Binni* – Giovanni *Pinna*: A múzeum (Gondolat, 1986.) című művéhez készített „A hazai múzeumok” című függelék is, amely Széchényivel és a Magyar Nemzeti Múzeummal kapcsolatban már szót sem ejt könyvekről és könyvtárról. (Vö. 241–242. l.)

1977-ben, a 175. évforduló alkalmából temérdek sajtóközlemény jelent meg, a tömegkommunikáció teljes eszköztárával részt vett az ünneplésben. Százazrek tudatába vésődött be újra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumot Széchényi Ferenc alapította 1802-ben. Mindezek után a történészekben kétségek támadnak: lehet-e, kell-e a történelmi köztudatnak, közelebből: a nemzeti tudatnak ezt a bevésődött adatát bolygatni, tudósok által is kodifikált dátumát a tényekkel szembesíteni? Lehet is, kell is, mert a történeti munkákban elvárható, hogy az adatok hitelesek legyenek. Könyvtártörténeti adatról lévén szó, különösen nagy egy könyvtártörténeti mű felelőssége. A köztudattal ellenben nem érdemes hadakozni, a közvéleményt a részletkérdések kevésbé érdeklik. Széchényi Ferenc érdemét sem kisebbítik az itt elmondottak: nemzeti könyvtáralapításával mégiscsak ő indította el azt a folyamatot, amely logikusan vezetett a nemzeti gyűjtemények tágabb köre felé, a nemzeti múzeumi gondolatnak a magyar országgyűlés által történt szentesítéséig és a Magyar Nemzeti Múzeum megalapításáig.

JEGYZETEK

1. CSAPODI Csaba – TÓTH András – VÉRTESY Miklós: Magyar könyvtártörténet. Gondolat, 1987.
2. Magyar életrajzi lexikon. Akad. K. 1969. 2. köt. 718. l. Magyarország története 1790–1848. Akad. K. 1980. 678. l. és 1060. l.

3. KOLLÁNYI Ferenc: A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára 1802–1902. 1. köt. 1905. (Ez a mű csak Széchényi Ferenc haláláig, 1820-ig tárgyalja a könyvtár történetét.)
4. BERLÁSZ Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867. OSZK. 1981.
5. OSZK Híradó, 1974. 7/8. sz. 188–190. l. 9/10. sz. 239–241. l. 11/12. sz. 290–293. l. 1975. 1/2. sz. 30–33. l. 3/4. sz. 71–76. l.
– Tanulságos még a témához az OSZK nevéől lefolyt vita ugyancsak az OSZK Híradó hasábjain 1964/65-ben.
6. BERLÁSZ Jenő: Johanna Ender: Széchényi-portréjának tulajdonjogáról. OSZK Híradó. 1984. 5/6. sz. 119–122. l.
7. Pontos szövegét latinul és magyarul közli Berlász i. m. 42. l.
8. Közli BERLÁSZ Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár alapítólevele. Az OSZK évkönyve 1965/1966. OSZK, 1967. 182–192. l.
9. Ezt az elvi jogviszonyt fejezték ki a következő formulával: Bibliotheca Széchényiano–Regnolaris penes Museum Nationale Hungaricum existens, vagyis a Magyar Nemzeti Múzeum mellett létező Széchényi Országos Könyvtár. – A Széchényi családnak a személyzeti kérdésben gyakorolt jogköre csak a kiegészítés után szűnt meg.
10. BERLÁSZ, i. m. 171. l.
11. BERLÁSZ idézett cikke, OSZK Híradó, 1984. 5/6. sz. 120. l.
12. FEJŐS Imre – KOREK József: A Magyar Nemzeti Múzeum története. Népmű. Prop. Iroda, 1971. 44. l.
13. u. o. 6. l.
14. MÁTRAY Gábor: A Magyar Nemzeti Múzeum korszakai. Pest, 1868. 17. l.

A TANÍTÓJELÖLTEK OLVASÁSHOZ, KÖNYVTÁRHOZ VALÓ VISZONYA AZ 1980-AS ÉVEKBEN

SUPPNÉ TARNAY GYÖRGYI

Köznevelésünk és közművelődésünk megújulásának időszakában a gyorsan változó és növekvő feladatok megoldásában döntő szerepe és felelőssége van a pedagógusoknak. Feladatuknak pedig csak azok tudnak megfelelni, akik a kutató, kísérletező, önművelő tevékenységet munkájuk szerves részének tekintik, s akik képesek a folytonos megújulásra, az önállóságra és az alkotásra.

E nehéz hivatásra való felkészítés összetársadalmi feladatában kiemelt szerepe van a pedagógusképző intézményeknek, s a közművelődés intézményeinek, főként a könyvtáraknak. A nevelővé válás elválaszthatatlan a könyvek értő használatától. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy csak a rendszeres, értékelve-válogató olvasásra és nyitott, aktív befogadásra képes nevelő tud lépést tartani a társadalmi fejlődés követelményeivel, olyan nemzedéket nevelni, amely életformájának része az olvasás, a művelődés.

A fenti célkitűzés végrehajtásában döntő szerepük van a tanítóknak, akik a 6–10 éves korosztály nevelésével, oktatásával foglalkoznak, hiszen ismert tény, hogy ebben az életkorban dől el: olvasóvá válik-e valaki, kialakul-e benne az önművelés igénye, amely a társadalmi fejlődés szempontjából alapvető.^{1, 2} Ugyanakkor olvasásszociológiai vizsgálatok megállapították, hogy a tanítók az olvasási kultúra tekintetében az értelmiségi réteg legalacsonyabb szintjén állnak³, így igénytelenségük hagyományozódik tanítványaikra, s rajtuk keresztül a felnövekvő generációra is.

Szükséges tehát feltárni a társadalmi igények és a társadalmi valóság e területén jelentkező ellentmondások okait: hol kezdődik a tanítók lemaradása, mit jelent pontosan az olvasási kultúra ilyen alacsony szintje, s vizsgálni az előrelépés lehetőségeit.

A témakört az ország legnagyobb tanítóképző főiskoláján, a Debreceni Tanítóképző Főiskolán vizsgáltam a nappali tagozatos hallgatók körében: az 1978/79. tanév III. évfolyamán (176 fő – 87% nő, 13% férfi hallgató, 37,5% könyvtári szakkollégista), az 1980/81. tanév I. évfolyamán (296 fő – 85,5% nő, 14,5% férfi hallgató, 10,5% könyvtári szakkollégista) és az 1982/83. tanév III. évfolyamán (231 fő – 84,5% nő, 15,5% férfi hallgató, 7,8% könyvtári szakkollégista).

A vizsgálatot többféle megközelítésben: kérdőíves interjú, olvasásfényképezés, esettanulmányok módszereivel végeztem. A vizsgálat néhány eredményét, tanulságát az alábbiakban adom közre.

Az olvasás helye a munka- és szabadidős tevékenységben

A leendő tanítók a pedagógusképző intézményben eltöltött évek alatt készülnek fel legintenzívebben kiválasztott hivatásukra. Mint leendő kultúráközvetítőeknek munkaes szabad idejük jelentős részét az írott dokumentumokkal, a könyvekkel, folyóiratokkal való közvetlen kapcsolat kialakítására, azok használatára szükséges fordítaniuk.

Olvasónak azt a személyt tekinthetjük, akiben kialakult az irodalomhasználat igénye és rendelkezik az irodalomhasználat képességével, vagyis könyv- és könyvtárhasználati felkészültséggel. Különböző olvasáskutatások megállapítása szerint a társadalom tagjainak életmódja és értékrendje szabályozza alapvetően az olvasási tevékenységet, az olvasás mennyiségi és minőségi mutatóit.⁴

Hazánkban az elmúlt évtizedekben bizonyos társadalmi tényezők olyan irányban fejlődtek, melyek az olvasási kultúra emelkedésének irányában hathattak volna: pl. az iskolázottság és az urbanizáció szintjének emelkedése, a szellemi munkát végzők arányának és a szabad időnek növekedése. Ugyanakkor megfigyelhetők voltak olyan társadalmi folyamatok is, melyek az olvasás ellen hatottak: pl. az iskolázottság mennyiségi mutatóinak növekedésétől elmaradt a minőségi mutatók emelkedése, nem elég hatékony az olvasóvá nevelés, a tv-nézésre átlagosan háromszor annyi időt fordítunk, mint az olvasásra, a szabad idő jelentős részében is munkatevékenység folyik, a kulturális értékek devalválódása, stb.

A tanítók, ill. tanítójelöltek olvasási kultúráját a társadalmi elvárások és a társadalmi realitások összefüggésében értékelhetjük.

A vizsgált minta esetében a *munka jellegű olvasás* ideje férfighallgatóknál naponta 34 perc, nőhallgatóknál 48 perc, melyet főként a kötelező irodalom jegyzetelésére, szakkönyvek és szakfolyóiratok olvasására fordítanak. Ez az idő rendkívül kevés más főiskolai, ill. egyetemi hallgatók munka-jellegű olvasásához viszonyítva, ahol a napi átlag 3, ill. 3,3 óra!⁵ A tanítójelöltek időráfordítása legközelebb a gyakorló tanítók mérőszámához áll, melyet kissé meg is haladt.⁶

A hallgatók szabad idejükben átlagosan naponta 76 percet fordítanak *szórakoztató célú olvasásra*. Ezt az időmennyiséget megfelelőnek kell ítélnünk, amikor pl. a szegedi egyetemi hallgatók 1978-ban 25,8 percet használtak fel erre a célra.⁷

Szabadidős tevékenységstruktúrájukban mégis viszonylag alacsony arányban szerepel az olvasás, mindössze 28,7%-ban. (A pécsi Tanárképző Főiskola hallgatói szabad idejük 88,5%-ában⁸, a szegedi egyetemi hallgatók 45,4%-ában olvasnak.⁹)

Az öt legkedveltebb időtöltés együttes vizsgálata szerint az olvasás a férfighallgatóknál a 2., a nőhallgatóknál a 3. helyre esik vissza a rangsorban, megelőzi a könnyűzene hallgatása, a kirándulás, s majdnem eléri az olvasás kedveltségi szintjét a sport, a séta, a kézimunka, s a társaság.

Az összkép azt jelzi, hogy a tanítói pályakép alapjául szolgáló önművelés igénye még nem alakult ki, ill. még nem mélyült el kellőképpen a tanítójelöltekben. Igényeik közelebb állnak a gyakorló tanítókéhoz, s a kisebb településeken élő értelmiséghez, mint más főiskolai, ill. egyetemi hallgatókéhoz.

Az olvasmányok kiválasztásának motívumai

Az olvasmányok kiválasztásának szempontjai tájékoztatást adnak a hallgatók általános kulturális szintjéről, művelődési szokásaikról, olvasásuk indítékairól, értékorientációjukról. Feltárásuk jelentős segítséget nyújt a meglevő hiányosságok pótlására irányuló pedagógiai tevékenység számára.

Mindkét vizsgálati körben a hallgatók egésze tekintetében az érdeklődés motívuma a meghatározó. Jelentős szerepet játszanak a kultúrákövetítő csatornák közül a könyvesbolt, a tv, a rádió és a folyóiratok. A könyvtári szakkollégistáknál a könyvtár, s a katalógus is szerepel, mint az irodalom kiválasztását segítő intézmény, ill. eszköz. A könyvtári szakkollégisták olvasmányválasztása sokkal tudatosabb, mint a többieké, ahol a „véletlen” aránya jóval meghaladja a 20%-ot.

A nőhallgatók olvasmányválasztásának döntő szempontja a férfiakéhoz hasonlóan az érdeklődési kör. Új szempontként jelentkezik a barát, mint olvasást befolyásoló tényező, majd a tantárgyi kötelező előírásoknak tesznek eleget. A könyvtári szakkollégistáknál a kiválasztás magasabb szintjei is megtalálhatók a könyvismertetés, ill. rejtett bibliográfiákból való választás formáiban.

Az öt legfőbb szempont együttes vizsgálata nőhallgatóknál az érzelmi motívum dominanciáját mutatja, amennyiben a barát értékítélete az olvasmányválasztás alapja.

A befolyásoló tényezők szóródása nagyobb, mint a döntő szempont esetén, közel azonos arányban szerepelnek a különféle kultúrákövetítő csatornák. Könyvtári szakkollégistáknál a könyvkiválasztás magasabb szintjei kiegészülnek a katalógusokkal és a bibliográfiákkal – jelezve jártasságukat a könyv és könyvtár használatában.

A pedagógus és a könyvtáros, mint olvasást irányító tényező igen kevésbé szerepel a hallgatók olvasási indítékai között, olvasáspedagógiai tevékenységük hatékonyságának nagyarányú növelése szükséges. Általában megfigyelhető, hogy az olvasmányválasztásban a férfihallgatók és a könyvtári szakkollégisták az önállóbbak és tudatosabbak.

Az I. évfolyamos hallgatók a legönállótlanabbak, itt a kötelező és az ajánlott irodalom, a szülő, a pedagógus és a véletlen a fő olvasmányválasztási szempontsor. A főiskolai tanulmányok során a figyelem ráirányul az önállóságot fejlesztő lehetőségek felhasználására.

Sajnálatos tény, hogy ez nem minden tanítójelölt vonatkozásában történik egységesen magas szinten. A többség (nem könyvtári szakkollégisták) kevés segítséget kap az olvasmányok önálló és adekvát kiválasztásához.

A tanítójelöltek tájékozódási szokásai eltérnek az értelmiségre jellemző szokásoktól, ők ugyanis az információkat főképp a könyvkereskelemből, ill. személyes forrásokból pl. könyvtárostól nyerik.¹⁰

Olvasmányok beszerzésének forrásai

A tanítójelöltek olvasmányait főként a főiskola könyvtárából szerzik be (35,3%), ezt követi a könyvvásárlás szinte azonos arányban (33,6%). Közművelődési könyvtárból az olvasmányok 22,7%-a származik, s barát, ismerős 6,4%-os arányban kölcsönöz. A könyv-

tári szakkollégisták előnyben részesítik a könyvvásárlást és a közművelődési könyvtárt, mint beszerzési forrást, a nem könyvtári szakkollégisták inkább megelégednek a főiskolai könyvtár kínálatával.

A leendő tanítók tehát olvasmányaik közel 60%-át (58%) könyvtárból nyerik. A könyvtárhoz való viszonyulást úgy tartjuk számon, mint az olvasási kultúra egyik objektív értékű társadalmi jelentőségű jellemzőjét. A könyvtári tagság ugyanis lehetőséget ad a folyamatos és tervszerű művelődéshez, a naprakész széles körű tájékozódáshoz. A könyvtári állomány és a könyvtáros pedagógiai tevékenysége útján megvalósul a társadalom egyénre gyakorolt hatása. Hogy mindezeket igénylik az olvasók, ezt éppen könyvtári tagságukkal bizonyítják.

A könyvtár egyben eszközrendszer, szolgáltató és kulturális nevelő intézmény, amely csak az oktatás és a közművelődés együttműködő rendszerében fejtheti ki eredményesen nevelő hatását.

Az egész társadalom kulturális életének és ehhez kapcsolódó intézményrendszerének rendelkeznie kell egy bizonyos könyvtárpedagógiai szemlélettel, amely a könyvtár tevékenységrendszerének hatékonyságát biztosítja.

A *könyvtári tagság* vizsgálatakor a debreceni tanítójelöltek körében a következő kép alakult ki: a hallgatók 94%-a tagja valamilyen könyvtárnak. Ezek a látogatottság sorrendjében:

főiskola könyvtára	95%
megyei könyvtár	50%
lakóhely szerinti közművelődési könyvtár	40%
városi könyvtár	20%
egyetemi könyvtár (KLTE)	15%

A hallgatók 11,2%-a egy könyvtár tagja; 35,5%-a két könyvtár tagja; 47,3%-a három könyvtár tagja; 6,0%-a háromnál több könyvtár tagja.

A három könyvtárba beiratkozott hallgatók 80%-a könyvtári szakkollégista, háromnál több könyvtárat csak a könyvtári szakkollégisták látogatnak. A látogatás rendszeressége főként a főiskolai könyvtárra vonatkozik, a többi könyvtárra az alkalmasszerűség jellemző. Ezek az adatok általában megfelelnek az egyetemi és főiskolai hallgatókra jellemző mérőszámoknak. A főiskolás hallgatók körében a könyvtárba járás országos mértéke 87%, ezen belül a tanítóképző főiskolákon majdnem 100%!¹¹

A debreceni hallgatók a vizsgálati eredmények, tehát saját bevallásuk alapján úgy tűnik, kihasználják a nagyváros nyújtotta könyvtári ellátás lehetőségeit. Azonban, ha az igénybevétel mértékét vizsgáljuk, a jellemző alkalmasszerű könyvtárlátogatás igen tág határok között mozoghat, a formális tagságtól a gyakori használatig. Erre vonatkozóan nem lehetnek pontos adataink.

Az I. évfolyamos hallgatók válaszaiban nagyobb százalékban találkozunk több könyvtár látogatásával, mint a III. évfolyamosok esetén. Az utóbbiak a főiskola könyvtárát és a lakóhelyük szerinti közművelődési könyvtárakat részesítik előnyben.

Megfigyelhető egy olyan tendencia, miszerint a harmadik tanulmányi esztendőre a hallgatók zöme megelégszik a feltétlen kötelező feladatok ellátásával, pedig ebben az idő-

szakban van a legtöbb idejük és ekkor rendelkeznek a legnagyobb felkészültséggel a kötelezőn kívüli feladatok vállalásához. Az I. évfolyamban kialakult lendület a III. évfolyamra visszaesik, amely tény nem segíti a pályakezdést, az igényes munkavégzés kevésbé mentődik át a tanítói gyakorlat éveire. Feltétlen szükséges lenne a főiskolai években megteremteni, megőrizni és fokozni a hallgatók munkakedvét, aktivitását, hivatásszeretetét, elkerülni a közönyt, a kényelmet, a fásultságot. Csak így remélhetünk pedagógiai megújulást az iskolai munkában.

A tanítójelöltek olvasmánybeszerzési forrásai között a könyvvásárlást igen előkelő helyen említették, olvasmányaik kb. 1/3-át (33,6%-ot) könyvesboltból fedezik.

Természetesen nem csak annyi könyvvel rendelkeznek, mint amennyit maguk vásároltak, ajándék útján is hozzájuthatnak jelentős mennyiséghez, s használhatják a család könyvállományát is. A *házi könyvtár* nagysága és összetétele jelentősen befolyásolhatja a tanítójelöltek olvasási igényét, ízlését, ill. saját könyvtáruk állományának alakítását.

Az értelmiségi réteg körében 1969-ben (KMK) történt tájékozódás szerint a házi könyvtárakban található könyvek száma átlagosan 275 kötet. A tanítók, az orvosok és a műszaki értelmiség között helyezkednek el, s kb. az átlagot képviselik. Könyvvásárlás tekintetében a tanítók a mezőgazdasági értelmiség mellett a legutolsó helyen állnak.¹²

A pedagógusok olvasási kultúráját vizsgáló 1971-es (KMK) országos felmérés szerint a pedagógusok 79%-a 200 kötetten felüli házikönyvtárral rendelkezik. A 200 kötetten aluli állományokat vizsgálva a vidéki általános iskolai pedagógusok „vezetnek” 32%-kal. Ezen belül a tanítókat illetően nincsenek adatok.¹³

A debreceni tanítójelöltek házikönyvtárait vizsgálva az adatok azt mutatják, hogy a családi könyvtárak becslések alapján megállapított nagyságát közlik a hallgatók, nemcsak saját könyvállományukról tájékoztatnak. A rendelkezésükre álló állomány nagyságrendje az értelmiségi átlag 2/3-át, az egyetemisták házikönyvtárainak több, mint 80%-át teszik ki, 200 kötetnél kisebb állománya 71,1%-uknak van.

A kedvezőtlen arányokat magyarázza az a tény is, hogy a tanítójelöltek kb. fele fizikai dolgozó gyermeke, akiknek otthonára kevésbé jellemző a „könyves környezet”.

A könyv szeretetének, ismeretének és használatának bizonyítéka, hogy a mintán belül a könyvtári szakkollégisták jobban vonzódnak a könyvhöz, amit részben családi indíttatásnak, részben a főiskolai szakkollégiumi képzésnek könyvelhetünk el. Az ő házikönyvtáruk kb. 1/4-del nagyobb, mint a nem könyvtári szakkollégistáké, s 50 kötetten aluli könyvtára csak 4,4%-uknak van a 16,1%-kal szemben!

Ha a *házikönyvtárak tartalmi, minőségi összetételét* vizsgáljuk, előre kell bocsátani néhány jellemző adatot és tendenciát, amely mutatja és meghatározza a magyar lakosság irodalomhoz való viszonyát, annak változását.

Az olvasók érdeklődésében dominál a szépirodalom, bár a hetvenes évektől megfigyelhető az ismeretközlő irodalom részarányának növekedése az olvasmányszerkezetben (1964: 12%, 1978: 20%).

A szak- és ismeretterjesztő irodalom főként a kvalifikáltabb rétegek olvasmányait jelentik, ide sorolhatók az értelmiség és az egyetemi hallgatók. Az ismeretközlő irodalom olvasása nemcsak a nagyobb fokú nyitottságot, az érdeklődés tágulását, elmélyülését jelenti, hanem hatással lehet a szépirodalom olvasására is: általában vonzza az igényesebb, értékebb szépirodalmi alkotások befogadását.

Ugyanakkor növekszik azoknak a száma is, akik kizárólag non fiction irodalmat olvasnak, s elszakadnak a szépirodalomtól. Ez az olvasói magatartás jellemző egyrészt az olvasási kultúra legalacsonyabb szintjein levő mezőgazdasági fizikai dolgozókra és a munkásokra, akik szakkönyvekből nyert ismeretek segítségével próbálják megoldani napi, főleg anyagi gondjaikat (háztáji, kiskertek, házépítés, különféle szolgáltatások, stb.). Másrészt jellemző az olvasási kultúra legmagasabb szintjén levő értelmiségre, főképp a műszaki rétegre, akik a korszerű szaktudást tekintik műveltségeszmenynek. Ez utóbbi tendencia egyre erősödik, a korábbi túlzott szépirodalomcentrikusságot fokozatosan felváltja majd az ismeretközlő irodalom túlsúlya. Egyik szélsőséges irányzat sem kívánatos, meg kell teremteni a helyes arányokat olvasásukban.¹⁴

Az 1978-as KMK–MKKE adatok szerint az értelmiség otthoni könyvtárában 67,5%-a szépirodalom, 3,0%-a kézikönyv, 18,9%-a ismeretközlő, 8,2%-a gyermek- és ifjúsági és 2,4%-a egyéb irodalom.¹⁵

A pedagógusok házikönyvtárai tartalmi megoszlásának vizsgálata viszonylag szűk körű, nem ad elég lehetőséget a teljes kép felvázolására, mivel összesen 25 mű meglétére kérdeztek rá. Az ebből levont következtetések szerint a pedagógusok 70%-a rendelkezik a legalapvetőbb kézikönyvekkel, 20%-uk megvásárolta a felsorolt tudományos ismeretközlő műveket, a pedagógia határterületeinek irodalmát 6%-uk gyűjti, s szakmájukhoz, hivatásukhoz legközvetlenebbül kapcsolódó szakkönyveket csak mindössze 4%-uk szerezte be!¹⁶

A debreceni hallgatók otthoni könyvgyűjteményeinek összetétele nagy vonalakban az 1978. évi országos átlagot mutatja.

A könyvtári szakkollégisták közelebb állnak az értelmiség általános mutatóihoz, míg a nem könyvtári szakkollégisták inkább a gyakorló pedagógusokról alkotott képhez hasonlíthatók.

Ha az I. és III. évfolyamos tanítójelöltek közléseit vetjük össze, jelentős fejlődés tapasztalható a főiskolai évek során. Az I. évfolyamosok házikönyvtára átlagosan 60 kötet, melynek közel 90%-a szépirodalom. Átlagosan 5 kötet pedagógiai jellegű művel, s 2 kötet egyéb szakjellegű irodalommal rendelkezik. A kézikönyv fogalmát nem ismerik, ill. nem pontosan ismerik a hallgatók, ezért kevés, főleg irreális választ adtak, amely számszerűen nem értékelhető.

Általában megállapítható, hogy a házikönyvtárak állománygyarapítása nem tervszerű, s viszonylag alacsony könyvhasználati kultúrát tükröznek. A mindennapi gyakorlati és a gyakorlatot továbbfejlesztő munkát szolgáló kézikönyvek és korszerű szakkönyvek nyújthatnának a legtöbb segítséget otthonukban a pedagógusoknak. A szépirodalmi alkotások közül az értékes, többszöri elolvasásra is számot tartható művek beszerzése lenne célszerű, pl. klasszikusokból való válogatás, ill. a versek, s a munkaeszközként használatos gyermek- és ifjúsági irodalom.

Az általános műveltség egyéb írott forrásai könnyen hozzáférhetők a könyvtárakban, amelyek használatát a jelenleginél nagyobb arányban kellene igényelni.

Az olvasási kultúra fejlődése szempontjából fontos mutató, hogy a főiskolán eltöltött évek során a hallgatókat ért komplex hatások eredményeként az olvasásra irányuló művelődési aktivitásuk hogyan alakul. Összefoglaló adatok szerint a debreceni hallgatók 84,3%-a többet jár könyvtárba, 40,7%-uk többet olvas és 64,2%-uk több könyvet vásárol,

mint középiskolás korukban. Az olvasási aktivitásnak a tanítójelöltek 39%-nál tapasztalható csökkenése azonban kedvezőtlen a folyamatos, magas szintű önművelést követelő pedagógus pályára való felkészülés szempontjából.

A könyvtár használata

Az a tény, hogy az olvasó hogyan használja a könyvtárat, ismeri-e és igényli-e szolgáltatásait, kihasználja-e lehetőségeit, sokat elárul igény szintjéről, könyv- és könyvtárhasználati kultúrájáról.

A könyvtár használatát a tényezők egész sora alakítja. Meghatározó a munkavégzés jellege, típusa, ehhez kapcsolódik az olvasó közeleti tevékenységének szintje, s szabadidős tevékenységrendszere. Döntő szerepe van az olvasó értékrendjének, életmódjának és emberi kapcsolatainak a könyvtár igénylésében, melynek értő használata visszahathat a személyiség fejlődésére.

A pedagógus esetében, akinek alapvető funkciója a kultúráközvetítés, elsőrendűen fontos, hogy ismerje és használja a legalapvetőbb kultúráközvetítő eszközzel, a könyvvel összefüggő ismereteket és intézményeket.

A könyv és a könyvtár megfelelő használata ma még korántsem általános a lakosság körében, egyes vélemények szerint az olvasási és könyvtárhasználati kultúra össztársadalmi szintű lényeges emeléséhez komoly társadalmi változásokra van szükség, amelyek csak generációk együttes munkájának eredménye lehet.

Halász László és Nagy Attila az 1970-es évek elején korszerű hazai közművelődési könyvtárakban végzett vizsgálata is igazolja e megállapítást. A vizsgált minta 10%-a egyáltalán nem, s a többség csak térben igazodott el a könyvtárakban. A szolgáltatások közül pl. a katalógusokat és a bibliográfiákat csak 5%-uk vette igénybe. A 11, ill. 14 fajta katalógussal rendelkező könyvtárak megkérdezett olvasóinak 35%-a egyik katalógust sem ismerte, 15%-a egy katalógust tudott megnevezni.¹⁷

A KMK (1978.) a 20 éven felüli magyar népesség körében végzett országos felmérése szerint a könyvtári tagok 55%-a csak a kölcsönzést vette igénybe a könyvtári szolgáltatások közül, a helybenolvasást 26,7% (fele értelmiségi) igényelte, a könyvtáros különböző, félig referenz szintű közreműködését 17,3% (1/6-a értelmiségi). A katalógusok használata a csekély említés miatt az „egyéb szolgáltatások” részeként szerepelt csak másokkal együtt a 3,7%-ban!¹⁸

A 70-es évek fordulóján az értelmiségi réteghez tartozók tájékozódásuk alapjául rendszerint tankönyveiket használták (69%), Új szakmai feladat megoldása előtt inkább előszóban konzultáltak (48%), ill. saját jegyzeteikre támaszkodtak (35%). Mindössze 1/4-ük alkalmazta az irodalomkutatás lavina módszerét, 22%-uk vette igénybe a különféle monográfiákat és a katalógusokat. A tájékozódás magasabb szintjeiről általában távol maradtak, csak 12%-uk hasznosította a témafigyelő szolgálatot, 7%-uk használt bibliográfiát, s 4%-uk referáló folyóiratot. A legváltozatosabb informálódás a középiskolai tanárokra, a műszaki értelmiségre volt jellemző.¹⁹

Károlyi Ágnes pedagógusok körében végzett vizsgálata szerint a könyvtárban folytatott tevékenységek között vezet a kölcsönzés (megközelítően 50%), ezt követi a

könyvek, folyóiratok átlapozása, majd a felkészülés (tanulás, jegyzetelés). A katalógus használatát a pedagógusok 25%-a jelezte. Kb. ugyanilyen arányban beszéltek a könyvtárossal saját és tanítványaik olvasmányélményeiről. A felmérés időszakában a könyvtári rendezvények látogatása, a zenehallgatás igen alacsony százalékokban szerepelt, könyvtárban tartott óra egyáltalán nem fordult elő. A pedagógiai, szakmai tájékozódás alapvető forrásai a szakfolyóiratok voltak.²⁰

A pécsi tanárképző főiskolások a 70-es évek végén szintén a kölcsönzést részesítették előnyben: 95,2%-uk könyvtári tag volt, ennek kb. 90%-a élt is a kölcsönzés lehetőségével, megközelítően 40%-uk három hetente, vagy ennél gyakrabban.²¹

A Kossuth Lajos Tudományegyetem bölcsészhallgatói körében 1980-ban végzett kutatások eredményeként megállapítható, hogy a hallgatók a könyvtári apparátusból tanulmányaik során a betűrendes katalógust használták leginkább, melyet a tárgyszó-katalógus követett. A szakkatalógust, mint adatfeltáró eszközt egyáltalán nem használták. A minta 1/3-a igényelte a könyvtáros tájékoztató tevékenységét, elsősorban technikai jellegű kérdések megválaszolásában. A hallgatók általában ismerték a könyvtár legfontosabb állományfeltáró eszközeit, azonban használatuk még sok kívánnivalót hagyott maga után. Pl. alig használták a kurrens szakbibliográfiákat, a Magyar Nemzeti Bibliográfiát, a folyóiratrepertóriumokat.²²

A debreceni tanítójelöltek is döntően a könyvtár alapszolgáltatását, a kölcsönzést veszik igénybe. A férfihallgatóknál kiemelkedik a folyóiratok olvasása, míg a nőhallgatók a tanulást, jegyzetelést részesítik előnyben. Közel azonos súllyal jelentkezik a kézikönyvtári állomány használata a két nemnél – együttesen az igénybevétel 1/6-a. A nőhallgatók a könyvtárhasználati lehetőségek szélesebb skálájával élnek, mint a férfihallgatók.

Általában jellemző, hogy a könyv- és könyvtárhasználati szakismereteket igénylő szolgáltatások csak igen szűk körre korlátozódnak, ill. használatuk gyakorisága igen gyér (pl. katalógusok, bibliográfiák). A társadalmi elvárások szerint ezek az ismeretek az általános iskolát végzettek tudásszintjének részét kellene képezzék. A könyvtári szakkollégistákon kívül a tanítójelöltek megfelelő szintű ilyen irányú felkészítést diplomájuk megszerzéséig nem kapnak sem az oktatási intézmények, sem a könyvtárak részéről.

A hallgatók könyvhöz való kedvezőtlen viszonyát jelzi, hogy a velük való ismerkedés, a szelektálás alapjául szolgáló széles körű tájékozódás, a lapozgatás, böngészés nem tartozik általános szokásaik közé. Önálló olvasmányválasztásukat gátolja e hiányosság is, így túlságosan irányított, s szűk körű (főleg a kötelező irodalomra korlátozódó) az olvasásuk.

Könyvtárhasználati szokásaik közül szintén hiányzik a könyvtáros szakmai és pedagógiai tevékenységének igénylése. Nem ismerik pontosan a könyvtár funkcióit, s a könyvtáros szerepét.

Ha az I., ill. III. évfolyamos hallgatók válaszait összevetjük, kevés változást tapasztalunk. Az I. évesek könyvtárhasználatára a kölcsönzés, jegyzetelés és folyóiratolvasás jellemző a gyakoriság sorrendjében, mással alig találkozunk. A változás, fejlődés főleg a kézikönyvtár használatában mutatkozik meg a III. év végére, ill. abban, hogy ha kis mértékben is, de előfordul – főleg a könyvtári szakkollégisták esetében – más szolgáltatások használata is.

A felmérés vizsgálta a tanítójelöltek könyvtárral kapcsolatos kielégítetlen igényeinek mennyiségét és minőségét is.

A minta közel 50%-át (48,7%) teljes mértékben kielégítik a használt könyvtárak szolgáltatásai. Magasabb szintű igényeket fogalmaz meg a minta másik fele, melynek több, mint 50%-át a könyvtári szakkollégisták képezik, akik arányaikat tekintve a vizsgálatban résztvevőknek csak 1/4-ét jelentik!

A hiányosságok jelzése főként a hallgatók munkatevékenységével kapcsolatban történik. A nem megfelelő szakirodalmi állomány (könyv, folyóirat) akadályozza őket a kötelező irodalom feldolgozásában, szeminárium- és szakdolgozatok készítésében.

A kielégítetlen igények közel 1/4-e a könyvtárosok szakmai és pedagógiai munkájára vonatkozik. Látszólagos ellentmondás mutatkozik, ha ezt az adatot összevetjük a valóságos könyvtárhasználat könyvtáros segítségnyújtását igénylő átlagos 3%-kal. Valójában az a helyzet, hogy egyrészt igaz az a megállapítás, miszerint a hallgatók kevésbé ismerik a könyvtáros feladatait, s ezért ritkán fordulnak hozzá. Másrészt azonban komoly gondként jelentkezik, hogy könyvtárosaink egyre nagyobb része alulképzett, nem tud megfelelni a vele szemben támasztott társadalmi elvárásoknak. A könyvtári munka minősége fokozatosan romlik, a magasabb általános és szakmai műveltséget igénylő feladatok megoldása elmarad. A könyvtárosi teendők egyre inkább beszűkülnek a könyvtárkezelői, főként technikai jellegű tevékenységre, pl. a kölcsönzés adminisztrációja, a raktári rendben való eligazítás.

Ilyen körülmények között a tudatosan, vagy még homályosan megfogalmazott hallgatói-olvasói igények nagy része is kielégítetlenül marad, s irreális elvárás az, hogy az oktatás-képzés során jelentkező ilyen irányú hiányosságokat a könyvtárak sajátos lehetőségeikkel és eszközeikkel pótolják. E megállapítások fokozottabban érvényesek a kisebb közművelődési (B, C típusú) és még inkább az iskolai könyvtárakra, melyekkel a tanítójelöltek hivatásuk gyakorlása során elsősorban kapcsolatuk lesz. E könyvtárak egyre nagyobb része válik alkalmatlanná – főként kedvezőtlen személyi feltételeik miatt – a már meglévő igények kielégítésére, ill. újabb igények keltésére, az olvasók önművelésének irányítására. Így nem lehetnek megfelelő partnerei a pedagógusoknak saját önművelő tevékenységükben és kultúraközvetítő tevékenységükben sem.

A könyvtárakkal kapcsolatban meg kell említenünk azokat az objektív tényezőket, melyek hiánya nem biztosítja az olvasáshoz szükséges nyugodt körülményeket, pl. a csendet, az olvasótermi férőhelyek és a nyitva tartási idő megfelelő arányait.

A tanítójelöltek *könyvtárképe* nagy vonalakban hasonlít a magyar társadalom általános könyvtárképéhez (KMK 1978-as vizsgálata²³), egyes részletekben azonban pozitív, ill. negatív irányú eltérés tapasztalható.

Egyértelműen pozitív jelenség, hogy a tanítójelöltek számára a könyvtár egyáltalán nem számít ismeretlen, idegen, másoknak való helynek, holott ez a társadalom 1/5-ére áll.

Össztársadalmi szinten a könyvtári szolgáltatások közül leginkább a kölcsönzés és az olvasás él az emberek tudatában, ennek felel meg a tanítójelöltek véleménye is. (E kérdés megítélésében távolodnak el leginkább az értelmiségtől, ahol a kölcsönzés a legkisebb súllyal szerepel.)

A hallgatók nagy jelentőséget tulajdonítanak a könyvtár tanulásra, jegyzetelésre alkalmas szerepének.

A lakosság 1/7-e a könyvtárhoz köti az irodalom választékának-választásának nagy lehetőségét, ez az arány az értelmiség körében több, mint 1/5. Sajnálatos, hogy a tanító-jelöltek igen kevésé élnek (kb. 1/10) ezzel a lehetőséggel.

A hallgatók és a lakosság körében egyaránt erősen háttérbe szorul az egyéb könyvtári szolgáltatások igénybevétele, melynek oka részben a járatlanság, ill. a könyvtárnak nem megfelelő ilyen irányú tevékenysége lehet az igénytelenség mellett. Az értelmiség és az egyéb szellemi dolgozók élnek ezekkel a lehetőségekkel leginkább a különböző társadalmi rétegek közül.

A tanítójelöltekre, az értelmiségre és a lakosság egészére általában jellemző, hogy nem ismerik a könyvtáros pedagógiai, szakmai funkcióit, nem tapasztalják ezek értő gyakorlását, ezért nem alakulnak ki megfelelő emberi kapcsolatok az olvasók és a könyvtárosok között. E tény igen negatívan befolyásolja a könyvtár társadalmi szerepének érvényesülését.

A könyvtár, mint kritizált hely leginkább az értelmiség könyvtárképében szerepel, ehhez áll közelebb a tanítójelöltek véleménye. A kritika minőségében azonban a lakosság általános véleményét osztják pl. könyvek, folyóiratok hiánya, zaj, könyvtárosok nem megfelelő magatartása.

Összességében a tanítójelöltek könyvtárképe alacsony szintű könyv- és könyvtárhatalmálási kultúrát tükröz. A jelen helyzet nem garantálja, hogy környezetükben és neveltjeikben ki tudják majd alakítani a társadalom fejlődése szempontjából elengedhetetlenül fontos könyvhöz-könyvtárhoz kötődő művelődési igényeket és szokásokat. Természetesen ez nemcsak a pedagógusok feladata, de a jelenlegi körülmények, pl. könyvtári háttér a meglévőnél máris több lehetőséget nyújt e feladat magasabb szintű ellátásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BAMBERGER, Richard: Az olvasási kedv kialakításának és megszilárdításának problémái. = Könyv és Nevelés, 1976. 6. sz. 273–274. l.
2. NAGY Attila: Gyermekek, fiatalok és az irodalom. = Az olvasás anatómiája. Bp. 1982. Gondolat K. 220. l.
3. TÁNCZOS Gábor: Egyenlőtlenségek a különböző pedagóguscsoportok művelődésében. = Pedagógiai Szemle, 1973. 2. sz. 120. l.
4. GEREKEN Ferenc: A könyv és az irodalom közönsége. = Az olvasás anatómiája. Bp. 1982. Gondolat K. 185. l.
5. SZENTIRMAI László: Szabadidő struktúra vizsgálat egyetemi hallgatóknál. = A hallgató szabadideje. Bp. 1970. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 36. l.
6. KÁROLYI Ágnes: Pedagógusok – információ – könyvtár. Bp. 1974. NPI. 53. l.
7. SZENTIRMAI László: Az olvasó egyetemi hallgató. Bp. 1981. OSZK KMK NPI. 19. l.

8. BERNÁTH József: Tanárjelöltek olvasási kultúrájáról. = Könyv és Nevelés, 1970. 4–5. sz. 198. l.
9. SZENTIRMAI László: Egyetemi hallgatók Szegeden. Bp. 1976. Gondolat K. 133. l.
10. KAMARÁS István – POLONYI Péter: Értelmiség, olvasás, könyvtár. Bp. 1970. NPI. 20. l.
11. FARAGÓ Magdolna: Az egyetemi, főiskolai hallgatók beilleszkedése a felsőoktatásba. Bp. 1979. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 112. l.
12. KAMARÁS István – POLONYI Péter: i. m. 18–19. l.
13. KÁROLYI Ágnes: i. m. 14–15. l.
14. GEREKEN Ferenc: i. m. 188–191. l.
15. KULCSÁR Júlia – MÁNDI Péter: Könyvek otthon. Bp. 1983. Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 118. l.
16. KÁROLYI Ágnes: i. m. 17–18. l.
17. HALÁSZ László – NAGY Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban. 1. köt. Bp. 1974. NPI. 59–66. l.
18. GEREKEN Ferenc: Könyvtártagság, könyvtárhasználat – egy országos felmérés adatainak tükrében. = Könyvtárhasználat, könyvtárkép. Bp. 1982. NPI. 16–18. l.
19. KAMARÁS István – POLONYI Péter: i. m. 22. l.
20. KÁROLYI Ágnes: i. m. 35., 38. l.
21. BERNÁTH József: i. m. 200. l.
22. PÁLNÉ PÉTER Judit: A Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-történelem szakos hallgatóinak szakirodalmi tájékozódási szokásai. = Használói igények – tájékozódási szokások. Bp. 1983. NPI. 70., 76. l.
23. GEREKEN Ferenc: A felnőtt népesség könyvtárképe. = Könyvtárhasználat, könyvtárkép. Bp. 1982. NPI. 99–100., 1., 115–117. l.

BESZÁMOLÓ AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS 1987. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1987-ben, részben a Művelődési Minisztérium felkérésére, részben saját kezdeményezéséből a következő kérdésekkel foglalkozott:

Az Országos Könyvtárügyi Tanács több fórumon megvitatta a Művelődési Minisztérium által az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottság részére *a könyvtárügy helyzetéről és feladatairól* készített előterjesztést. Észrevételeit és javaslatait a minisztérium részben el is fogadta. Az átdolgozott előterjesztést, intézkedési tervvel együtt a minisztérium az Országgyűlés Kulturális Bizottsága elé is terjesztette. Mindkét fórum egyetértett azzal a megállapítással, hogy a könyvtár- és tájékoztatásügy fejlesztése, egyik feltétele és egyben előmozdítója a Kormány stabilizációs és kibontakozási programja végrehajtásának. Ez is indokolja a könyvtárügy fokozott támogatását és azt is, hogy az Országos Könyvtárügyi Tanács a továbbiakban is napirenden tartsa és segítse az intézkedési tervben foglaltak végrehajtását.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöksége és plénuma megtárgyalta, egy, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ keretében létrehozott munkabizottság előterjesztését *a megyeszékhelyek (tanácsok) jogi információs ellátottságáról*. A megyei tanácsok tevékenységének, önállóságának kívánatos fejlesztése aligha képzelhető el megfelelő, helyi jogi dokumentumgyűjtemények kiépítése és folyamatos fejlesztése nélkül. Az Országos Könyvtárügyi Tanács az előterjesztést tájékoztatásul és felhasználásra megküldte az Igazságügyi Minisztériumnak és az érdekelt tanácsok szerveknek.*

Az Országos Könyvtárügyi Tanács több változatban és több tanácskozáson foglalkozott egy, az Országos Széchényi Könyvtárban működő munkabizottság előterjesztésével *a tervszerű állományapasztásról, a fölüspéldányok hasznosításáról, a könyvtári anyagok megőrzéséről és a tárolókönyvtárakról*.** Sajnos, ez a nagyon sokrétű és a könyvtárügy egészét érintő probléma még ma is nyitott és a lefolytatott viták ellenére sem sikerült mindeddig a gyakorlati megoldás tekintetében közös véleményre jutni.

A nemzetközi kiadványcsere hazai gyakorlatának kérdéseiről is készült Országos Könyvtárügyi Tanács előterjesztés. Az állománygyarapítás részét képező és különösen a szakkönyvtárak számára jelentős cseretevékenység napirendre tűzését, többek között az

* Részletesebben ld. Kenyéri Katalin–Sz. Nagy Lajos: A megyeszékhelyek jogi információellátása. Könyvtári Figyelő 1987/6. 611–620. p.

** Ld. Sonnevend Péter: Tervszerű állományapasztás- fölüspéldány-hasznosítás – könyvtári anyagok megőrzése. Könyvtári Figyelő 1987/6. 604–610. p.

is indokolta, hogy a külföldi dokumentumok hazai beszerzési ára indokolatlanul és folyamatosan olyan mértékben emelkedett, hogy ezzel a fenntartók által rendelkezésre bocsátott felemelt beszerzési keretek sem tudtak lépést tartani. Így a cseretevékenység fejlesztése az állománygyarapítás gondjainak enyhítését is szolgálhatja.

Megelégedéssel nyugtázta az Országos Könyvtárügyi Tanács az *állományvédelmi bizottságnak az 1987-es jelentését*. Elkezdődött a védelemre és restaurálásra szoruló dokumentumok mennyiségének és féleségének felmérése abból a célból, hogy a legfontosabb és legsürgősebb feladatokat egy programban rögzíteni lehessen és ennek alapján a végrehajtás feltételeit meg lehessen teremteni.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének erre a célra alakult munkabizottsága alapos felmérés után összefoglaló értékelést készített *a könyvtárakban dolgozók élet- és munkakörülményeiről*. A felmérés és a javaslatok célja az volt, hogy a körülmények javítása és a könyvtárosok bérszínvonalának emelése érdekében a helyzetről az illetékes állami és érdekvédelmi szervek számára, objektív képet lehessen előterjeszteni. A vizsgálat azt mutatta, hogy a könyvtári dolgozók munkakörülményei és jövedelmi szintje jelentős mértékben elmarad még a többi közművelődési ágazat mögött is és ez az egyik oka, hogy a könyvtáros pályáról az elvándorlás az elmúlt években aggasztó mértéket öltött, hogy a létszámhelyek megfelelő színvonalú betöltése, különösen a vezetői beosztásokban, annyira megnehezült, hogy ez az egész terület működőképességét veszélyezteti. Mindeddig sajnos, az Országos Könyvtárügyi Tanács is eredménytelenül hívta fel erre az illetékesek figyelmét.

Összefoglalva az Országos Könyvtárügyi Tanács 1987. évi tanácsadói funkciója keretében végzett munkáját, sajnos azt kell megállapítani, hogy – bár a jelentésben felsorolt előterjesztések, értékelések, javaslatok jól szolgálhatták volna a szükséges döntések előkészítését – a végrehajtás elmaradt, vagy késik. Több évre visszatekintve, nem kerülhető meg a kérdés, hogy a Művelődési Minisztériumnak szüksége van-e könyvtárügyi tanácsadó testületre? Ugyanis csak kivételes esetekben fordult elő, hogy a minisztérium igényelte volna az Országos Könyvtárügyi Tanácsban, mint testületben felhalmozott tapasztalatokat, szakmai ismereteket és amikor az Országos Könyvtárügyi Tanács saját kezdeményezéséből értékelt, javasolt valamit, ezeket általában nem vette figyelembe, vagy nem gondoskodott végrehajtásukról.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács második tevékenységi területe bizonyos operatív teendők ellátása volt. Az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöke, ebben a minőségében, mint az *MTA – Soros Alapítvány* Bizottság tagja, elsősorban az Alapítvány könyvtári programjának előmozdításával foglalkozott. A *könyvtári program* az Alapítvány nyilvánosságra hozott 1987. évi jelentése szerint, közel 5,5 millió forinttal (az összes juttatásoknak majdnem 10 százalékával) és közel 750 ezer dollárral (az összes devizatámogatás mintegy 25 százalékával) részesült az Alapítvány által Magyarország kulturális, tudományos célkitűzéseinek támogatására kifizetett összegekből.

Ennek keretében, részben a könyvtárak rendelései alapján, devizaráfordítás nélkül, MNB árfolyamon számított és kedvezményes forint térítéssel és részben egy másik alapítvány (*SABRE Foundation*) juttatásából ingyenesen 62 250 külföldi könyv érkezett és került szétosztásra. (A térítésmentes SABRE-könyvek bolti árának összege: kb. 1,5 millió dollár, a fent említett támogatás összegében nem szerepel.)

A Soros Alapítvánnyal történt megállapodás alapján az *Oxford University Press* hét közművelődési könyvtárunk részére 500–500 kötetes gyűjteményt adott térítésmentesen a forgalomban lévő nyelvkönyveiből, azzal a céllal, hogy az angolul tanulók és oktatók ezekből rendelkezzenek kedvezményes forint áron. Az éves 100 000 dolláros keret felhasználása 1987 júniusa óta folyamatosan történik, a tárgyévben ezen az úton 23 000 nyelvkönyv rendelésére került sor.

1987-ben folytatódott a vakok és gyengénlátók hangos-könyv ellátását célzó két-éves program. Erre a célra, 1986–87-re az Alapítvány által rendelkezésre bocsátott 100–100 ezer dolláros keretösszeget sikerült felhasználni. A nagy közművelődési könyvtárakban megteremtődött a könyvtárak hangos-könyv hálózatának alapja. A szükséges forintfedezetet az Egészségügyi Minisztérium, az Országos Közművelődési Tanács és az érintett könyvtárak nyújtották. Az alapgyűjtemények létrehozásához a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége stúdiójában felállított korszerű gyorsmásoló berendezésen, a könyvtárak rendelései alapján kiválasztott 200 mű, mintegy 150 000 kazettára történt többpéldányos átmásolására került sor.

Az Alapítvány deviza és forint támogatásával az Országos Széchényi Könyvtár keretében indított hároméves *restaurátorképző tanfolyamon*, immár második éve folyik 17 fiatal korszerű képzése. A jól felszerelt műhelyben végzett gyakorlati és a színvonalas elméleti oktatás nyomán jelentős mértékben fog bővülni a könyvtárak számára nélkülözhetetlen állománymegővási és restaurálási kapacitás.

A korábbi évekhez hasonló feltételekkel, 1987-ben újabb 45 könyvtár vásárolhattott, kedvezményes áron forintért Rank Xerox 1025-ös kicsinyítő-nagyító gyorsmásoló-berendezést. Ugyancsak az Alapítvány devizatámogatása révén sikerült biztosítani az ezen az úton beszerzett gépekhez a folyamatosan szükséges festék- és kellék-ellátást.

Devizatámogatást kapott az Országos Széchényi Könyvtár *hungarika kataszterének* munkálataihoz, az egyre költségesebbé váló *nemzetközi könyvtárközi csere* lebonyolításához és a *Szabó Zoltán hagyaték* hazahozatalához.

Az MTA Központi Könyvtárának korszerűsítéséhez három évre 2,1 millió forint és 50 000 dollár támogatást kapott. Ebből megkezdte katalógusának mikrofilmesítését és négy személyi számítógépet szerzett be.

Forinttámogatásban részesült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a *Polányi Károly* és a *Jászi Oszkár* bibliográfiák és a Ráday Gyűjtemény, évkönyve kiadásához; az Országos Rabbiképző Intézet könyvtárának rendezéséhez, az MTA könyvtára, a *Scheiber-hagyaték* rendezéséhez és a Sárospataki Református Gyűjtemény, Cs. *Szabó László-hagyaték* feldolgozásához és a könyvtár átrendezéséhez.

A jelenlegi nehéz gazdasági helyzetben a Soros Alapítvány támogatásának biztosítása jelentős segítséget jelentett a könyvtárugynek olyan programok megvalósításához, amelyek enélkül nem lettek volna végrehajthatók.

VÁLYI Gábor
Az Országos Könyvtárügyi Tanács
elnöke

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT 1987-BEN

Kezdem szokásos kóstolóval, hogy könnyítsem az olvasó dolgát. Az elmúlt év munkáját értékelve elsőként a **fejlesztési feladatokat** említjük; kezdeményezéseink nyomán javulás várható a bírósági könyvtárak működésében; sikeresnek mondhatjuk a különböző könyvtárhálózatok szakirodalmi együttműködését elősegítő lépéseinket; a statisztikai tevékenység korszerűsítését elősegítő számítógépes programjavaslatainkat. Elkészítettük a siketek és nagyothallók részére tervezett szolgáltatások programját; a Soros-Alapítvány támogatásával fejlesztettük a hangoskönyvtári gyűjteményeket; a Soros-Sabre-Alapítvány révén 30 000 idegen nyelvű könyv hozzáférhetőségét biztosítottuk.

A **kutatási feladatokról** szólva: három fontos kiadvány került nyomdába: *Bartos Éva*: Biblioterápiai olvasókönyv, *Gereben Ferenc*: Az olvasási szokások változásai, *Szabó Ferenc*: A könyvtáros pálya szociológiája. Empirikus vizsgálódásaink során egyre nagyobb teret nyernek az olvasószolgálatnál közvetlenül összefüggő elemzéseink.

Szakmai továbbképző tanfolyamainkon mintegy 300 hallgató vett részt. Feladatunknak tartjuk a vezetőképzésben, hogy napjaink közérdekű kulturális, társadalmi kérdéseiről sokoldalú véleménycserére teremtsünk lehetőséget.

A **propagandamunkánk** a korábbi törekvéseknek megfelelően alakult: A KÖNYV-ÉRT-tel együttműködve 5–1000 példányban kerültek kiadásra a *Közhasznú kisbibliográfiák* című sorozatban megjelenő kiadványok, és a legszebb magyar könyvtárakat bemutató hangosított diafilmsorozat gyártását is elkezdtuk. Propaganda szolgáltatásunkat és kiadói tevékenységünket hátrányosan befolyásolták beszűkülő lehetőségeink: bevezetett, kurrens kiadványaink folyamatos megjelentetését is veszély fenyegeti.

A **Könyvtártudományi Szakkönyvtárban** megindult a számítógépesítés. Az adatbázisok kiépítése a Micro–ISIS felhasználásával történik.

Új szolgáltatásaink közül a nyelvtanulást segítő dokumentumoknak és eszközöknek volt kiemelkedő sikere.

Lássuk ezek után a menüt.

Mint már jeleztük: a bírói és az ügyési szervek szakirodalmi ellátását vizsgáltuk a fejlesztési célok kitűzése érdekében. Az Igazságügyi Minisztérium elfogadta kezdeményezésünket, és így részt vehettünk a bírósági könyvtárosok tanácskozásán, ahol megállapodtunk a könyvtárakra vonatkozó szakmai irányelvekben. Létrejött az Igazságügyi Minisztériummal az az alkotó munkakapcsolat, amelytől az információs feltételek javulását reméljük.

A könyvtári statisztikán bizonyára átok ül, mert az adatszolgáltatás egyszerűsítéséből mindig újabb terhek születnek. A Tudományszervezési és Informatikai Intézet egy rö-

vid számítógépes kaland után visszatért a hagyományos feldolgozásra. Országos értekezleten foglalkoztunk a könyvtári statisztika számítógépesítésének lehetőségével kisgépes környezetben. A statisztikai adatok gépi adathordozókon történő szolgáltatásának lehetősége Kovács Géza PETRA–MARTA programcsomagjával (Berzsenyi Dániel MK, Szombathely) kedvező fogadtatásra talált, 1987. végéig Szeged, Kecskemét, Békéscsaba, Győr, Zalaegerszeg, Pécs, Kaposvár és Szombathely vállalkozott beszerzésére és alkalmazására.

A gyermekek könyvtári ellátásának fejlesztési követelményeiről három dokumentum készült: *Pápayné Kemenczei* Judit az A és B típusú könyvtárak gyermekrészeleiről szóló dolgozata; *Mónus* Imre jelentése és saját felmérésünk, amely a községi gyermekkönyvtárak ellátásáról ad képet.

A munkahelyi könyvtárak gyűjteményfejlesztési témája volt az a javaslat, amely közérdekű-közhasznú dokumentumok gyűjtésére és hozzáférhetőségük biztosítására vonatkozott és a SZOT megrendelésére készült.

A helyzetelemzések és programok közül említést érdemel az a vitaanyag, amelyet az Olvasó népért mozgalom 1988. évi országos konferenciájához készült a könyvtári ellátásról, az olvasási kultúra helyzetéről, továbbá egy felmérés a nyugati újságok, folyóiratok megletéről és hasznosulásáról a közművelődési könyvtárakban.

A növekvő költségek ellenére lényegében sikerült fönntartani szolgáltatásainkat. Az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó 1987-es impresszummal 28 számmal jelent meg, és a KÖNYVÉRT kérésére 1987. október 15-től már az 1988. évre számoztuk a füzeteket. 1987-ben 3165 címet ismertettünk, minden korábbi évnél nagyobb mennyiséget. Takarékosági okokból a szabadlapos formáról visszatértünk a füzetes formára. Az *Új Könyvek* negyedéves szakrendi és betűrendes mutatói, valamint az 1986. évi kumuláció elkészültek.

A helyismereti munka kézikönyvei sorozat tagjaként elkészült *A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája* c. kötet kézirat.

A régi könyvek katalogizálásához készülő példatár szerkesztését befejeztük, közeli megjelenésében bízunk. Az 1984-ben és 1985-ben megjelent hangoskönyvek katalóguscéduláit, központilag elkészítettük és az érdekelt könyvtárak számára szétosztottuk. Lassan bár, de halad a katalogizálási kézikönyv megírása.

A propagandaszolgáltatásokban látványos fejlődés ugyan nincs, de föltámasztottuk a *Könyvtári Hírlevelet*, amelyben tájékoztattuk a tömegkommunikációs szerveket a könyvtárak 1986. évi tevékenységéről és a könyvtárosképzésről tartott magyar-brit szemináriumról. A könyvtárügy minden jelentős eseményéről tájékoztattuk a központi lapokat. Nőtt az elemző, problémafelvető cikkek (pl. az MKE vándorgyűléséről minden napilap részletesen tudósított) száma. Több vitacikket jelentettünk meg. Kezdeményezésünkre a *Magyar Nemzet* az ünnepi könyvhéten önálló – több könyvtári vonatkozású írást tartalmazó – mellékletet adott ki. A nemzeti dokumentumtermés alapkönyvtáiról szóló kalauz kéziratát 1987. végére lezártuk.

Kezdeményezésünkre erősödött a könyvtárak könyvheti propagandamunkája: számos városban rendezték meg az eseménysorozatot *Könyvtári napok* címmel. A könyvhét országos megnyitójához kapcsolódva a nyíregyházi megyei könyvtárral *A könyvtár a közművelődési és tudományos munka szolgálatában* címmel szakmai tanácskozást szer-

veztünk. A könyvhétre megjelenő alkalmi újságokból és a napilapok könyvtári mellékleteiből módszertani segédanyagot állítottunk össze. A lapokat a könyvtárosok vándorgyűlésén kiállításon mutattuk be.

A Diafilmgyártó Vállalatnál a magyar könyvtárakat bemutató hangosított diafilm gyártását indítottuk el. Közreműködtünk a film szellemi előkészítésében.

A **számítógépesítés**ben a piacfelderítő koordináló szerepet próbálgattuk. Az 1986-ban alapított, kezdetben manuálisan kezelt központi könyvtári szoftver adatbankot az OSZK *Tudor* programjának segítségével gépi adatbázissá szerveztük, amely alkalmas egy könyvtári szoftver követő szolgálat működtetésére is. E követő szolgálat első akciója keretében a megyei és városi könyvtárak vezetői, a kisszámítógépes programok készítői és forgalmazói, továbbá szoftverfejlesztő cégek (több mint 300 partner) kapták meg visszacsatolásra inspiráló alapinformációinkat (betűrendes könyvtári szoftver jegyzék) sokszempontú indexrendszerrel (tárgyszóindex, forgalmazók jegyzéke, -géptípusok szerinti mutató, árindex).

A szoftver adatbankból teszteléssel kiemelve a könyvtári alkalmazás szempontjából legjobb kisszámítógépes programokat, új kiadvánnyal jelentkeztünk: megjelent a *Könyvtári szoftverek* 1. füzet, a 2. nyomdában van, a 3. szám a kéziratelőkészítés fázisában, s megkezdődött a 4–5. füzet tartalmának tesztelése. A ráfordítások és a közvetítői bevételek hiánya azonban máris a változtatás felé szorítanak bennünket. Operatíván részt vettünk az OSZK gépesítésének előfelmérési munkálataiban. Elkészítettük a Hungarika Információ, a Folyóirat- és Hírlapfeldolgozó Részleg, valamint az ISSN iroda adatai eleminek feltárását és munkafolyamatainak leírását. A nemzeti könyvtár szolgáltatásainak számítógépes fejlesztését a szélesebb könyvtárkörnyezet szempontjából is a legfontosabb feladatnak tartjuk.

A *TEKE '86* és a *SZAKMA '86* adatsoros statisztikai gyorstájékoztató nem jelent meg, mert a Tudományszervezési és Informatikai Intézet nem teljesítette megállapodásunkat.

Több éves vállalkozást indítottunk útjára azzal, hogy elkészítettük a *Gyermekkönyvtárosi kézikönyv* szinopszisát, s ezt az MKE gyermekkönyvtárosi szekciójában megvitattuk.

A könyvtárakat érintő hatályos jogszabályok revideált gyűjteményének kézirata összeállt. Tekintettel az 1987. év második felében megjelent új jogszabályokra, a kézirat lezárása és a megjelenés 1988-ra halasztódott.

Konzultációs-tanácsadó szerepeinkről szólva néhány új partnert említünk: felvettük a kapcsolatot a Gyógypedagógusok Országos Szövetségével és a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Intézettel; koncepciót készítettünk az Országos Rabbiképző Intézet könyvtári rekonstrukciójára; tanácsadással segítettük a könyvtár – Soros-Alapítvány támogatását kérő – pályázatának elkészítését.

A könyvtárépítési és berendezési tanácsadó szolgálat keretében terveket készítünk a következő könyvtáraknak: SZMT központi könyvtár, Salgótarján; megyei könyvtárak: Eger (Panakosza-ház), Székesfehérvár (tanulmányterv), Pécs (Székesfehérvár u. 5. sz. ép.); városi/községi könyvtárak: Decs, Kalocsa, Tiszafüred, Vál, Tolna, Csenger, Hatvan, Keszthely; főiskolai könyvtárak: Külkereskedelmi Főiskola, Gyógypedagógiai

folytattunk; megyei könyvtárak; Kecskemét, Salgótarján; SZMT központi könyvtár Miskolc; városi/községi könyvtárak: Bóly, Körmend, Balatonfüred, Lenti, Pozsony, Szerencs.

Szakfelügyeleti feladatokból bőven kijutott az elmúlt évben. Átfogó felügyeleti vizsgálatra került sor Tolna és Pest megyében. Kérdőíves felmérés alapján vizsgáltuk a könyvtárak együttműködését a városokban.

Három dél-dunántúli megyében (Baranya, Somogy, Tolna) célinformációkat gyűjtöttünk 15 vállalati szakkönyvtár tevékenységéről, különös tekintettel az ipari-hálózat könyvtáira.

Vizsgáltuk a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem és a szegedi József Attila Tudományegyetem könyvtárában egy leendő számítógépes hálózat munkájában való részvétel tárgyi és személyi feltételeit, s erről jelentést készítettünk a megrendelőnek.

A Honvédelmi Minisztérium Kulturális Osztályának felkérésére elvégeztük a Magyar Néphadsereg Művelődési Háza Központi Könyvtárának és fiókkönyvtárainak szakfelügyeleti vizsgálatát.

Kutatási feladataink közül ezúttal a finn-magyar összehasonlító regénybefogadási vizsgálatot említjük. Elkészült a javaslat az adatok feldolgozására, melyeknek jelentős részét egyeztetettük a finn partnerrel. A kódolás és gépi adatfeldolgozás időarányos részével elkészültünk.

A könyvtár, a könyvtáros és társadalmi környezete témában elkészült *A könyvtáros pályája szociológiája* c. kutatás zárótanulmányának kézírata nyomdában van.

Befejeztük egy falu (Tiszaigar) cigányainak kulturális szocializációjával, életmódjával, iráshoz, könyvhöz való viszonyával, könyvtári ellátottságával foglalkozó kutatás első szakaszát.

A továbbképzési feladatok közül a zenei továbbképző tanfolyamot, az Osztályozás és indexelés c. tanfolyamot és a nagy sikert kiváltott újságírói tanfolyamot emeljük ki a sok közül, bár ugyanilyen joggal hivatkozhatunk a vezetőképző tanfolyamokra és a számítástechnikai kurzusokra is.

A nemzeti könyvtárnak nyújtott képzési szolgáltatás folyamatos volt: intenzív tanfolyamot szerveztünk az OSZK feldolgozó munkatársai részére a bibliográfiai leírás témakörében; az olvasószolgálat munkatársai számára az új szabványok szerinti bibliográfiai és katalogizálási tudnivalókról; A BME Számítástechnikai Központjában IBM-PC tanfolyamot szerveztünk az OSZK számítógépesítésével foglalkozó könyvtárosoknak, összesen 27 főnek.

Négy gyermekkönyvtárosi regionális továbbképzésre került sor.

Rendezvényeink, akcióink közül is hadd említsünk néhányat: tartalmi elemzést végeztünk a megyei könyvtári híradókról, a Fejér Megyei Könyvtárral közösen megszerveztük a híradók szerkesztőinek tanácskozását; két évtized az olvasáskutatás könyvtári műhelyében címmel szakmai tanácskozást tartottunk Ughy Jenő halálának 20. évfordulóján; értekezleten mutattuk be a tanácsi közművelődési könyvtárak számára statisztikai feldolgozáshoz Commodore 64 típusú számítógépre készített szoftvert is; szakmai tanácskozást és bemutatót szerveztünk könyvtárnépszerűsítő videofilmek készítéséről; bemutattuk a Miskolci Városi Könyvtár *IGE (Írók Gazdasági Egyesülete)* c. dokumentumkiállítását az OSZK-ban.

Szakkönyvtárunk állománygyarapodása: 842 könyv, 495 folyóiratcím, 130 útjelenítés, 2 fordítás, 216 IFLA paper, 392 prospektus, 893 lapkivágat, 200 db audiovizuális anyag, 78 szakdolgozat, 342 fénykép. Nemzetközi kiadványcserében küldött 651 tételért 710 darabot kaptunk cserében, összesen 402 cserepartnerünk van, ebből 171 szocialista országbeli.

Korszerű audiovizuális eszközök birtokában kiemelten fejlesztettük nyelvanyaggyűjteményünket; összesen 168 magnetofonkazetta és 18 videokazetta valamint 439 különböző nyelvű és szintű nyelvkönyv képezi a nyelvi gyűjteményt.

A könyvtári berendezésekről, felszerelésekről szóló prospektusgyűjteményünket összevontuk az OMIKK hasonló anyagával, átvettük tőlük a feldolgozás és szolgáltatás munkáját. A prospektusok feldolgozása folyamatban van. A jövőben a KMK Szakkönyvtára szolgáltatja az új prospektusok gyarapodási jegyzékét a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* c. szaklapnak. Az OMIKK-tól átvett és a saját szerzeményezésű prospektusaink feldolgozását számítógépen végezzük.

A beiratkozott olvasók száma 920, 4126 használatot regisztráltunk, a kölcsönzött dokumentumok száma 6678. Könyvtárközi kölcsönzésben 417 művet küldtünk és 45-öt kaptunk.

Könyvtárbemutatót tartottunk 31 belföldi és 11 külföldi csoportnak, valamint 32 egyénileg hozzánk látogatónak.

Számítógépesítés és adatbázisépítés terén sikerek és kudarcok vegyesen értek bennünket: munkatársaink képzésben részesültek, általános géphasználatot tanultak és a Micro-ISIS rendszer alapjait sajátították el.

Az alábbi adatbázisokat hoztuk létre:

- Micro-ISIS rendszerben a *Magyar és Nemzetközi Cikkek (MANCI)* adatbázist alakítottuk ki és folyamatosan töltjük fel kurrens rekordokkal;
- Dbase3 plus alapú adatbázis készült a prospektusokról;
- Kurrens kiadványaink postázásához gépi címlista készült, amelyből öntapadós etiketre nyomtatjuk a címeket.

A könyvtár keretében készülő kurrens kiadványaink (KDSZ, MAKSZAB, Gyarapodási jegyzék, HLISA, VELBI, Könyvtári Figyelő) folyamatosan elkészültek.

Személyi hírek: a szakkönyvtár vezetésében változás történt, Gerő Zsoltné nyugdíjbavonulásával Kovács Lászlóné vette át az osztály vezetését. Az osztály dolgozói közül hárman szültek kisbabát, így az előző évvel együtt öt kismama volt folyamatosan távol. Az osztály kurrens munkájában nagy lemaradás ennek ellenére nincs, ami az osztály többi dolgozója intenzívebb munkájának és túlmunkájának köszönhető; a Gyűjteményfejlesztés és bibliográfiai tanácsadó osztályon az év folyamán két munkatársunk távozott gyermekgondozási szabadságra, így ismételten változott az osztály összetétele, egy szerződéses munkatárs, magyar-könyvtár szakos, szeptemberben állt munkába. Új szakszerkesztői megosztásokat kellett ismételten alkalmazni; a Szervezési és propagandaosztályra az év folyamán visszatértek a GYES-en illetve GYED-en lévők, új munkatárs *Lencső László*.

Nemzetközi kapcsolataink keretében 40 külföldi vendég érkezett hozzánk. Személycserében 7 fő, az MM vendégeként 8 fő és a holland Frederik Muller Akademie 25 könyvtáros hallgatója számára szerveztünk szakmai programot.

Intézményünkben 29-en vettek részt külföldi tanulmányúton (ebből személycserében 15-en). Részt vettünk a Szocialista országok zenei könyvtárai és zenei dokumentációs központjai képviselőinek 6. szimpóziumán; a szocialista országok kulturális minisztériumainak 8-as „Könyvtári technikák és technológiák munkacsoport” 3. plenáris ülésén; a Gyermekkönyvtárak szociál-pedagógiai funkcióval foglalkozó konferencián; a Könyvtár-építés és berendezés kézikönyvének szerkesztőbizottsági ülésén; a nemzetközi olvasáskutatási társaság V. európai konferenciáján; a Párizsban megrendezett Francia–Magyar Bibliológiai Konferencia munkájában; összefoglalót készítettünk a Brightonban tartott IFLA közgyűlésre a hazai börtönkönyvtárak helyzetéről; közös finn-magyar intézményközi közös kutatás keretében rendezett szemináriumon, amelynek témája: közös finn-magyar összehasonlító regénybefogadási és kritikai recepcióvizsgálat.

Részt vettünk a prágai Magyar Intézet könyvtárának teljes körű állományrevíziójában, és a római Magyar Akadémia Könyvtára szépirodalmi állományának selejtezésében.

Az MM Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya felkérésére a külföldi magyar intézetek könyvtárosai részére 5 napos szakmai tanfolyamot szerveztünk. A továbbképzésen 8 országból 14 fő vett részt.

SZENTE Ferenc

***

A VILÁG LEGNAGYOBB ÉS LEGMODERNEBB KÖNYVTÁRÁT fogjuk felépíteni – jelentette be Mitterand elnök a július 14-i nemzeti ünnep alkalmából adott tv-interjú keretében. Részleteket nem közölt tervéről (nem ez volt a fő téma). Tény, hogy évek óta folyik a vita: a Bibliotheque Nationale rég szűknek bizonyult központi épületét próbálják-e modernizálni, vagy osszák meg a nemzeti könyvtári funkciók ellátását a régi épület és egy Párizstól távolabb létesítendő nagyobb épület között. Valószínű, hogy az elnök, aki nagy könyvbarát, a British Library példáját követve egy harmadik megoldással, monumentális új párizsi épületegyüttes megteremtésével óhajt saját közéleti tevékenységének is maradandó emléket állítani. (Le Monde, 1988. júl. 15., 16.; DBI Pressespiegel, 1988. júl.)

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRIGAZGATÓK TANÁCSÁNAK 1986–1987. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL

Az egyetemek világszerte érdekeltek abban, hogy szakértő személyezettel működő, jól felszerelt könyvtárakra támaszkodva végezhessek tevékenységüket; az egyetem és könyvtára kapcsolatát ezért jogszabályok rögzítik. Érthető tehát, hogy a hazai felsőoktatási reform kodifikálása előkészítésének idején, különösen 1986-ban egyetemi könyvtáraink és az EKT (Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa) érdeklődésének középpontjában a tervezet könyvtári vonatkozásai álltak. A jogszabály afféle „társadalmi szerződés”, amely a jövőt meghatározza: a fejlődést előrelendítheti, de gátolhatja is, aminek az egyetem egésze kárát látja; a baljós jeleket azonban a könyvtár közvetlenül – ezért gyorsabban – érzékeli és kifejezi.

E tárgyban első ülését az EKT Sopronban, az alapításának éppen 250. évfordulóját ünneplő Erdészeti és Faipari Egyetemen tartotta. A megjelentek előtt *Gál János*, az egyetem rektora vázolta a megtett utat, a jelent és felvillantotta a jövő terveit. Szavainak összintességét: a könyvtári tevékenység nagyrabecsülését bizonyítja, hogy közvetlen hangú előadása után egész nap részt vett a tanács munkájában.

Az ülés előadója *Török Imre*, a MM Egyetemi és Főiskolai főosztályának vezetője *Az egyetemek helyzete, fejlesztési lehetőségeik és a könyvtár szerepe a jövő egyetemén* című előadásában hangoztatta, hogy napjaink nagy átalakulása új gondolkodásmódot kíván az egyetemektől. Ez, természetesen, megnöveli az egyetem felelősségét, amihez viszont nagyobb önállóság kell. Az új jogszabály ezért szabad kezet ad sok olyan ügyben, amelyeket eddig felülről szabályoztak. A jogszabály-tervezet ezért foglalkozik a könyvtárral is keveset, jóllehet a könyvtárakra az eddiginél nagyobb szerep vár.

Az előadást hosszú és szenvedélyes vita követte. A tanács tagjainak mintegy kétharmada fejtette ki aggályát amiatt, hogy a tervezet kurtán-furcsán bánik el a könyvtárral s ily módon tág teret enged a szubjektívizmusnak, aminek beláthatatlan következményei lehetnek. A tanács titkára felolvasta azt a *Köpeczi Béla* miniszterhez írt levelet, amelyben az EKT elnöke a tervezethez kiegészítéseket javasolt.

Az aggályok kifejtése a második napirendi pont: a Könyvtári Figyelő 1985. évi 5., egyetemi könyvtári célszáma vitája keretében is folytatódott, majd *Cholnoky Győző* tájékoztatta a tanács tagjait aktuális könyvtárügyi kérdésekről, végül a tanács elnöke elköszönt *Kovanyec Ilonától*, a Képzőművészeti Főiskola könyvtárának nyugdíjba vonuló vezetőjétől.

A következő ülés (dec. 9.) első napirendi pontjaként *Ottovay László* terjesztette elő *A felsőoktatási könyvtárosok helyzete* című tanulmányát, amelyet az MKE és az OKT

is megtárgyalt. Az alapul szolgáló felmérés adatait különböző metszetekben vizsgálva megállapítható, hogy az egyetemi könyvtárosok különösen hátrányos helyzetben vannak még pályatársaik között is. A hozzászólók kiemelték azokat a visszasságokat, amelyek azon kívül, hogy a könyvtárosokat sújtják, még a könyvtári szolgáltatásokra is kedvezőtlenül hatnak ki. (Pl. nyelvpótlék, kutatónap, műszakpótlék, besorolás, pótszabadság stb.)

A vitát végighallgatva *Pusztai Ferenc* miniszterhelyettes *Az egyetemi könyvtárak szerepe a felsőoktatásban és a tudományos kutatásban* című előadása bevezetőjében egyetértett az elhangzottakkal. A legfőbb kérdés: több egyetemen miért nincs megfelelő partneri kapcsolat az oktatók és a könyvtárosok között. A könyvtárosok presztízsét növelné, ha a jelenleginél többen foglalkoznának kutatómunkával. – A könyvtárosok bérezését napirenden tartja a minisztérium, ám nagyon ébernek kell lenni, nehogy megismétlődjék az a fonás, hogy a közművelődési dolgozók béremelésekor tudományos dolgozóknak, az utóbbiak bérrendezésekor pedig közművelődésinek minősítsék a könyvtárosokat.

– Az egyetemi szintű könyvtársképzés keretszámai alacsonyak, javulás csak attól remélhető, ha megindul végre a debreceni egyetemen nappali tagozaton a könyvtársképzés. – Az MM levélben fordul a rektorokhoz: támogassák a könyvtárigazgatók egyetemi tanácsi tagságát. – Ami a tárgyi feltételeket illeti: a fejlesztés kulcskérdése a számítástechnika könyvtári alkalmazása. Használják ki a helyi lehetőségeket az egyetemi könyvtárak; rájuk az országos számítógépes hálózatban megkülönböztetett szerep vár. – A beszerzési kereketek emelése érdekében – az EKT állásfoglalására támaszkodva – tárgyalást kezdeményez a tárca a Pénzügyminisztériummal.

Az EKT – hagyományaihoz híven – megemlékezik a jubiláló egyetem és könyvtára múltjáról. Így volt ez 1987. február 3-án is, amikor a tanács az Állatorvostudományi Egyetem rektorának meghívására bicentenáriumi ülést tartott. Az EKT elnöke bevezető szavai után *Kovács Ferenc* rektor nyitotta meg az ülést, majd *Simon Ferenc* rektorhelyettes tartott előadást a magyar állatorvosképzés kétszáz éves fejlődéséről, végül *Bakonyi Ferencné* könyvtárigazgató a könyvtár két évszázadáról. Az előadások jól kiegészítették egymást és – amint ezt zárszavában a tanács elnöke megállapította – összecsengtek a fényes korszakok értékelésében: *azokban az években ragyogott magasan az intézmény csillaga, és akkor működött magas színvonalon könyvtára is, amikor kreatív, divatosan: innovatív beállítási vezetők találtak egymásra az egyetem és a könyvtár részéről. Ha az egyik félből is hiányzott az alkotó szellem, nem mutatkozhatott haladás.*

Az ülés résztvevői ezután megtekintették a Magyar–Kossa szakmatörténeti könyvgyűjteményt, majd a könyvtár szervezeti egységeként működő állatorvostörténeti állandó kiállítást, végül – az egyetem rektora vendégeként – közös ebéden vettek részt, ahol az EKT elnöke pohárköszöntőt mondott.

A következő ülést (1987. szept. 24–25.) a számítógép alkalmazásában úttörő Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtárában tartotta a tanács, hogy meghallgassa az eddigi tapasztalatokat és a fejlesztés irányait *Dömötör Lajosné* és *Egyházy Tiborné* előadásában. Az egyetem melegen támogatja a könyvtár kezdeményezését, fejlesztési törekvéseit, amint ez az EKT ülést üdvözlő *Liszi János* tudományos rektorhelyettes szavaiból kiderült.

Az online bemutató után, másnap *Zsidai József*, a miskolci NME könyvtárának főigazgatója tájékoztatást adott az IATUL munkájáról. A hozzászólások, kiegészítések és az előadó válaszai eleven képet festettek egy nemzetközi szervezet belső életéről; és világossá vált az is, hogy keveset tudnak egymás külföldi kapcsolatairól az egyetemi könyvtárak.

A napirend utolsó pontjaként kötetlen beszélgetés folyt az egyetemi könyvtárak gondjairól. Az elhangzott javaslatok meghatározzák az EKT teendőit a következő időszakban.

WALLESHAUSEN Gyula

az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának
elnöke

***

AZ 1988 FEBRUÁRI TÚZVÉSZ a leningrádi Akadémiai Könyvtár 12 milliós állományából 400 000 kötetet pusztított el; további 3,5 millió kötet szorul ápolásra a 25 fecskendő által okozott károk miatt. UNESCO-szakértőcsoport mérte fel a szárítási és restaurálási feladatokat: a Hammer-alapítvány a Los Angeles-i könyvtártűz tanulságain edződött amerikai szakembereket küldött; az IFLA a 200 000 elpusztult külföldi könyv közül a legfontosabbak pótlását igyekszik (duplumok vagy mikrofilm formájában) megszervezni. (DBI Pressespiegel, 1988. máj.)

A KÖNYVTÁRFENNTARTÁS A LEGNAGYOBB RÁFIZETÉS a kommunális intézmények, illetve szolgáltatások finanszírozása körében – mutatja be egy kasseli újság elmés diagramja. A személyszállítás költségeinek 95%-át fedezik a város polgáraitól beszedett illetékek, a temetők 63%-ban, a zeneiskolák 37%-ban önfenntartók. A színházak bevétele viszont csak 14, a múzeumoké 9, a könyvtáraké pedig 3%-kal járul hozzá fenntartásuk költségeihez. (DBI Pressespiegel, 1988. jún.)

A FŐISKOLAI KÖNYVTÁRVEZETŐK TANÁCSÁNAK MUNKÁJÁRÓL 1986–1987

A Főiskolai Könyvtárvezetők Tanácsának (FKT) tagjai – ötvenkét főiskola, főiskolai kar könyvtárának igazgatója, vezetője – az elmúlt két év során szakmai eszmecserére, az időszerű kérdések megvitatására plenáris vagy tagozati ülésén kilenc alkalommal találkoztak.

Az 1986-os év első rendezvénye Győrben, május 20-án a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskolán volt, ahol a *műszaki tagozat* tagjai a műszaki főiskolai könyvtárak együttműködési lehetőségeinek kérdéseit vitatták meg az országos, a regionális és a helyi információs szolgáltatások hasznosításában. A bevezető előadást tartó *Vajda Erik*, főosztályvezető-helyettes (OMIKK) elsősorban az országos hatókörű szolgáltatásokat és ezek alkalmazási lehetőségeit ismertette fejtette ki mondanivalóját, míg a vita résztvevői, köztük felkért hozzászólóként *Márkus Julianna* osztályvezető (KTMF Könyvtár) a regionális és helyi szintű felhasználás, az ilyen szinten kialakított információs szolgáltatások tapasztalatairól számoltak be. A műszaki tagozat üléséhez csatlakozott az FKT első tematikus értekezlete a köteles példányok kezeléséről és hasznosításáról, ezen az ülésen a köteles példány szolgáltatásban érdekelt más főiskolai könyvtárak vezetői is részt vettek. *Ottovay László* könyvtárigazgatónak (KTMF) a regionális könyvtári együttműködés kérdéseire is kitekintő bevezető előadása után *Iván Margit* osztályvezető (KTMF) ismertette a könyvtár köteles példány feldolgozási és hasznosítási gyakorlatát.

1986. június 9-én Kecskeméten az Óvónőképző Intézet Könyvtárában tartotta ülését a *pedagógusképző tagozat*. *Tóth Gyuláné* könyvtárigazgató (BDTF) tartott vitaindító előadást a gyakorló iskolák és óvodák szerepéről a pedagógusképzésben, kapcsolatukról a főiskolai könyvtárakkal. A felkért hozzászólók – *Lázár Imre* (Hajdúböszörményi Óvónőképző Intézet), *Vadászné Varnyu Anikó* (Kaposvári Tanítóképző Főiskola), *Fleckensteiné Cservenka Júlia* (Budapesti Tanítóképző Főiskola) – és a vitában részt vevők észrevételei alapján az ülés javaslatot fogadott el a legfontosabb teendők megoldására.

Másnap, ugyancsak Kecskeméten a Gépipari és Automatizálási Főiskola Könyvtára adott otthont az FKT plenáris ülésének. Első napirendi pontként *Ottovay László* ismertette a felsőoktatási könyvtárosok helyzetéről, anyagi, egzisztenciális viszonyairól készített előterjesztésének fontosabb következtetéseit és a helyzet megjavítását célzó javaslatait. Az anyagot a könyvtárosok helyzetéről a szerző, a felsőoktatási könyvtárosok által beküldött 778 adatlap és 38 könyvtárigazgató, könyvtárvezető e kérdéssel kapcsolatos helyzetképe alapján állította össze. A kibontakozó vita során a könyvtárvezetők saját tapasztalataikkal tették teljesebbé a képet és támogatva az előterjesztett javaslatokat, szorgalmazták az illetékesek, elsősorban a művelődési tárca hatékony intézkedéseit a helyzet jobbítása ér-

dekében. A plenáris ülés második napirendi pontjaként *Takács József* könyvtárigazgató (Janus Pannonius Tudományegyetem) tartott előadást a főiskolákon készített könyvtári kiadványokról. Az elemzés céljából beküldött kiadványokat az ülés színhelyén rendezett kiállításon is meg lehetett tekinteni.

Szeptember 24-én tartották tagozati ülésüket a *mezőgazdasági* főiskolák könyvtárvezetői Szarvason, a Debreceni Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Főiskolai Kara Könyvtárának rendezésében. Az ülésen *Szabó Sándor* osztályvezető (Agroinform) tartott előadást arról, milyen lehetőségek vannak a számítógép használatára a mezőgazdasági főiskolai könyvtárakban.

Az 1986-os év utolsó rendezvényének színhelye Zalaegerszeg volt, ahol a Pénzügyi és Számviteli Főiskola Intézetének Könyvtára rendezte meg október 30-án a *gazdasági tagozat* ülését. *Varga Ildikó* (OSZK KMK) előadását követően a résztvevők megvitatották a leíró katalógusok építésének hasonló tárgyú tagozati ülések után is időszerű problémáit.

1987. április 28-án Szombathelyen a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtárának rendezésében került sor az FKT következő plenáris ülésére. A Tanács tagjai az ülésen átfogó képet kaptak a hazai könyvtárosképzés helyzetéről és feladatairól. A különböző képzési szintek, formák vezető oktatói, munkatársai: *Fülöp Géza* tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE), *Tóth Gyula* főigazgató-helyettes, docens (BDTF), *Harmath Mária* főiskolai docens (Jászberényi Tanítóképző Főiskola), *Suppné Tarnay Györgyi* főiskolai docens (Debreceni Tanítóképző Főiskola) és *Csapó Edit* osztályvezető (OSZK KMK) tartottak előadást. Az ismertetéseket élénk vita követte. Végül *Cholnoky Győző* főelőadó (MM Könyvtári osztály) adott tájékoztatást időszerű könyvtárpolitikai kérdésekről.

Május 19-én Budapesten az ELTE Általános Iskolai Tanárképző Karának Könyvtárában a *pedagógusképző tagozat* tagjai találkoztak. Vadászné Varnyu Anikó a pedagógusképző főiskolák könyvtárainak közművelődési feladatairól, a helyi közművelődési könyvtárakkal fenntartott kapcsolataikról beszélt előadásában, felkért hozzászólóként Tóth Gyuláné egészítette ki az elhangzottakat.

Szeptember 29–30-án Kaposváron az Agrártudományi Egyetem (ATEK), Keszthely Állattenyésztési Karának Könyvtára látta vendégül a *mezőgazdasági tagozat* tagjait. *Pétervári András*, az ATEK könyvtárigazgatója tartott előadást a dunántúli régió mezőgazdasági szakkönyvtárainak együttműködési lehetőségeiről, az ATEK három könyvtárának e téren vállalt munkájáról. Az ülés második napján a házigazda könyvtár részére készült és eredményesen működő mikroszámítógépes programokat *Hafner József* tudományos munkatárs mutatta be.

Október 13–14-én Debrecen volt a színhelye a *gazdasági és a műszaki tagozat* együttesen megrendezett ülésének. A házigazda feladatait az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola Területi Egységének Könyvtára látta el. Az ülésen *Futala Tibor* igazgató (OMK) tartott előadást a műszaki és a gazdasági főiskolák gyarapítási politikájának főbb szempontjairól, a könyvtári környezet meghatározó szerepéről. Másnap szakmai látogatások következtek a Református Kollégium Könyvtárában, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtárának új folyóirat- és hírlapolvasójában, amely a volt egyetemi

templom épületében kapott helyet. A KLTE Könyvtár számítógépes információs szolgáltatásairól *Gomba Szabolcsné főigazgató* (KLTE Könyvtár) tartott ismertetőt.

A plenáris, tagozati és tematikus ülések megrendezése mellett a Tanács folytatta továbbképzési programját is. 1986 tavaszán befejeződött az MM Vezetőképző és Továbbképző Intézete által a főiskolai könyvtárvezetők részére szervezett 4x3 napos továbbképző tanfolyam, amelynek megkezdéséről még az FKT előző beszámolójában adtunk hírt. A tanfolyam sikerén felbuzdulva az MM VTI újabb tanfolyamot szervezett, ezen a személyi számítógépek könyvtári alkalmazásával ismerkedtek meg a résztvevők. Az OSZK KMK is figyelembe vette programjai kialakításánál a főiskolai könyvtárak igényeit, a speciális dokumentumok feldolgozásával és hasznosításával foglalkozó tanfolyam egyik csoportját például 1987 végén a főiskolai könyvtárak munkatársaiból állították össze.

A főiskolai könyvtárak szakmai tevékenységének fejlesztése, a könyvtárosok érdekvékörsége, a továbbképzés elősegítése, az egymással és más könyvtárakkal kiépített kapcsolatok élénkítése mellett a Tanács egyik elsőrendű feladata a központi, minisztériumi és más irányelvek, jogszabálytervezetek véleményezése. Részt vettünk annak a jelentésnek az előkészítő munkálataiban, amely a magyar könyvtárügy helyzetéről és fejlesztésének feladatairól az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága felkérésére állított össze az MM Könyvtári Osztálya. Javasataink közül a legtöbb szerepel valamilyen módon az elkészült anyagban, még ha nem tételezzük is fel, hogy az FKT véleménye döntött volna a szöveg javításában.

A beszámoló időszakában jelent meg a felsőoktatási intézmények szervezetéről és működéséről szóló miniszteri rendelet, amelynek tervezetéhez korábban az FKT megbízásából észrevételeket tettem, egyebek mellett a könyvtárvezetők szavazati jogú részvételéről a főiskolai tanácsokban. Bár a jogszabály, javaslatunktól eltérően, nem szerepelteti az intézményi tagok között a könyvtárak vezetőit, az MM Egyetemi és Főiskolai Főosztályának vezetője ajánlásában rögzítette: a könyvtárvezetők legalább tanácskozási jogú tagjai legyenek a főiskolai (és lehetőleg a főigazgatói) tanácsnak is. Az FKT tagjai közül legtöbben meg is kapták ezt a jogot.

Végezetül — bár a beszámoló műfajától talán idegen a köszönetnyilvánítás — hadd mondjak köszönetet e helyen is az FKT javára kifejtett tevékenységükért a Tanács tagjainak és mindazoknak, akik támogatták munkánkat.

OTTOVAY László

a Főiskolai Könyvtárvezetők Tanácsának
elnöke

KITEKINTÉS

1987-től az MKE Vándorgyűlések új színfolttal gazdagodtak. Elő- vagy utókonferenciákon jeles külföldi könyvtárosok adnak tájékoztatást, a konferencia témájához kapcsolódóan országuk tapasztalatairól. Az alábbi három írás az 1987. évi szolnoki konferencián hangzott el. Az 1988. évi konferencia külföldi előadásaiból a következő számunk számára válogattunk. (A szerk.)

INTEGRÁCIÓS TÖREKVÉSEK AZ OSZTRÁK EGYETEMI KÖNYVTÁRAKBAN

FERDINAND BAUMGARTNER

Ausztria, területéhez viszonyítva, sűrű egyetemi hálózattal rendelkezik: 12 egyetem működik. A bécsi egyetemet 1365-ben alapították —, a klagenfurti egyetemet csak egy pár évvel ezelőtt. Az egyetemek eltérő nagyságának más-más szakmai láncolatuk van, amint ez a fakultások számából is kitűnik: 8 fakultás működik a bécsi egyetemen, 6 a grazin, 7 az insbruckin, 4 a salzburgin, 3 a linzin, 5 fakultás a bécsi Műszaki Egyetemen, 5 a grazi Műszaki Egyetemen, ezenkívül Leoben-ben Bányászati és Kohászati Egyetem, Bécsben Agrártudományi Egyetem, Állatorvostudományi Egyetem és Közgazdaságtudományi Egyetem, Klagenfurtban Művelődéstudományi Egyetem működik.

1. sz. táblázat

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI

1985. évvégi állapot (kerekítve)	Létszám	Állomány	Gyara- podás	Állománygya- rapítás és köt- tetés (millió ATS-ben)	Kurzens folyó- iratok száma	A hallga- tók száma
Bécsi Egyetem	210	4 500 000	100 000	31	17 000	57 000
Grazi Egyetem	110	2 000 000	42 000	21	9 000	21 000
Innsbrucki Egyetem	90	2 000 000	44 000	24	7 500	18 000
Salzburgi Egyetem	75	1 250 000	44 000	18	5 500	9 000
Linzi Egyetem	30	350 000	14 500	9	2 000	8 000
Műszaki Egyetem (Bécs)	50	800 000	16 500	10,5	2 500	14 000
Műszaki Egyetem (Graz)	30	350 000	12 000	8	2 000	7 500
Bányászati és Kohászati Egyetem (Leoben)	10	150 000	3 000	3,5	900	1 500
Agrártudományi Egyetem (Bécs)	10	300 000	5 000	3,5	1 900	5 000
Állatorvostudományi Egyetem (Bécs)	15	120 000	4 000	2,5	700	2 000
Közgazdaságtudományi Egyetem (Bécs)	30	400 000	10 000	6	2 500	15 000
Művelődéstudományi Egyetem (Klagenfurt)	25	400 000	14 000	6	2 100	2 500

Visszapillantás

Már 1825-ben lefektették azt az alapelvet, amely szerint az egyetemi könyvtár egy-azon hely oktatási intézményeinek együttes könyvgyűjteménye; ezt azonban hamarosan megtörték, miután számos olyan tanszék és szeminárium könyvtár alakult, amely az egyetemi könyvtárral semmilyen kapcsolatban nem állt. 1918 után az Oktatásügyi Minisztériumtól indult ki az a kezdeményezés, hogy az együttműködéshez szükséges, lehetőleg egységes igazgatási szervezet alakuljon ki. Az erőfeszítések elsősorban a könyvtárosok egységes képzésére, a katalogizálási előírások szabványosítására, a könyvtári statisztikára, az Osztrák Nemzeti Könyvtár központi katalógusainak (könyvek és külföldi folyóiratok) megeremtésére irányultak.

De éppen az intézeti könyvtáraknál ütközött nehézségekbe ezen intézkedések megvalósítása. Először csak 1955-ben sikerült a felsőoktatás szervezetéről szóló törvény nyomán megindítani egy jogilag megalapozott könyvtári reformot. A régi egyetemi könyvtárak mintájára a többi felsőoktatási könyvtár vezetői is az Oktatásügyi Minisztérium fennhatósága alá kerültek. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak vezetőire hárult a felelősség azért, hogy a kutatási és oktatási feladatok teljesítéséhez szükséges irodalom rendelkezésre álljon, s eleget téve az oktatási hatóságok és tantestületek kívánságainak a különböző tanszékek és kutatóintézetek vezetőivel együtt a szükséges műveket beszerezze. Továbbá az intézmény tulajdonában lévő tudományos irodalom szabályszerű katalogizálásának megszervezése is a könyvtár vezetőjének gondja lett.

Ezt az átfogó feladatot a könyvtárvezetők csak tudomásul vehették, mert nem kapták meg egyidejűleg az ehhez szükséges hatáskört; sem a munkaerő, sem pedig a beszerzési keretek nem álltak rendelkezésükre a szükséges mértékben. A felsőoktatás szervezetéről szóló, törvény által előírányzott, az egyetemi és főiskolai könyvtári használati szabályzatot a kellő jogi megalapozás hiányában nem lehetett kibocsátani.

Az intézeti és tanszéki könyvtárak integrációja

Az egyetemi és főiskolai könyvtárügy átfogó törvényes szabályozása csak az 1975. október 1-én érvénybe lépett egyetemi szervezeti törvény (Universitäts–Organisationgesetz /UOG/) alapján következett be. A törvény előkészítésében – a könyvtári reformmal foglalkozó munkacsoport keretében – minisztériumi tisztviselők, egyetemi tanárok, könyvtárosok vettek részt. Ennek során figyelembe vették a külföldi egyetemi könyvtárak tapasztalatait is.

Az UOG rendelkezéseinek a könyvtárügyet, a tudományos dokumentáció- és információügyet illető lényege az alábbiakban foglalható össze.

1. A könyvtárigazgatás hatékonysága érdekében az egyetemek irodalommal való ellátása és az irodalom feltárása egészében az egyetemi könyvtár feladata lett. A központi állománynyilvántartás tegye lehetővé az összehangolt állományépítést, a jobb állományfeltárást és az olvasószolgálat színvonalának emelését.

2. Meg kell valósítani az egyetemi könyvtárak célszerű szervezeti felépítését. Az egyetemi szakkönyvtárak, mint az egyetemi könyvtárak decentralizált részlegei, lehetőleg

több intézetet szolgáljanak ki, az adott feladatok nagyságától, jellegzetességeitől és jelentőségétől függően. Amennyiben ez nem lehetséges, akkor az egyetemi könyvtári rendtartás értelmében gondoskodni kell arról, hogy az intézetek helyiségeiben állítsák fel a szükséges irodalmat. Ezt kiegészítően minden egyetemi oktatónak joga van egy, az oktatási és kutatási feladataihoz méretezett tudományos kézikönyvtárhoz.

Meghatározott szakterületek hangsúlyozott gondozására egyetemközi központi könyvtárak jelölhetők ki egy bizonyos régióra vagy akár egész Ausztriára kiterjedően. Addig átmeneti időre, az egyetemi könyvtárak szervezete ideiglenesnek tekintendő, minden könyvtár, amelynek az UOG életbelépésekor egy vagy több intézet ellátása volt a feladata, egyetemi szakkönyvtárnak tekintendő.

3. A könyvtári szervezet a tudományos kutatást és oktatást érintő minden kérdésben, beleértve a döntési jogköröket is integrálódni fog az egyetem szervezetébe. A könyvtár igazgatója közvetlenül a szövetségi tudomány- és kutatásügyi miniszternek van alárendelve, de a tudományos kutatást és oktatást érintő minden kérdésben az egyetemi könyvtár az egyetemi szervezetbe tartozik. Ezt az biztosítja, hogy a könyvtár igazgatója tagja az egyetemi tanácsnak, s szavazati joga van a könyvtári szolgálatot érintő minden kérdésben, az egyetem testületei pedig illetékesek minden ügyben, ami az oktatást és kutatást érinti. Irodalombeszerzés, tárgyi feltárás, az egyetemi alkalmazottak és hallgatók információ- és könyvtárhasználat.

4. Az egyetemi könyvtárak tudományos könyvtári funkciója továbbra is megmarad, s részesei az általánosan hozzáférhető, nyilvános szakirodalmi és információs ellátás hálózatának.

5. Az egyetemi könyvtárak használatára, valamint nyitva tartási idejére, rendtartására és biztonságára vonatkozó irányelveket a szövetségi tudomány- és kutatásügyi miniszter által kiadandó, s mind a 12 egyetemi könyvtárra vonatkozó rendelet határozza meg; az egyes egyetemi könyvtárak használatát és nyitva tartási idejét szabályozó részletes rendelkezéseket a mindenkorai könyvtárigazgató adja ki, az illetékes egyetemi testülettel egyetértésben.

Tizenkét évvel az UOG életbelépése után mérleget lehet készíteni, milyen mértékben valósultak meg az említett célkitűzések és a megvalósítás milyen hatással volt az egész tudományos könyvtárrügyre.

Egyetemi könyvtárápületek fejlesztése

Bécsben

- a központi könyvtár bővítése
- kari könyvtár a jogtudományok részére
- biológiai szakkönyvtár
- a Műszaki Egyetem központi könyvtárának új épülete
- a Közgazdaságtudomány Egyetem központi könyvtárának új épülete

Innsbruckban

- a központi könyvtár bővítése
- az építésmérnöki és építészeti kar könyvtára
- az orvosi-biológiai szakkönyvtár
- könyvtári létesítmények az egyetem új épületeiben

Salzburgban

- a főkönyvtár teljes átépítése
- a természettudományi kari könyvtár

Grazban

- a Műszaki Egyetem központi könyvtárának új épülete
- az Általános Kórház könyvtára az egyetemen (építés alatt)

Loebenben

- a Bányászati és Kohászati Egyetem központi könyvtárának bővítése

Klagenfurtban

- a Művelődéstudományi Egyetem integrált egyetemi könyvtárának új épülete

Linzben

- a központi könyvtár új épülete.

Az egyetemi könyvtárak részlegeként létesített szak- és kari könyvtárak

Az UOG értelmében a létesítendő szak- és kari könyvtárak az egyetemi könyvtár részlegeinek tekintendők. Mivel ezekre a könyvtárakra egy-egy szakcsoport vagy több rokon tanszék ellátásának a feladata hárul, bizonyos minimális nagyságot el kell érniük. Jóllehet az UOG nem jelöl meg konkrét, számszerű határfeltételeket (például: minimális állományi vagy minimális éves gyarapodást), csak nagyobb, racionálisan üzemeltethető egységek jöhetnek számításba, mint szakkönyvtárak.

Az első szak-, illetve kari könyvtárakat ott alakíthatták ki, ahol adottak voltak a személyi, a szervezeti és elhelyezési előfeltételek. Ezekre bízták az érintett karok, illetve intézetek által képviselt szakok irodalmának beszerzését, feltárását és rendelkezésre bocsátását, valamint a könyvtárigazgatás feladatait is. További szakkönyvtárak létesítését az UOG-nak megfelelő új tanszéki renddel, valamint a szervezeti és elhelyezési előfeltételekkel összhangban készítik elő.

Egyetemi közti könyvtárak. A Központi Fizikai Könyvtár a Bécsi Egyetemen a tudomány- és kutatásügyi miniszter 1979. augusztus 26-i rendelete szerint mint egyetemi közti könyvtár működik, s feladata az osztrák egyetemek megfelelő fakultásainak szakirodalmi és információs szükségleteinek kielégítése.

Állományépítés

A központi könyvtárak és a szakkönyvtárak között a gyűjtőkörök messzemenő elhatárolását, mely már az UOG életbelépése előtt fennállt, az egyetemi könyvtárak 1978. január 1-én kapott jogosítványa megerősítette és intézményesítette, amennyiben az egyetemi könyvtárak illetékességét a szükséges irodalom beszerzése kérdésében a szakkönyvtárakra és az intézeti könyvtárakra is kiterjesztette. Ezáltal hatékonyabbá vált a koordináció különösen a folyóiratok, sorozatok és egyéb folytatásos művek, valamint a drága egyedi művek beszerzése esetében, kiküszöbölve a nem feltétlenül szükséges kétszeres beszerzéseket. A megrendelés, különösen a kurrens periodikumok koordinálása lehetővé tette az irodalom célzottabb kiválasztását egy szélesebb kínálat biztosítása érdekében. Az egyetemi könyvtárak közül a bécsi volt az első, mely 1983 áprilisában, az egyetemi tanács könyvtári bizottságának jóváhagyása után életbe léptetett egy részletes, írásban lefektetett gyűjtőköri szabályzatot. Ennek célja az, hogy megerősítse a központi könyvtár és a kari könyvtárak közötti koordinációt az irodalom beszerzése terén. A beszerzési alapelveket, amelyek több évtizedes gyakorlat során alakultak ki, a kari könyvtárak és szakkönyvtárak, valamint az ideiglenes szakkönyvtárak könyvtári felelőseivel folytatott többszöri megbeszélések után, írásban rögzítették, illetve módosították. Kapcsolatokat teremtettek azokkal a bécsi könyvtárakkal is, melyekkel az együttműködés különösen fontos volt.

Feltárás

Az intézetek állományának feltárását vagy az érintett egyetemi könyvtár, vagy továbbra is az intézmények megfelelően felkészített személyzete végzi.

Ezen munkálatoknak a központi könyvtár személyzete által való átvétele, méretét és intenzitását tekintve az egyes egyetemi könyvtárakban eltérően haladt előre. Ez lényegében a rendelkezésre álló személyzettől függ.

Minden egyetemi könyvtárban sikerült azonban elkészíteni a kurrens periodikumok jegyzékét; sok helyütt publikálták is őket. A feldolgozott adatok máris bekerültek az Osztrák Nemzeti Könyvtár tudományos könyvtárügyi tervezőrészlégén már felépülőfélben lévő folyóirat adatbankba.

Az intézeteknél lévő monográfiákat, ha nem helyben katalogizálják őket képesített könyvtárosok, akkor a központi könyvtár könyvtárosai végzik el ezt a munkát. Erre a célra a nagy egyetemi könyvtárakban külön részlegeket szerveztek, amelyek nagyon jól beváltak. Ezek a részlegek minden új beszerzést katalogizálnak, s emellett elvégzik a könyvállomány teljes átrendezését más munkálatokkal egyetemben. Így felújították a katalógusokat és a szerzői katalógusok mellett szisztematikus tárgyi katalógusokat fektettek fel. A nagyszámú intézet ellátása azonban azt jelenti, hogy a központi könyvtár állandóan növekvő működési feladatai személyzetileg csak igen nagy nehézségek árán teljesíthetők, mivel a tudományos könyvtárak területén újonnan megnyitott álláshelyek csaknem kizárólag az UOG által megszabott egyetemi könyvtári feladatokat szolgálják. Ezekkel az új álláshelyekkel (10 év alatt 36,7% növekedés) azonban a szakkönyvtárak, illetve intézeti könyvtárak állományának könyvtári gondozását csak részben vállalhatták át.

Körkérdést intéztek az egyetemi tisztviselőkhez az UOG bevezetésével kapcsolatos tapasztalataikról; ennek keretében a könyvtárügy új rendjére, különösen a tagkönyvtáraknak az egyetemi könyvtárhoz való csatolására, valamint ez utóbbinál a messzemenően önálló vezetésre is tettek fel kérdéseket. Összességében pozitívak voltak a tapasztalatok. Legtöbbször a központosítás célszerűségét helyeselték, különösen a beszerzés és a katalógizálás terén. Panaszok a részleteket illetően vannak, (például: a rendelkezések késlekedése) mégpedig ott, ahol a szervezésen fejlődött tagkönyvtárak veszélyeztetve érzik magukat az új szervezet következtében; vannak azonban ezzel ellentétes, nagyon pozitív példák is.

Pozitív tapasztalatra példa a szakkönyvtárak létrehozása, miáltal a folyóiratok többszörös megrendelése kiküszöbölődött és a választék megnőtt; ezt egy olyan lépésnek tekintették, amely megnövelte a nemzetközi versenyképességet. Van azonban egy sor észrevétel és némi aggodalom a részletkérdésekben, mégpedig a könyvtárigazgatók nagy finansziális hatáskörét illetően (hiszen nincsenek közvetlenül az egyetemi szervek ellenőrzése alá rendelve) vagy a könyvtárak igénybevehetőségének esetleges rosszabbodására vonatkozóan.

Használat

Az egyetemi könyvtár olvasószolgálatának javulása következik a jobb állományi nyilvántartásból, az egyetemi könyvtári szabályzat rendelkezéseiből, s az egyes egyetemeken meglévő, teljes anyaghoz (központi könyvtár, szakkönyvtár és intézeti könyvtárak) való általános hozzáférhetőségből.

Az UOG legfontosabb hatása az egyetemi könyvtárakra a régebbi helyzethez képest az, hogy az egyetemi könyvtárak messzemenően beépültek az egyetemek kötelékébe és az egyetemhez tartozók tudatába. Ezzel az egyetemi könyvtárreform jelentős hatással volt az egész osztrák könyvtárreformra is, és a köztudatban nem kis mértékben erősítette a könyvtárügy jelentőségét. A könyvtárigazgató tagsága a legfelsőbb egyetemi tanácsban (egyetemi szenátus, illetve a kari felosztás nélküli egyetemeken egyetemi kollégium), valamint az egyetemi könyvtárak osztályvezetőinek tagsága a tekintetbe jövő szervezetekben, az egyetemi tanács által kötelezően létrehozandó könyvtári tanács, mind elősegítette az egyetem és az egyetemi könyvtár közötti együttműködést. Ez vonatkozik a testületek hatáskörére is, különösen az irodalom kiválasztása, a tárgyi feltárás, az információszolgáltatás, valamint az egyetemhez tartozók könyvtárhasználatára tekintetében. Az integráció gyakorlati megvalósítása során lényeges eredményeket értek el, bár a Tudomány- és Kutatásügyi Minisztérium által közzétett, a szakkönyvtárak, illetve intézeti könyvtárak állományának szakképzett személyek általi átvételét szabályozó lépcsőzetes tervnek (ld.: 2. sz. táblázat) egyelőre csak az 1.1 – 1.3 pontokban meghatározott fázisait – és azokat sem teljesen – lehetett megvalósítani a rendelkezésre álló személyzettel. „Hogy a bevezetésre került könyvtári reform ne maradjon befejezetlen, belátható időn belül szükség lesz több személyzetre” nyilatkozta a szövetségi tudomány- és kutatásügyi miniszter a képviselőházhoz intézett beszámolójában. A cél elérése érdekében azonban szükség van a könyvtárosok és az egyetemhez tartozók személyes erőfeszítéseire is. E beszámoló összeállítója saját tapasztalatai alapján kijelentheti, hogy ehhez nem hiányzik az elszántság.

2. sz. táblázat

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRI INFORMÁCIÓ LÉPCSŐZETES
TERVE

1. Állomány
- 1.1 Katalógizálás
- Jelzetelés
- Folyóíratfeldolgozás
- Központi állománynyilvántartás
- 1.2 Rendelés
- Beszerzés
- Leltározás
- 1.3 Katalógizálás és a különösen fontos régi állományok
    újrendezése (kb. 1/3-a az összállománynak)
- 1.4 Tudományos dokumentáció és információ
- 1.4.1 Tárgyi feltárás
- 1.4.2 Az egyetemhez tartozók tájékoztatása szakterületeik irodalmáról
- 1.5 Olvasószolgálat és felügyelet
2. Egyéb információhordozók
- 2.1 Beszerzés
- 2.2 Feltárás
- 2.3 Rendelkezésre bocsátás
3. Egyéb feladatok (mindenekelőtt a másolási és
    sokszorozási szolgálat) átvétele

***

CD-ROM – NEMZETI BIBLIOGRÁFIÁK SZÁMÁRA. – A brit és a francia nemzeti könyvtár közös CD-ROM-ot ad ki kísérleti célra: a lemez mindkét nemzeti bibliográfia adataiból tartalmaz file-mintákat. A kísérlet céljai: 1. az egyes könyvtárak próbálják ki a CD-ROM-szolgáltatás felhasználását saját katalógizálási munkájukban; 2. a két nemzeti könyvtár rendszeres bibliográfiai szolgáltatást indíthasson CD-ROM-on üzleti jelleggel; 3. más nyugat-európai nemzeti könyvtárak is megszervezhessék a maguk CD-ROM-szolgáltatását. Mindezek használatához egységesen alkalmazható szoftvert is ki akarnak alakítani. (The British Library Bibliographic Services Newsletter, 1988. jún.)

SWETS & ZEITLINGER – HÍD A KIADÓK ÉS A KÖNYVTÁRAK KÖZÖTT

ANNE BEIN

Szorosan kapcsolódik a konferencia témájához (a könyvtárak szerepe az információcserében) egy sajátos információs szervezet, a beszerzési ügynökség tevékenysége, amely különösen a könyvtárak állománygyarapítását kívánja segíteni. Az ügynökség legnagyobb része a folyóiratok és sorozatok beszerzésére összpontosított, ugyanis a könyvtári költségvetések átlagosan 60–80 százalékát folyóiratok beszerzésére fordítják. (Az angol–amerikai nyelvterületen nem is folyóiratokról és sorozatokról beszélnek, hanem az összefoglaló „serials” elnevezést használják.) A hármas üzleti kapcsolatban (Kiadó – Ügynökség – Könyvtár) az ügynökség közvetítő szerepet tölt be a könyvtár és a kiadók között. Magyarországon ez idő szerint ez a kapcsolat így fest:

Kiadó – Kultúra Külkereskedelmi V. – Könyvtár, vagy

Kiadó – Ügynökség – Kultúra Külkereskedelmi V. – Könyvtár

Folyóiratok

A kutatók számára a folyóiratok a legfontosabb és a legnaprakészebb tájékoztató eszközök jelentik; mindennapi munkaeszközei a tudományos információnak. A folyóiratokat mindenütt használják, olvassák: munkába menet, a hivatalban, az ágyban stb. A folyóiratok a könyvtárakon keresztül hozzáférhetők, ám maguk a folyóiratok nem ingyenesek. Árak csillagászati magasságokat, néhány száz dollárt is elérhet. Az első folyóiratok a 17. század második felében jelentek meg. A 18. század elején már 100 folyóirat volt; 1900-ban már 10 000. A mai becslések nagyon elütnek egymástól: 70 000-től (a British Library listája) 1,5 millió címig (Schmüser) terjednek. A természettudományok és az orvostudomány területén legalább 40 000 folyóirat létezik. Az Ulrichs International Periodicals Directory kb. 100 000 folyóiratot regisztrál. A nyugat-berlini folyóiratbankban kb. 415 000 tétel található (ZfBB 33/86).

A Swets & Zeitlinger cég (S & Z) adatbankja kb. 100 000 folyóiratot tartalmaz. Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy ebbe az adatbankba csupán azok a tételek vannak betáplálva, amelyekre aktív előfizetők vannak, vagy voltak az utóbbi években. Évente kb. 3000 új folyóirattal és kb. 1000 megszűnéssel lehet számolni. Az S & Z cég kb. 1100 új folyóiratot vezet be évente adatbankjába.

Maguk a folyóiratok mindjobban szakosodnak az állandóan fejlődő specializálódás következtében és mind kisebb példányszámban jelennek meg. A kisebb példányszám automatikusan magasabb árakat eredményez, miután a költségek kevésbé oszlanak meg.

Kiadók

Hány van belőlük? Miben különböznek egymástól? Végül is mindenki lehet kiadó. Intézmények, magánszemélyek, egyetemek, kormánysszervek és természetesen nem feledkezhetünk meg a „hivatásos” kiadókról sem.

A természetudományi kiadványok esetében az irányvonal teljesen egyértelműen a nagy kiadók felé vezet (Elsevier, Kluwer, Pergamon, Academic Press, Springer stb.). Némely kiadó csak marketing és terjesztő tevékenységet folytat s számos kiadó a tényleges terjesztés céljára kisebb szakosított cégeket vesz igénybe. Sajnos a végső megrendelő szempontjából ez nem mindig jár pozitív eredménnyel, mivel ezek az elhatárolások és a földrajzi korlátok gyakran egymástól eltérő árakat vagy szállítási zűrzavart eredményeznek. Erről a témáról külön szemináriumot lehetne tartani.

A társadalomtudományok és szellemtudományok területén a folyóiratok eléggé vontatottan jelennek meg, áruk alacsony, előállítási költségeik stabilak, kevésbé terjedelmesek és gyakran nem a nagy kiadóvállalatok gondozásában jelennek meg. A természetudományok, az orvostudomány és a műszaki tudományok területén a folyóiratok jellemzői: aktualitás, magasabb ár (a színes ábrák, táblázatok stb. következtében növekszenek az előállítási költségek), növekvő terjedelem, nagy kiadóvállalatok.

Ügynökségek

Az előbbieket már utalnak arra, hogy mi a voltaképpen jelentőségük az ügynökségeknek a könyvtárak és kiadók szempontjából. Mik is tulajdonképpen ezek az ügynökségek (Agenturen, subscription agencies)? Az ilyen cégek 1876-ban tűntek fel az USA-ban a Stechert ügynökséggel, (Párizsban, Londonban és Lipcsében lerakattal), valamint Európában a Lemcke és Buchner cég (az USA-ban lerakattal). 1987-ben már 5 cég működik az USA-ban. A nagy nemzetközi folyóirat-ügynökségek túlnyomóan hagyományos könyvüzletekből fejlődtek ki, mint például B. FAXON, DAWSON vagy a S & Z is. Mennyi a számuk jelenleg? Talán 400 és 1600 között ingadozik. Ezeknek az ügynökségeknek azonban pusztán egy töredéke képes nemzetközi és átfogó szolgáltatást nyújtani. Az ügynökségek fontosságát érzékelteti, hogy egy felmérés szerint az Egyesült Államokban 1850 könyvtárból 95% veszi igénybe egy vagy több ügynökség szolgáltatait, a Nagy-Britanniában is a vizsgált könyvtárak 70%-a.

Az ügynökségek időközben egyenjogú partnereivé váltak a kiadóvállalatoknak és a könyvtáraknak. Ezt bizonyítja két csoportosulás is: az UK—Serials Goup és a NASIG az USA-ban. Mindkettőben képviselve vannak a könyvtárosok, a kiadók és utoljára, de nem utolsó sorban az ügynökségek. E csoportoknak az a célja, hogy előmozdítsák az egy-

más közötti megértést, hogy jelezzék a kölcsönös igényeket, informálják egymást a fejlődésről, kiküszöböljék a nehézségeket, s a könyvtári munkának megfelelő szabványokat alkalmazzanak. Eltérően a könyvvüzletektől vagy az export- és importvállalatoktól (mint például a KULTURA), az ügynökségek majdnem kizárólag a könyvtárakat célozzák meg a folyóiratokkal (serials) és egyéb szolgáltatásaikkal. Az ügynökségek tevékenységét ma már nem lehet egyszerűen a „venni” és „eladni” fogalmakkal jelölni. Az ügynökségnek közvetítő szerepe van a kiadók ezrei és a sok ezer könyvtár között, továbbá megbízás alapján könyvtári munkák elvégzését is elvállalja, s a folyóiratok, valamint a beszerzés területén igen jártas információs szakértő. Egy jó ügynökség az egyedi könyvtár igényei szerint dolgozik.

A Swets és Zeitlinger ügynökség

Az S & Z 86 éve működik. A céget 1901. október 7-én alapította Amszterdamban Adrian Swets és Heinrich Zeitlinger. A Swets család eredetileg Csehszlovákiából, Zeitlingerék Ausztriából jöttek. A könyvvüzet kezdettől fogva antikvár és új tudományos folyóiratokkal és könyvekkel foglalkozott. A könyvtárak már igen korán a vevőkör súlypontját képezték. A cég igen hamar nemzetközi méretekben is kiépítette magát.

Az Indonéziából, Afrikából, Dél- és Észak-Amerikából valamint a Távol-Keletről jelentkező új vevők legnagyobbbrészt máig megmaradtak és régi vevőkké váltak. A közeli piacokat sem hanyagolták el és nemsokára egész Európában kiépültek a kapcsolatok a vevőkkel. Heinrich Zeitlinger később visszavonult az üzletből, de a cég az iránta való tiszteletből megtartotta nevét továbbra is.

A S & Z ügynökség öt tartópilléren nyugszik. Jelenleg kb. 2,5 millió kötettel rendelkezik, mint Európa legnagyobb antikváriuma (1. pillér). Ez a részleg a háború után különösen az új egyetemek alapításában és a fennálló hiányok pótlásában játszott fontos szerepet. Az eredetileg vállalt feladatok mellett sor került a kifogyott folyóiratévfolyamok reprint kiadására is. Nagyon sokan nem tudják, hogy S & Z egyike Hollandia legfontosabb kiadóinak, a pszichológia területén (2. pillér). Többek között a *Psychology Today* holland kiadását ő jelenteti meg. A cég alapítója már korábban észrevette, hogy az Egyesült Államokban nagyon elterjedtek a pszichológiai tesztek és ennek nyomán elhatározta egy ilyen teszt-részleg felállítását (3. pillér). A cég politikája igen rugalmas, állandóan figyeli az új fejlődési irányzatokat. Így már idejében felismerte a mikrofilmlapok és mikrofilmek jelentőségét, s következőképpen kiépítette mikro-média részlegét is (4. pillér). Legnagyobb részlege azonban továbbra is az előfizetési szolgálat maradt (5. pillér). A vállalat központja közvetlenül a tulipánokról világhírű Keukenhof szomszédságában, Lisse-ben van. Több mint 200, több mint 20 nemzetiségű munkatárs dolgozik itt. Ez igen előnyös különösen a vevőszolgálat és a kiadói kapcsolatok szempontjából. Nagyon megbecsülik a tapasztalt munkatársakat, mert a feladatok ellátásához nélkülözhetetlenek a kiadói és a könyvtári, valamint egyéb szakterületeken (például üzemgazdaságban) jártas munkatársak.

Hollandia aránylag kis ország, ezért lakosainál már hagyomány, hogy a határokon túlra tekintsenek. Így viszonylag korán alakultak meg az S & Z külföldi leányvállalatai

az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Brazíliában, Franciaországban, Svédországban, Japánban és a Német Szövetségi Köztársaságban. Frankfurt, Oxford, Párizs és Berlin már online kapcsolatban vannak a holland anyavállalattal; Tokió a jövőben kapcsolódik hozzá műholdon keresztül. A folyóirat ügynökségek területén az S & Z már rég megtörte az angol-amerikai monopóliumot és kezdettől fogva az európai megközelítést érvényesítette.

Miért érdemes igénybe venni az S & Z ügynökséget?

Az ügynökség az a speciális szervezet, mely tehermentesíti a nagy és kis könyvtárakat a súlyos adminisztratív terhektől, jó, megbízható módszerekkel és szolgáltatásaival beszerzi a világ minden részéből, igen kedvező feltételek mellett, a folyóiratokat és sorozatokat. Ebben a tekintetben egyfajta állomásként működik.

Ezért kell érvényes és pontos adatokat nyilvántartania, az árakat és a bibliográfiai információkat naprakészen regisztrálnia, a rendeléseket és az előfizetési megújításokat, a reklamációkat és a lerendeléseket azonnal elintéznie, a számlákat pontosan és a kéréseknek megfelelően kiállítania. Rendelkeznie kell egy hatékony információs rendszerrel, mely tartalmazza a bibliográfiai változásokat, az új címeket és a saját előfizetések helyzetét. A fennakadások elkerülése végett katalógusokat kell összeállítania, próbaüzeteket rendelnie, a kiadók számláit postafordultával és a legkülönbébb valutanemekben kifizetnie. Felkérésre könyvtári feladatokat kell átvennie, a kiadókra és feltételeikre vonatkozó pontos ismeretekkel kell rendelkeznie, a pénzügyi elszámoláshoz a megfelelő bizonylatokat kell kiállítania. Szüksége van egy tartalékalományra másodpéldányokból és egy önálló számítógépes rendszerre.

Az S & Z szolgáltatásai

A folyóiratelőfizetéseknél a következő szempontokra van figyelemmel az ügynökség:

- a cím naptári év vagy kötet szerint rendelendő?
- a következő vagy a legutolsó füzetrel indul az előfizetés?
- a befizetés időpontjától kezd járni a folyóirat?
- hol kell megrendelni?
- milyen pénznemben fizetendő?
- folytatólagos vagy egy évre szóló rendelés?
- több sorozata van-e a folyóiratnak?
- mellékletekkel vagy nélkülük jelenik meg?
- előre fizetendő? stb.

Hasonlóan számos szempont adódik a folyamatos előfizetéseknél, a megújításoknál, a reklamációknál és a lerendeléseknél.

A reklamáció mindig is érzékeny probléma volt és az is marad, hiszen a könyvtár azt szeretné, hogy az évfolyam komplett legyen. (Különösen az egyesült államokbeli folyóiratokat kell gyakran reklamálni, ráadásul ezek hamar ki is fogynak.) Az S & Z évente tízezer reklamációt intéz; 20%-ukat azonnal és térítésmentesen a saját másodpéldány-bankjából elégíti ki. Ez a másodpéldány-bank jelenleg kb. 120 000 számot tartalmaz az utóbbi két évből. Az S & Z ügyfeleinek pénzt és munkaidőt takarít meg és ráadásul különleges szolgáltatásokat és információkat is nyújt nekik. Az csak természetes, hogy 38-féle fizetőeszközben tud elszámolni és a könyvtárak mindenkori szükségleteinek megfelelően különböző számlatípusokkal szolgál. Mindez számítógép nélkül lehetetlen volna, bár a tapasztalatok azt mutatják, hogy éppen a beszerzés automatizálható a legnehezebben.

Az S & Z már az 50-es évek végén lyukkártyákkal dolgozott, ma pedig egy integrált folyóiratügykezelési rendszerrel rendelkezik. Közel minden adat a cím révén van összekapcsolva. A rendszernek olyan, különösen a könyvtárak szempontjából érdekes melléktermékei vannak, mint:

- árajánlatok,
- árelemzések,
- évi katalógus (kb. 26 000 címet tartalmaz, kiadó és ár megjelölésével),
- szakterületi listák,
- számlakészítés,
- a rendszertelenül megjelenő címek előfizetésének automatikus megújítása,
- a minden 6 hétben megjelenő „helyzetjelentés” (Customer Status Report), amely a bibliográfiai változások listáját tartalmazza,
- újonnan induló folyóiratok az egyes könyvtári profilok alapján,
- a rendelések, a reklamációk és a lerendelések listázása.

Az ügynökségek közül elsőként vezettük be egy teljesen integrált és automatizált folyóiratnyilvántartó rendszert (FAST). Általában az egyes számokat a kiadók közvetlenül a könyvtáraknak küldik meg, a FAST-szolgáltatás igénybevétele esetén azonban az S & Z-nek szállítják. A megjelenési gyakoriság betáplálása nyomán a reklamációkat automatikusan intézi a rendszer. Évente több, mint 750 000 szám érkezik be, ami naponta 3250 füzetet jelent! Ez a rendszer összesen kb. 100 000 előfizetést ölel fel. A British Document Supply Center szerint ez a világ legnagyobb kardex-nyilvántartása. A könyvtárak részére igen fontos előnyöket nyújt ez a szolgáltatás:

- az amerikai címek egy részét légi úton, gyorsabban szállítja,
- a különböző folyóiratok számai nem egyenként, hanem együtt érkeznek,
- az ügynökség garantálja az évfolyam teljességét, – nincs többé (fáradságos) reklamáció,
- minden szállítmányt jegyzék kísért,
- kéthavonként összesített kimutatás érkezik,
- a számlázás – ha lehetséges – az USA belföldi árak szerint történik.

A rendszer jelenleg egy IBM 4381 pc2 számítógépen üzemel, amelyhez kb. 150 munkaállomás kapcsolódik online módon. Az ügynökség adatbankjának neve DATA–

SWETS. Az adatbank éjjel-nappal, megszakítás nélkül áll nagy vevőink rendelkezésére.

Az adatcsere a nemzeti hálózatokon keresztül történik (például DATEX–P az NSZK-ban). Az ügyfelek az alábbi adatokhoz juthatnak hozzá:

- az összes bibliográfiai adat,
- a kiadókra vonatkozó információk,
- kiadói árak,
- címnyilvántartás,
- saját előfizetések (számlázás stb.),
- másodpéldány-bank,
- saját postai szolgálat.

A reklamációkat és megrendeléseket ugyancsak online lehet megtenni. A fejlesztés következő lépése az érdekelt kiadók bekapcsolása, hogy ők is online adhassák be információikat.

Igen fontos, hogy az összes felsorolt szolgáltatást – kivéve a FAST-ot –, az ügyfelek ingyen vehetik igénybe, azaz használatukat az előfizetői ár magában foglalja. Ez érvényes a DATA–SWETS-re is.

A S & Z integrált számítógépes rendszere

Több érdekelt könyvtár jelezte, hogy szívesen alkalmazná maga is az elektronikus kardex-nyilvántartást. Ezért az S & Z kifejlesztette a SAILS-t (Automated Independent Library System), ez egy önmagában megálló könyvtári rendszer egy IBM nagyszámítógépre és egy digitális FAX-ra.

Az adatok összekapcsolása a címen keresztül történik. A SAILS egy komplett és integrált számítógépes könyvtári rendszer és tartalmazza az összes könyvtári funkciót. Kipróbálása folyamatban van az Egyesült Államokban és Írországbán.

A komplett rendszer mellett azonban, elsősorban a közepes és kisebb könyvtárak részéről, jelentős igény mutatkozik egy mikroszámítógépes verzióra, különösen a folyóirat- és sorozatnyilvántartás műveleteit illetően. Ezért kifejlesztettek egy mikroszámítógépes rendszert is, amely 3000–5000 előfizetést tud kezelni.

A Micro–Sails rendszer minden valószínűség szerint 1988 folyamán kerül gyakorlati tesztelésre.

ÁLLOMÁNYÉPÍTÉS AUSZTRIA TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAIBAN

ILSE DOSOUDIL

Az osztrák közintézmények és egyesületek tudományos könyvtárainak állománya kb. 25 millió kötetet tesz ki; évi gyarapodásuk mintegy 650 000 kötet. A beszerzésre és állományvédelemre kb. 250 millió schillinget fordítanak.

Ezek a számok első pillantásra nagyon imponálóak. Ha azonban a nyomtatott művek, mindenekelőtt a folyóiratok állandóan növekvő árait nézzük, valamint a könyvállomány karbantartásának mind jelentősebb költségeit, akkor napjaink parancsa a tudományos könyvtárak közötti koordináció és együttműködés erősítése a rendelkezésre álló eszközök lehető legjobb felhasználása érdekében.

Az új információhordozók (mikroformák, képernyőszöveg, optikai lemezek stb.) ellenére a nyomtatott dokumentumok még sokáig megőrzik jelentőségüket, és megkövetelik a megfelelő gondozást. Az új információforrások kitágítják a könyvtárak gyűjtési feladatkörét. Ennek következtében ma még sürgetőbbnek tűnik a gyűjtőkörök strukturalása, mint valaha.

Ausztriában már régen figyelmet fordítanak arra a problémára, hogy „egy könyvtárban nem lehet meg minden könyv”. Már a múlt században folytak a bécsi Egyetemi Könyvtár és az intézeti és szeminárium i könyvtárak között a gyarapítást egyeztető megbeszélések.

Az Osztrák–Magyar Monarchiában a Hofbibliothek (Udvari Könyvtár) ma az Osztrák Nemzeti Könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek), valamint a bécsi Egyetemi Könyvtár (Universitätsbibliothek, Wien) az egész birodalom irodalmi ellátásában jelentős szerepet játszottak; az összeomlás után már 1920. január 3-án az Oktatásügyi Minisztérium rendelete részletesen meghatározta és megerősítette a két könyvtár közötti együttműködést, a következők szerint: „Az Udvari Könyvtár feladata, az eddigiekhez hasonlóan a szellemtudományok irodalma, valamint az orvostudomány és a természettudományok történetére vonatkozó irodalom gondozása, míg az Egyetemi Könyvtár továbbra is főleg az egyetem által képviselt tudományágazatokra vonatkozó irodalmat köteles beszerezni. A mindkét könyvtár által gondozott szakterületekre vonatkozóan pontosabb elhatárolásokban kell megállapodni.”

A második világháború után, az ötvenes évek végén gyűjtőköri terv készült az osztrák közintézmények könyvtárai részére; ehhez regionális és szakterületi súlypontokat jelöltek ki. A regionális szempontok szerinti felosztás értelmében például az Osztrák Nemzeti Könyvtár a régi monarchia egész területének irodalmát, a bécsi Egyetemi Könyvtár Görögország és Románia, a grazi Egyetemi Könyvtár és a stájerországi Landesbibliothek Délkelet-Európa, különösen Jugoszlávia és Bulgária, az innsbrucki Egyetemi Könyvtár Dél-Tirol, Olaszország és Svájc stb. irodalmát gyűjti.

Jóllehet ezt a gyűjtőköri tervet a Könyvtárügyi Tanács elé terjesztették, nem került sor konkrét végrehajtási rendeletek kibocsátására. Az 1955. évi, a felsőoktatás szervezetről szóló törvény kötelezte az egyetemi könyvtárakat, hogy állapodjanak meg az egyetem tanulmányi és kutatási részlegeivel a szükséges művek beszerzése ügyében.

A gyűjtőköri tervek elkészítésére vonatkozó jogszabályok csak az utóbbi tizenkét évben jelentek meg, mégpedig

- az egyetemi könyvtárakra vonatkozóan az egyetemi szervezetről szóló törvény (Universitäts–Organisationsgesetz – UOG);
- a művészeti főiskolai könyvtárakra vonatkozóan, a művészeti főiskolai szervezetről szóló törvény (Kunsthochschul–Organisationsgesetz);
- az Osztrák Nemzeti Könyvtárra, a szövetségi múzeumok könyvtáaira és a tudományos intézmények könyvtáaira vonatkozóan, a kutatási-szervezeti törvény (Forschungs–Organisationsgesetz).

Ezen törvény előírása alapján (amelyet az UOG részletezett) a bécsi Egyetemi Könyvtár, az ország egyetemi könyvtárai közül először 1983-ban írásban rögzítette gyűjtési irányelveit, és kikérve azon bécsi könyvtárak állásfoglalásait, amelyekkel a koordináció különösen fontos, benyújtotta szabályzatát a Bécsi Egyetem tanácsához. A második, javított és a gyakorlati tapasztalatokat érvényesítő kiadás közvetlen megjelenés előtt áll.

A bécsi Egyetemi Könyvtár gyűjtőköri szabályzata a központi könyvtár szakrendszere szerint tagolt és mindegyik szakterületen belül négy fejezetre oszlik:

- általános gyűjtési irányelvek,
- a központi könyvtár gyűjtőköre,
- az érintett kari illetőleg egyetemi szakkönyvtár gyűjtőköre,
- az érdekelt egyéb egyetemi és helyi könyvtárak gyűjtőköre.

Egy példa a fentiekre:

PEDAGÓGIA

1. Általános gyűjtési irányelvek

A pedagógia sok más szakterülethez kapcsolódik, s vannak olyan rész tudományai (például felnőttoktatás, szakoktatás, pedagógiatörténet, szociálpedagógia stb.), amelyek az olvasók szélesebb rétegét érdeklik. Bécs térségében működnek ezekben érdekelt könyvtárak, s így bizonyos súlypontokat ki lehet jelölni, mindenekelőtt a Neveléstudományi Szakkönyvtárral megállapodva.

2. A központi könyvtár gyűjtőköre

- 2.1 Fontos szövegkiadások és szekunder irodalom (életrajzok, átfogó művek, különböző rész tudományágak kézikönyvei, pedagógiatörténet, a Harmadik Világ pedagógiája stb.).
- 2.2 A határterületek (történettudomány, szociológia, sporttudomány, irodalomtudomány, politikai tudományok, orvostudomány) irodalmának beszerzését a központi könyvtár illetékes szakreferenseivel kell egyeztetni.
- 2.3 Tankönyvgyűjtemény: többpéldányok az oktatómunka szükségletei szerint.

3. Az érintett szakkönyvtárak gyűjtőköre

3.1 Neveléstudományi Szakkönyvtár

3.1.1 Fontos szövegkiadások és szekunder irodalom.

3.1.2 Periodikusan megjelenő bibliográfiák és információs kiadványok (például BIB–Report, ZEUS) és szaktezauruszok. Az intézetnek saját dokumentációja van a felnőttoktatásról (DOKEB), s ennek megfelelő gyűjtési súlypontja.

3.1.3 Tanárképzés és továbbképzés

3.1.4 A rész tudományágak szakirodalma, különös tekintettel a második tanulmányi fázisra (például szociálpedagógia, összehasonlító neveléstudomány, szakoktatás, nevelésfilozófia, iskolapedagógia).

3.1.5 Tankönyvek különgyűjteménye; a központi könyvtárnak átadja másodpéldányait és kötelesepéldányait.

3.2 A speciális és gyógypedagógia karközi intézetének könyvtára a megfelelő gyűjtési súlyponttal.

4. Az érdekelt helyi könyvtárak gyűjtőköre

4.1 A Szövetségi Oktatásügyi, Művészeti és Sportügyi Minisztérium Könyvtára.

4.2 Az Alsó-Ausztriai Állami Iskolatanácsa mellett működő Szövetségi Pedagógiai Könyvtár (iskola- és oktatásügyi, az általános iskolai tanítóképzés és továbbképzés beleértve a szakmódszer- tant is.)

4.3 Bécsi Városi Központi Pedagógiai Könyvtár.

A központi könyvtár alapvetően minden szakterületre vonatkozóan gyűjti az oda-
vágó szintéziseket, bibliográfiákat, lexikonokat, kézikönyveket, alapvető irodalmat,
interdiszciplináris és tudományos ismeretterjesztő irodalmat. A tankönyveket a központi
könyvtár tankönyvgyűjteményébe csak akkor veszi fel, ha az illetékes kari vagy szakkönyv-
tárnak nincs tankönyvgyűjteménye.

A bécsi Egyetemen képviselt tudományágak kari, illetve szakkönyvtárai az alapvető
műveket, a speciális szakirodalmat és a szakfolyóiratokat gyűjtik.

Különösen fontos a folyóiratok koordinálása, mert a többszörös beszerzés kiküszö-
bölésénél a megtakarított anyagi eszközök újabb folyóiratok és monográfiák vásárlására
felhasználhatók. A központi könyvtár a vonatkozó folyóiratokat, amelyeket kötelesepé-
ldányként, csereként vagy ajándékba kap, átadja a kari vagy a szakkönyvtárak részére.
Ugyanez érvényes a monográfiákra is.

Egy 1977. június 28-án kelt, a Szövetségi Tudomány- és Kutatásügyi Minisztérium
által kibocsátott rendelet kimondja, hogy „a folyóiratok, sorozatok és részletekben meg-
jelenő művek rendelésénél és más hosszú lejáratú kötelezettség-vállalásnál, valamint az
előfizetések tervezett lemondásánál a kari, illetve a szakkönyvtáraknál az egyetemi könyv-
tár igazgatóságával egyetértésben kell eljárnia”. Ezzel egyrészt megakadályozható a szük-
ségtelen többszörös beszerzés az egyetemen, másrészt elkerülhető az, hogy esetleg egy olyan
folyóiratot mondanának le, mely egész Ausztriában nem lenne meg. A folyóiratok koordi-
nálásának segédeszközei az egyes könyvtárak folyóiratkatalógusai (például a bécsi Egye-
temi Könyvtár periodika központi katalógusa) és az építés alatt álló osztrák folyóirat-
adatbank.

A monográfiák beszerzése előtt is, amelyek beszerzési ára meghaladja az 1800
schillinget, meg kell szerezni a könyvtárigazgatóság jóváhagyását.

A központi könyvtár és a kari, illetve szakkönyvtár közötti koordinálás feladatának megoldása közvetlenül a központi könyvtár szakelőadóira hárul. Az ő kötelességük az is, hogy a szerzési megállapodások céljából felvegyék a kapcsolatot a terület más tudományos könyvtáiraival.

Az ausztriai könyvtárak állományépítési együttműködése túlnyomóan a bécsi térség problémája, tekintettel arra, hogy itt összpontosul a legtöbb, nagy tudományos könyvtárral rendelkező egyetem, főiskola, múzeum és egyéb tudományos intézmény. Ezenkívül a már előbb említett törvények is előírják, hogy a könyvtárak fejlesszék tovább együttműködésüket más bel- és külföldi könyvtárakkal, beillesztve a helyi koordinációba.

Ausztriában az egyes könyvtárak különböző nagyságrendje megnehezíti a gyűjtési területek szakgyűjtőkörökre való teljes felosztását. Ausztriában aránylag kevés szak egyetemet találunk, ezzel szemben inkább nagy általános tudományegyetemeket, a megfelelő könyvtári gyűjteményekkel.

Olyan szakinformációs központi könyvtárakkal rendelkező központok létesítése, melyek egy-egy szakterület szakirodalmi szükségleteit az egész állam területén fedezni tudják, egy jól működő, országos könyvtári és kommunikációs hálózatot tetelez fel, amely a szükséges nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkezik. Egy ilyen könyvtári hálózat azonban nagyon költséges. Ausztriában még az egyes szövetségi tartományok kifejezett önállóságára is tekintettel kell lenni.

Minthogy más országokhoz hasonlóan, Ausztriában is mind korlátozottabbak a könyvtárügy költségvetési és személyzeti lehetőségei a beszerzendő irodalom kiválasztásánál kooperációra és koordinációra, az irodalom beszerzésénél messzemenő takarékos ságra és célszerűsége van szükség.

Az ÖNORM A 2050 jogszabály útján utasítja az osztrák köztisztviselők könyvtárait, hogy a könyveket és a folyóiratokat a legelőnyösebb ajánlatot tevő cégtől vásárolják meg. Minden, a gyarapítást irányító vezető legfontosabb feladata, hogy új szerzési forrásokat kutasson fel, az árakat és szolgáltatásokat állandóan vesse össze egymással; kísérvé figyelemmel a bel- és külföldi könyvpiac fejlődését, s mindezek alapján rugalmasan és piaciorientáltan reagáljon. Eközben persze gyakran a különböző érdekek ütközőpontjába kerül.

Igen kényes feladat a rendelkezésre álló költségvetési eszközök elosztása az egyetemen képviselt szakterületek között. A felosztási kulcs alapját a szakra beiratkozott diákok száma, a szakirodalom felhasználásának intenzitása és a szakterületen megjelent könyvek átlagára képezi.

Ausztria nagy tudományos könyvtáiraiban az állományépítés gyakorlati végrehajtását, biztosan döntő módon fogja elősegíteni a közeljövőben bevezetésre kerülő elektronikus adatfeldolgozás.

Az igen szűkreszabott költségvetési eszközök mellett a könyvtárak szembe találják magukat az audiovizuális dokumentumok beszerzésének a problémájával is; ez súlyos kihatással lesz az elkövetkezendő években az állománygyarapításra, hiszen minden koordinációnak és együttműködésnek vannak határai.

Mindannyian tudjuk, milyen következményekkel jár az irodalomellátás hiánya a tudományok fejlődésére és a kutatómunkára, s hogy milyen nehéz pótolni a későbbiekben ezeket a hiányokat.

1987 június elején a szocialista országok gyermekkönyvtári szakértői tanácskoztak Moszkvában. Ennek, a gyermekkönyvtárak nevelési funkcióiról szervezett kollokviumnak a keretében hangzott el B. *Białkowska*, a lengyel gyermekkönyvtári munkát érintő referátuma, melynek azért is szívesen adunk – némi rövidítéssel – helyet, mert gondolatai hazai szakmai törekvésekkel járnak egy jegyben.

A tanulmány jegyzetapparátusát elhagytuk, a fordítás eredeti (teljes) példányát az érdeklődő a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megtalálhatja. (A szerk.)

A NEVELÉSI FUNKCIÓK AKTUÁLIS IRÁNYAI A GYERMEKKÖNYVTÁRAKBAN

BARBARA BIAŁKOWSKA

Az embernek az az elhivatottsága, hogy létrehozza és megváltoztassa a világot. De „egyikünk sem tudja, mit hoz a jövő, és azt sem, hogyan kell a legjobban a jövő társadalmához közelíteni... Ugyanakkor az átalakításhoz már most hozzá kell fogni, mielőtt a létező rendszerek fokozódó hanyatlása... megakadályozná a békés átmenetet a 21. század demokráciájához.” – írja Alvin *Toffler*. Ezt a folyamatot természetesen a kisgyermekkel kell kezdenünk, tehát azokkal, akiknek a jövőben kell élniük és törekvéseiket megvalósítaniuk. Úgy tűnik, hogy különösen a mi, könyvtárosi környezetünkben keveset foglalkozunk a jövővel és az arra való felkészítés különböző oldalaival. Az emberiség által felhalmozott vívmányokból – az elmúlt generációk eszméiből és kulturális alkotásaiból – túlságosan könnyen, és mintha öntudatlanul fogadnánk el a nevelés olyan régi meghatározását, mint például a fiatalok „hozzánevelése” a fennálló társadalmi-kulturális rendszerhez, és elveszítjük a nélkülözhetetlen futurológiai perspektívát.

Így, amikor a könyvtár nevelő funkciójáról kezdünk beszélni, világosan meg kell határoznunk a magunk számára, hogy milyen nevelésre gondolunk: vagy a meglévő helyzet folytatására alárendelt nevelésre, vagy a világ megváltoztatására és átalakítására való felkészítésre? Ezenkívül pontosítani kell azt is, hogy mit értünk a könyvtár „nevelési funkcióján”.

A könyvtár nevelő funkciója olyan nevelési szituációk létrehozásából áll, amelyek mindenekelőtt a gyermekekre ható különböző tényezők és ingerek összességéként foghatók fel. A nevelési szituáció megszervezése a könyvtárban olyan komplex ösztönzők megszervezését jelenti, amelyek fejlesztik az olvasó tapasztalatait, hatnak viselkedésének és értékrendszerének alakulására. Mindez a könyvtárosok tervszerű pedagógiai munkájához tartozik. Sajnos ezek túl gyakran a gyermekek intellektuális szférájának fejlesztésére, tudásuk és emlékezőképességük feltöltésére irányulnak (vetélkedők, plakátok, hirdetések, kis bibliográfiák).

A gyermekkönyvtárak az első kulturális intézmények, amelyeknek a szolgáltatásait a gyermek önállóan használja, és amelyben teljes választási szabadsága van, egyénileg és aktívan meríthet a kultúrából.

A modern oktatási perspektívák és a civilizáció fejlődése

Az alapkérdés az, hogy milyen irányban kell az ember képzési folyamatának haladnia, hogy mindazzal képes legyen megbirkózni, amit az idő magával hoz.

A tudományban most végbemenő gyors változások, a föld hatalmas térségeiben tapasztalható civilizációs fejlődés felgyorsulása, valamint a velük együtt felerősödő ellentmondások, az előre nem látható veszélyek nagy jelentőséget kölcsönöznek a jövőt érintő vitáknak. Nem kétséges, hogy a mai valóság sebesen változik, azért az embereket fel kell készíteni arra, hogy képesek legyenek új feladatokat megoldani, alkalmazkodni tudjanak az új életfeltételekhez és ezzel együtt alkalmasak legyenek megőrizni a fajtánkra jellemző összes emberi, történelmi értéket. A tudomány vívmányai, a világúrt is meghódító nagyszerű technika, a lakosság sok rétegének életviteleit javító nagymennyiségű tömegcikk, a járványok felszámolása, az élet meghosszabbítása, a gyors szállítás, közlekedés és kommunikáció lehetősége – mindezekért sajnos igen magas társadalmi és ökológiai árat fizettünk. A fejlődés egyre több veszélyt, hiányt, a konfliktusok és a feszültségek növekedését hozza az ember számára, és a létezés alapjait veszi célba.

A mai művelődés legnagyobb gondja olyan modern embert képezni és nevelni, aki képes a jövő században élni és megbirkózni minden változással és ellent tud állni a már ismert és a ma még elképzelhetetlen fenyegetéseknek. Ez kényszerít arra, hogy az oktatási rendszer hatékony reformjának útjait keressük. Ez a probléma éppúgy létezik a megalapozott művelődési rendszert és nagy oktatási hagyományt felvonultató országokban, mint a harmadik világ országaiban, amelyek csak erőteljesen civilizálódnak.

Már az Edgar *Faure* vezetésével összeállított, a világ oktatási helyzetéről szóló beszámolóban is arra irányult a figyelem, hogy a modern oktatásnak demokratikusnak kell lennie, és olyan motivációk megújulását kell követelnie, amelyek arra készítik az embert, hogy tudását állandóan bővítse és kiegészítse. Megalapozottnak tűnik az a nézet, hogy az oktatásban kevesebb energiát kell fordítani az ismeretek átadására, és nagyobb súlyt kell fektetni az elsajátításuk módszereire. Ha az ember az egész életét az ismeretek megújításával és kiegészítésével kell hogy töltsé, akkor mindenekelőtt:

- fel kell készíteni az önképzésre és önevelésre,
- kevésbé formálissá és hajlékonyabbá kell tenni a közművelődési rendszereket, megteremtve minden egyén fejlődésének lehetőségeit.

A javasolt oktatáspolitikai alapelve a permanens tanulás. Ez a pszichikai aktivitásnak a szociális reformok eredményezte felgyorsulásával, a szabadidő növekvő mennyiségével, a kultúrában való részvétel igényével, az alkotói törekvések növekedésével kapcsolatos. A tudomány és a kultúra mint emberi alkotás, illetve az általuk létrehozott értékek iránti érdeklődés kiváltja a tanulási vágyat, maga után vonva a különböző ismeretterjesztési formák kidolgozásának szükségességét, illetve az oktatás kiszélesítésére irányuló törekvést, amelyet nemcsak szakmai követelményként, hanem belső szükségletként és társadalmi haszonként lehet felfogni. A permanens tanulást az intellektuális aktivitás megjelenésének, az egyéniség sajátos megismerési és alkotási igényének lehet tekinteni.

A létező oktatási rendszerek azonban nem töltik be a jövő emberének képzésével és nevelésével kapcsolatos funkcióikat (még a tervszerűen tökéletesített és megújított rendszerek sem). Világosan rámutattak erre a Római Klub jelentésében (1979-ben), illetve a Jean Thomas elnökletével működő francia bizottság munkáiban.

A hagyományos oktatási rendszerek konzervatívak voltak. Kimerültek a meghatározott világnézet, viselkedési módok és szabályok elsajátításában. A konzervatív nevelés minden társadalom működése és stabilitása számára szükséges, és bizonyos fokig az is marad. De az átalakulás és a jövő számára, különösen a visszafoghatatlan és viharos változások korában, más oktatási modell szükséges, olyan, amely képes felkészíteni a gyors változásokra, az új struktúrák és a meglévő problémák új megfogalmazásának oktatására, azaz vadonatúj oktatási rendszert kell kiépíteni. Ennek fő jellemzője az anticipáció, a folyamatok és következményeik hosszú távú változásainak áttekintése, melyben a hangsúly a jövőben való gondolkodásra tevődik át. Ez megköveteli az értékelés képességét, valamint az emberi méltóság és függetlenség tiszteletét, az – aktív és alkotó – egyénnek az individualitáshoz és az autonómiához való jogát.

A művelődés és a nevelés jövőjéről szólva T. *Huson*, a svéd pedagógiai kutatóintézet igazgatója külön felhívja a figyelmet arra, hogy az iskolának „kötelessége felkészíteni az ifjúságot a szakmai haladás változásaira... a változásokhoz való rugalmas hozzáállás kidolgozásával, valamint a tanulás folytatása iránti motiváció felszabadításával.” Az argentin Gilda de *Romero Brest* arra mutat rá, hogy a permanens tanulás rendszerének hatékonysága azon áll vagy bukik, hogy mindenki rendelkezik-e az önálló tanulás készségével, vagyis minden egyén elsajátítja-e azt a képességet, hogy a saját tanulását programozni és eredményeit ellenőrizni tudja. Hogy az önképzés ilyen fokát elérjük (amelyet a szerző kiindulópontnak, művelődési „take-off”-nak nevez) szükséges:

- állandó és mindig megújuló tanulási motiváció,
- az információátadás nyelvének és technikájának elsajátítása,
- a tankönyv felhasználásának képessége, ami megismerési és alkotó készségeket követel,
- az alapvető megértési struktúrák értelmezése, ami lehetővé teszi a problémák megfogalmazását,
- az ítéletek függetlensége, rugalmassága a változásokkal kapcsolatban, a döntéshozatal képessége és a kockáztatás bátorsága.

A művelődési perspektíváknak ezek az irányai, amelyek éles kritikát jelentenek be különböző országok kötelező iskolarendszeréről, illetve az iskola átszervezéséért folytatott sok kísérlet felemás eredményei csak megerősítik azt a meggyőződést, hogy elkerülhetetlen az új módszerek szüntelen keresése és a művelődési rendszerek megújítása.

A könyvtárak munkáját illetően, amelyek szorosan kötődnek a művelődésüghöz, illetve az elfogadott oktatási koncepcióhoz ebből sok következmény származik. Mindezekelőtt a társadalmi elvárások tömege és az információs szolgáltatások iránti igény, a könyvtári állományok használatának módja és a tanulók önálló munkára való motiválása (mind az iskolai, mind az iskolán kívüli könyvtárakban) valamint az ismeretek elsajátí-

tásának alternatív lehetőségének tekintett könyvtár – ennek konzekvenciái közül a legfontosabb. Ez nyer kifejezést a könyvtárak belső szervezetének és ellátásának rendjében és olyan munkaformák kidolgozásában, amelyek felkészítik az olvasót, kifejlesztik bennük az önálló tanulás képességét.

Művészeti nevelés – esély az egyén fejlődésére és az önmegvalósításra

Ma már a művészetet nem tekintjük pusztán díszítő elemnek, komfortnak vagy szórakozásnak, kezdünk úgy számolni vele, mint „az élni tudás” alapjával. Különösen a modern technokrata világban, ahol a kultúrához való hozzáférés tömegjellegűt öltött, figyelni kell arra, hogy a „nyitott”-ság fennmaradjon a fiataloknál, akiknek a 21. században kell majd élniük.

A nevelést a művészet olyan irányulásának tekinti, amely a teljes, alkotó ember kialakítására irányul. A művészetet az egyén ösztönzőjének tekintő új koncepció kiemeli az egyén aktív részvételét és szubjektivitását, figyelembe véve az egyén vizsgálódásaival, fogékonyságával és aktivitásával kapcsolatos nevelési folyamatot.

A művészeti nevelés teoretikusai és a tapasztalt pedagógusok, akik a gyermekek és az ifjúság fejlesztését az alkotó aktivitás útján valószínűsítik meg, figyelmet fordítanak arra, hogy az esztétikai nevelés még a legjobb iskola keretein belül sem teljesíthető ki. Hatékonyságának feltétele a részvétel valódi folyamata – vagyis az érdeklődés igen aktív szintjének elérése.

Az esztétikai nevelés számára szükséges a partneri, azaz az alkotói útkeresések, az egyén belső tapasztalatainak és érzelmeinek közege. Éppen a gyermekkor időszakában a legerősebb a szükséglet a személyiségnek az alkotó aktivitáson keresztül megnyilvánulására, az ifjúkor időszaka pedig az életre való „nyitás” sajátos időszaka, az első próbálkozások időszaka. Az iskola – akár a legjobb is – nincs abban a helyzetben, hogy a kellő szinten felszabadítsa az individuumot, élénkké tegye a fantáziát és a kritikai reflexiókat, hiszen a hagyományos értékek átadására orientálódik: az iskola törvényszerűen konzervatív. Az alkotó pozíciónak szüksége van a képzelet és a fantázia fejlesztésére, valamint a spontán kifejezőképességre, a nem hagyományos gondolkodásra, az élénk asszociáció fejlesztésére, a kísérletezés szükségességére és a hibaelkövetés jogára. Ezt a fiatal ember csak úgy éli át, ha aktivitást fejt ki az iskolán kívüli munkájában.

A művészettel való nevelésként értelmezett esztétikai nevelés elmélete különösen fontos lesz „a jövő emberének” kialakítása szempontjából.

A könyvtárban a művészeti nevelés különlegesen kedvezőnek tűnik. Az alkotó képzelet fejlesztése és az alkotó pozíciók kialakítása az ifjú könyvtárhaználóknál együtt kell hogy járjon egyfelől az olvasók és a könyvtáros közötti személyes kapcsolattal, másfelől az önálló könyvtárhaználattal lehetőségével.

Az esztétikai nevelés programját két oldalról lehet vizsgálni:

1. általános megközelítésben, amely a gyermek individuális együttműködése számára megfelelő társadalmi nevelési környezetet alakít ki, és

2. sajátos módon, amikor az iskolai programokkal kapcsolatos alternatív nevelési koncepció mentessé válik a fölösleges formalitástól; ezt az alternatív nevelést tudná a *könyvtár* ajánlani a fiatal használóinak.

A gyermekkönyvtárak esélyei és perspektívái – a korszerűsítés feltételei és irányai

Mindkét fent vázolt kategória – az állandó tanulás és önfejlesztés a művészetek segítségével, illetve az aktív részvétel a kultúrában – legjobban a gyermekkönyvtárak perspektíváit rajzolja ki. A nevelési situációk megszervezésével ezek az intézmények tudnak és kötelesek sajátos alternatív nevelést ajánlani. Az irodalom semmihez sem hasonlítható értéke abban rejlik, hogy képes felszabadítani az olvasók képzeletének aktivitását, és ezzel bevezeti a szimbólumot (többek között a grafikusat is) – ez a gyermek számára a művészettel való sajátos kapcsolatot jelenti. A könyvtár nemcsak könyvvel, hanem a művészetek közvetítésének más eszközeivel létrejövő kapcsolatot is elősegíti, támogatva a gyermek intellektuális és az emocionális fejlődését, felszabadítva önálló alkotó aktivitását, felkeltve a fantáziáját.

Minden könyvtári tevékenység a könyvvel kezdődik és a könyvön keresztül hivatott az olvasót szolgálni, olvasói kultúráját nevelni. Az alkotó képzelet az emocionális aktivitással együtt pszichikai fogékonyságot hoz felszínre benne, és éppúgy segíti a tanulás folyamatait mint individualitását „életöröm”-re való képességének kialakulását. Ha tehát úgy látjuk, hogy az ifjú olvasók fejlődésének meggyorsítása elengedhetetlen, akkor erőinket elsősorban a könyvtári tevékenységek sémájának átalakítására kell összpontosítanunk és meg kell teremtenünk a szükséges feltételeket az ifjú könyvtárhasználó önálló aktivitására.

Munkánk érdekében a könyvtárnak rendelkeznie kell

- tárgyi bázissal, azaz megfelelő állománnyal, valamint funkcionális kényelemmel és megfelelő könyvtári helyiségekkel;
- hozzáértő személyzettel, akiknek megfelelő szakmai felkészültségük, pszichológiai és pedagógiai ismereteik vannak, interperszonális hatóerővel és sajátos alkotó fantáziával rendelkeznek;
- újszerű munkamódszerekkel és formákkal, azaz nem tömeges, hanem egyéni munkaformákkal, amelyek érzelmileg magukhoz tudják vonzani az olvasókat;
- olyan információs műhellyel, amely segíti az ifjúságot a jövő információinak szabad felhasználásában.

A munka megújítása és a legkorszerűbb technika azért kell a gyermekkönyvtárak számára, mivel az ő használóiknak természetes módon kell majd élni a jövő technikai infrastruktúrájában.

A gyermek- és ifjúsági könyvtárak fejlesztési perspektívái természetesen az adott ország általános társadalmi-gazdasági, közművelődési és kulturális helyzetétől függenek, és csak ebből a szempontból lehet őket vizsgálni. Semmiféle olyan szervezési koncepció,

amely elvontan a könyvtári rendszerre szorítkozik, nem reális és nem lesz hatékony. A didaktikai folyamatok változásai, a művelődési rendszer megújítása és különösen a modern apparátus, a számítógép felhasználása az önálló problémamegoldásban, az információk feldolgozásának korlátlan lehetőségei ki kell, hogy kényszerítsék a könyvtárak megújulását. Ezek a változások a könyvtárak formáját, az ellátottságát, munkarendszerét és az általuk nyújtott szolgáltatásokat fogják érinteni. Ezek a technikai változások már ma is hatnak a kultúrában való részvétel módjára, a személyiség aktivitásának tágabb és egyénibb útjaira.

Ma még nehéz arról beszélni, hogy az olvasás, mint olyan a 21. században létezik-e majd, ahhoz azonban nem férhet kétség, hogy a mai fiatal olvasókat könyvtárhasználókat fel kell készíteni:

- arra, hogy képesek legyenek felhasználni az információs rendszerek széles lehetőségeit;
- arra, hogy egyénileg tudjanak válaszolni a megpróbáltatásokra és ösztönzésekre, tehát sajátos érzékenységgel rendelkezék az esztétika területén, és az elmélyült emocionális szférában.

A lengyel oktatáskutatói kezdeményezések és a gyermekkönyvtárak megújítása

Az iskola és a könyvtár megújításában eddig végrehajtott próbálkozások még mindig túl jelentéktelenek, elégtelenek. Közművelődésünk reformja túl lassan és túl óvatosan halad. Az egyedi kezdeményezések a gyermekkönyvtárak épületének és felszerelésének megújítására, illetve az olvasószolgálati munka új formáinak kialakítására természetesen léteznek. Mi lengyelek például dicsekedhetünk néhány kitűnően felszerelt gyermekkönyvtári audiovizuális részleggel, játéksarokkal és a legfiatalabb olvasókat (az óvodáskorúakat) vonzó széles programokkal, művészeti minikiállításokkal, a fiatalok által szívesen használt zenei részlegekkel és az elmúlt évben néhány gyermekkönyvtárban bevezettük a számítógépes programok kölcsönzését. Egy fecske azonban nem csinál nyarat – még pár fecske sem.

A gyermekkönyvtárakban szükséges újításokat rendszerszemlélettel kell megközelíteni. A lengyel országos könyvtári tanács mellett működő munkacsoport újra hozzálátott a lengyel könyvtárügy 2000-ig szóló prognózisának összeállításához, ezen belül folyik a gyermekkönyvtárak értékelése és a következő évek fejlesztési perspektíváinak felvázolása.

Azoknak a kísérleteknek, amelyek a könyvtárak fejlesztési perspektíváinak és szükséges megújítási irányainak meghatározására irányulnak, információra kell épülniük. Ezért az Instytut Książki i Czytelnictwa (Könyv- és Olvasáskutatói Intézet) keretében a következő információkat gyűjtik össze:

- általános tájékozódás a könyvtári épületek helyzetéről és ellátottságáról – a gyermekkönyvtárakat érintően;

- a gyermekkönyvtári hálózat aktuális helyzetének és fejlesztési perspektíváinak értékelése;
- információk az e könyvtárakban lévő audiovizuális állományok nagyságáról és használatáról;
- tájékoztatás arról, hogy milyen fokú a gyermekkönyvtárak ellátottsága a modern technikával, milyen a kihasználtságuk, mekkorák az irántuk megnyilvánuló igények;
- a gyermekkönyvtárak milyen fokon képesek felkészíteni a használóikat a modern technika kezelésére?

A vizsgálat országos méretű volt és az összes (49) vajdaságra kiterjedt. Kérdéseik a gyermekolvasás instruktorai számára szóltak. Ezen kívül részletező felmérés készült minden vajdaság 3 kiválasztott gyermekkönyvtárában.

A kutatói jellegű munkákkal együtt olyan intézkedéseket is teszünk, amelyek a gyermekkönyvtár korszerűsítésére és megújítására irányulnak. A 80-as években például széles körű kampány kezdődött a könyvállományok rendezésére, a gyermekirodalom osztályozási rendszerének egységesítésére, az állomány megtisztítására, gyermekkönyvtárainkban lévő „információs műhelyek” korszerűsítésére (ez mindenekelőtt a megfelelő tárgyi katalógusokat és a számítógépes adattárakat jelenti). Az állományrendezés alapjául a nemzeti könyvtár által kidolgozott gyermekirodalmi osztályozási táblázat szolgál, amely az ETO-ra, illetve a lengyel közművelődési könyvtárakban alkalmazott osztályozásra épül. 1980-tól a Kulturális és Művészeti Minisztérium a nemzeti könyvtár és a könyvtáros továbbképző központ párhuzamosan fogott hozzá a vajdasági könyvtárakban dolgozó gyermekolvasási instruktorok rendszeres szakmai továbbképzéséhez. Reménytelenül az 1984/85-ben összeállított javaslat is, amely „A fiatal nemzedék esztétikai nevelésének programja” címet viseli és amelyet a kormányzat is elfogadott. Persze, hogy valójában „a jövő emberének” nevelési esélye reális lesz-e – ez az ország gazdasági lehetőségeitől is függ.

Eltekintve a mai gazdasági válság kedvezőtlen feltételeitől, diagnosztizálnunk és prognosztizálnunk kell a fejlődést. Épp a permanens nevelés eszméje forog ezáltal kockán, hiszen az „emberbe vetett hit sajátos megnyilvánulása az a meggyőződés, hogy az ember elégedetlen és mohó lény, aki mindig új tapasztalatokat és új megoldásokat keres” – írja B. Suchodolski.

A kultúrában való részvétel ugyanis nem díszítőelem és szórakozás, hanem út a saját lehetőségek, expressziók gazdagítására és mások megértésére, az alkotó személyiség és aktivitás kiépítésére.

INTEGRÁLÁSI TÖREKVÉSEK A CSEHSZLOVÁK KÖNYVTÁROSKÉPZÉSBEN

EUGEN MEŠŠA

Bevezetőként szükséges hangsúlyozni azt a tényt, hogy a tudományos tájékoztatás és könyvtártan felsőfokú oktatásának történetében először került sor a prágai Károly Egyetem és a pozsonyi Comenius Egyetem tudományos tájékoztatókat és könyvtárosokat képző tanszékei között a tantervek programozott egyeztetésére. Ezt az egyeztetést magasan kvalifikált szakemberek végezték. Az új egységes tanterv kialakítását a két tanszék szoros szakmai kapcsolata előzte meg. Az országosan négy évre csökkentett stúdiumok nem feleltek meg az új kívánalmaknak, még ha eddig pozitívan értékelték is a hallgatók felkészítését. Éppen ezért új, optimális utakat kellett keresni az igényes pedagógiai célok megvalósítására, ebben a – tudományos tájékoztatás területén – különösen gyorsan fejlődő szakmában. A közvetlen eszmecserék azzal a céllal folytak, hogy megtalálják a nevelő-oktató folyamat konkrét tartalmát, megoldják az informatikai dolgozók képzésének közös kutatási kérdéseit, melyet a könyvtári és információs dolgozók egységes felkészítéseként fogtak fel. Folyamatosan megvalósult a stúdiumok tartalmi és szervezeti átalakítása, melyet mindenekelőtt az 1976-ban kiadott „*A csehszlovák oktató-nevelő rendszer továbbfejlesztése*” című dokumentum határozott meg. Ennek következményeként pozitív változások történtek a tantervekben, az oktatott tárgyak tartalmát és struktúráját továbbfejlesztették, a tájékoztatás és könyvtártan elmélete és gyakorlata területén végbement integrációs tendenciáknak megfelelően. Az integrációs folyamat kísérő jelensége volt, hogy a két tanszék tanterve természetes módon közeledett egymáshoz. Az új tanterv, melyet a két állam iskolaügyi minisztériuma törvényesített, a két társtanszék dolgozóinak munkája J. Kábrt professzor vezetésével.

A pozsonyi Könyvtártudományi és Tudományos Tájékoztatás Tanszék tantervének javaslatát Stefan Kimlička mérnök dolgozta ki munkatársaival együtt. Az így előkészített tantervi javaslat befolyásolta az országosan elfogadott tantervi variánst. (Lásd a táblázatos tantervet.) A tantervről folytatott viták végén terminológiailag pontosították az egyes tantárgyak elnevezését, integráltak illetve adott esetben szétválasztottak néhány ismeretkört és bizonyos fokú eltolódás is mutatkozik az elméleti alap és a közös szakosító tárgyak között. A marxista-leninista filozófia, mint a szak elméleti-módszertani alapja, továbbá a marxizmus tanításainak egyéb részei nagyon fontos összetevőjét képezik a hallgatók felkészítésének. A pozsonyi Comenius Egyetem Könyvtártudományi és Tudományos Tájékoztatási tanszéke tantervének specifikuma, hogy az orosz nyelven kívül még egy további világnyelvet, magasabb óraszámban oktatnak. Az elméleti alap tantárgyaiba és a közös szakosító tantárgyakba nagyon átgondoltan a könyvtártanból és a tudományos tájékoztatásból egyaránt integráltak ismereteket. A komplex módon felfogott tantárgyak

egységes, reális képet adnak az ideológiai, politikai, kulturális-társadalmi és tudományos-technikai feltételekről, illetve ezeknek a társadalomra gyakorolt hatásáról. A legszorosabb összefüggést a szakma két iránya (könyvtári, illetve tudományos tájékoztatási) között azokban a tantárgyakban lehet kimutatni, ahol a két problémakör egy tantárgy keretében kerül tárgyalásra. A legtöbb ilyen tárgy olyan ismeretkörök oktatására irányul, mint a modern technológiák és technikák felhasználása a könyvtárakban és a tájékoztatási intézményekben, illetve amelyek a fejlődési irányokat vázolják fel mindkét irányban.

A könyvtártudományi és a tudományos tájékoztatási irány alternatív szakosító tárgyai pontosan körülhatároltak és különbözőek. A harmadik évtől oktatják ezeket az ismeretköröket és párhuzamosan velük, ha kisebb mértékben is, de folytatódik a közös tárgyak tanítása is. A végzős hallgatók szakmai irányultságát közösen oldotta meg és fogadta el mindkét tanszék.

A tudományos tájékoztatás szakosítót végző hallgató a filozófiai, általános-tudományos, társadalmi-politikai és nyelvi tudáson túl rendelkezik a tudományos tájékoztatás gyakorlati ismereteivel. Alapos tudást szerez az információ elméletéből, illetve ezen információk gyűjtése, feldolgozása, szelekciója és hozzáférhetővé tétele területén. A végzetek önálló, kvalifikált munkára alkalmasak, általában a különböző szakterületek információs rendszerében, főleg a tudományos akadémiákon, a tudományos-technikai és gazdasági információs intézetekben, illetve főiskolai és egyetemi könyvtárakban helyezkednek el.

A könyvtártudomány szakosítót végzett szakember alapos ismeretekkel rendelkezik a könyvtártudomány továbbá az egyes könyvtártípusokban végzendő munka területén. Elsajátítja a könyvtári rendszerek specifikumait és szolgáltatásait, a kvalifikált könyvtári munka módszereit, képes továbbá kielégíteni a társadalom tudományos információs igényeit a könyvtár segítségével, analizálja és feldolgozza a könyvtárhasználók és olvasók igényeit, racionalizálja a könyvtári munkafolyamatokat, progresszív módszereket és technikákat fejleszt ki a könyvtári munkában. Önálló munkaköröket töltenek be a különböző könyvtártípusokban, elsősorban módszertani, kutatói és irányítói részlegek vezetőjeként.

A prágai Közgazdasági Főiskola Vezetéstudományi Tanszékén az 1982/83-as tanévben megnyílt a tudományos tájékoztatási szak. A Közgazdasági Főiskola tanterve mindenekelőtt a tudományos tájékoztatás szak tantárgyainak és a közgazdasági diszciplínáknak a kombinációjából áll. Helyet kapnak benne, mint önálló ismeretkörök a matematika és a statisztika-elmélet, amelyek a gazdasági-tudományok alapjait képezik. Az egyetemi tantervvel szemben a tudományos tájékoztatás közgazdasági iránya a politikai gazdaságtannak háromszor annyi órát szentel, ugyanakkor az idegen nyelv oktatására háromszor kevesebbet. Az itt végzett hallgatók szakmai irányultsága a közgazdasági-mérnöki-informatikai profil, mely elsősorban a gépesített adatfeldolgozásra, illetve a tudományos technikai ismereteknek a tudományos-technikai fejlődésben betöltött szerepével foglalkozik. A tudományos tájékoztatási tanszékek különböző főiskolákon történő létrejöttét elsősorban az informatika szerepének növekedése teszi szükségessé. Szó volt róla, hogy a prágai Műszaki Egyetemen indul ilyen szak, de itt ez irányban nem mutatkozott érdeklődés. De a különböző egyetemeken a tanszékek a társadalmi igényeknek megfelelően posztgraduális informatikai stúdiumokat szerveznek, illetve kisebb mértékben úgynevezett szakmaközi stúdiumokat. A felső szintű könyvtáros és tudományos tájékoztatási képzésnek a különböző tanszékeken megvan a maga jellegzetessége.

Az elméleti alap tantárgyai

A társadalomtudományi és általános tárgyak programját nem közöljük (A szerk.)

Tantárgy	A félév felosztása	Teljes óra-szám	1	2	3	4	5	6	7	8	alá-írás	kollokvium
A szakma alapjai	E, SZ	120	60 2/2	60 2/2							1,2	1,2
Matematikai és statisztikai módszerek	E, GY	60	60 2/2								1	1
Társadalmi kommunikáció	E	60	30 2/-	30 2/-								2
Információs források	E	45	45 3/-									1
Olvasók és felhasználók	E	30	30 2/-									1
Könyvészet	E	48					48 4/-					5
Tudományos tájékoztatási és könyvtári rendszerek	E, SZ	93			48 3/1	45 2/1					3,4	4
A könyvtárban elméleti és metodológiája	E, SZ	54				30 2/-	24 1/1				5	5
A bibliográfia elmélete és módszertana	E, SZ	54				30 2/-	24 1/1				5	5
A tud. tájékoztatás elmélete és módszertana	E, SZ	56						30 2/-	26 1/1		7	7
Összesen: – a heti óraszám – vizsgák száma a félév alatt			15 4	6 2	4 –	7 1	8 3	2 –	2 1		8	11
Összesen: – előadás – speciális szeminárium – szeminárium – gyakorlat – az órák összesen		466 124 30 620	165 30 30 225	60 30 30 90	36 12 48	90 15 105	72 24 96	30 13 26	13 13 26			

E = előadás
SZ = szeminárium
GY = gyakorlat

Szakosító tantárgyak

Tantárgy	A félév felosztása	Teljes órászám	1	2	3	4	5	6	7	8	ajánlás	kollokvium
Inf. kereső nyelvek és az automatizált inf. rendszerek lingvisztikája I–IV.	E, SZ GY	276	30 1/1	90 4/2	72 2/4	60 2/2	24 2/–				1, 2, 3, 4	3
Információs állományok I–II.	E, SZ	129		45 2/1	24 2/–	60 2/2					2, 4	2
Az adattérelőgozás alapjai	E, SZ, GY	108		60 2/2	48 2/2						2, 3	3
A tud. tájékoztatás és a könyvtárak automatizálása	E	54		30 2/–	24 2/–							3
Tud. tájékoztatósi, könyvtári és bibliográfiai adatbázisok	E, SZ, GY	112						60 2/2	52 2/2		6, 7	7
Könyvtári és tájékoztatói szolgáltatások	E, GY	78					48 2/2	30 2/–			5	5
A tud. tájékoztatás és a könyvtárak irányítása és gazdaságta	E, SZ	90						90 4/2			6	6
A könyvtárak és a tájékoztatói intézmények története	E	39							39 2/–			7
Áll. művelődés-politika	E	24			24 2/–							3
Tud.-technikai fejlődés és a tud.-technikai együttműködés	E	30				30 2/–						4
Tanulmányi kirándulás		90		30	30	30		30				
Szakmai gyakorlat		180			90		90				3, 5	
Diploma gyakorlat		60							60		7	
Összesen:												
– heti órászám												
– vizsgák száma a félév alatt												
Összesen:												
– előadás												
– szeminarium												
– gyakorlat												
– az órák összesen												

Alternatív szakosító tantárgyak: tudományos tájékoztatás

Tantárgy	A télev felosztása	Teljes óra-szám	1	2	3	4	5	6	7	8	alá-írás	kollek-tívum
A tud.technikai fej-lődés információs ellátása	E, SZ GY	160					48 2/2	60 2/2	52 2/2		5,6,7	7
Kereső és elemző tanulmányi tevé-kenység	E, GY	82						30 1/1	52 2/2		6, 7	7
A tud. tájékoz-tatás irányítása és gazdaságta	SZ	26									7	klasszifika-ció
Technikai szab-ványosítás és ipari jogi védelem	E	24							26 -/2			aláírás
Tudományos techni-kai propaganda	E	24								24 3/-		8
Bibliometriai és in-formetriai módszerek a tud. tájékoztatásban	E, SZ	39					24 1/1	15 -/1				8
Választható előadás	E	58							26 2/-	32 4/-		8
Választható szeminárium	SZ	58							26 -/2	32 -/4	7, 8	
Speciális szeminárium	SZ	96					24 -/2	30 -/2	26 -/2	16 -/2	5, 6 7, 8	
Összesen: - heti óraszám - vizsgák száma a télev alatt							8	9	16	16		6+1 klasz-szifikációs aláírás
							-	1	2	3	14	
Összesen: - előadás - szeminárium - speciális szeminárium - gyakorlat		239 167 96 65					36 12 24 24	45 45 30 15	78 78 26 26	80 32 16		
- az órák összesen		567					96	135	208	128		
Összesítés: - az oktatás óraszám - az oktatás hete-nte - a vizsgák száma a télev alatt			30	30	30	27	20	30	27	19		
			5	5	4	4	5	5	5	4		

Alternatív szakosító tárgyak: könyvtártudomány

Tantárgy	A félév felosztása	Teljes óra-szám	1	2	3	4	5	6	7	8	alá-írás	kollokvium
Bibliopedagógia	E, SZ	82						30 2/–	52 2/2		6, 7	7
A szépirodalommal és az ismeretterjesztő irodalommal történő munka módszertana	E	50							26 2/–	24 3/–		8
A könyvtárak irányítása és gazdaságtana	SZ	26							26 –/2		7	klasszifikációs aláírás
Az irodalom társadalmi hatása	E	134					48 4/–	60 4/–	26 4/–			7
A politikai irodalommal történő munka módszertana	E	24								24 3/–		8
Kutatás és módszertan a könyvtárban	E, SZ	39					24 1/1	15 –/1			5, 6	6
Választható előadás	SZ	58							26 2/–	32 4/–		8
Választható szeminárium	SZ	58							26 –/2	32 –/4	7, 8	
Speciális szeminárium	SZ	96					24 –/2	30 –/2	26 –/2	16 –/2	5, 6 7, 8	
Összesen: – heti óraszám – vizsgák száma a félév alatt							8	9	16	16		6+1 klasszifikációs aláírás
							–	1	2	3		
Összesen: – előadás – szeminárium – speciális szeminárium – gyakorlat – az órák összesen		334 137 96 567					60 12 24	90 15 30	104 78 26	80 32 16		
Összesítés: – az oktatás órászáma hetente – vizsgák száma a félév alatt			30 5	30 5	30 4	27 4	29 5	30 5	30 5	27 5	19 4	

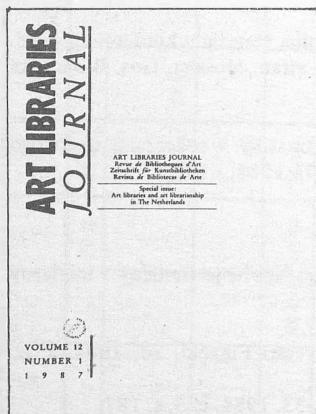
IRODALOM

1. JIREŠ, S – DUDINSKÁ, E: Obsah profilujících předmětů ve výchovněvzdělávacím procesu na odboru vědeckotechnické informace. = INFOS '84. Zborník zo 14. informatického seminára. Bratislava, ZSKI 1984, s. 177–183.
2. SOSTOJANIE i puti soveršenstvovanija bibliotecnogo obrazovanija. Materialy konferencii specialistov vuzov kultury s učastiem predstavitelej socialističeskich stran. Moskva, Gos. Biblioteka SSSR im. V. I. Lenina 1984, s. 7.
3. TARAKANOV, K. V.: Oтраženie sovremennych problem informatiky v sodержanii ucebnoho processa na bibliotечnych fakul'tetach. = SOSTOJANIE... M., GBL 1984, s. 85.
4. Tam. s. 83–86.
5. DÁN Róbert: Program prípravy knihovníkov na univerzite v Budapešti je tradičný i moderný Knížnice a vedecké informácie, 17, 1985. č. 2, s. 92–94.
6. TÓTH, Gyula: A főiskolai könyvtárosképzés megújítása. Könyvtári Figyelő, 30, 1984. 5. sz. 464–476. p.
TÓTH, Gyula: K vzdelávaniu knihovníkov v Madarsku. = Čítateľ, 33, 1984, č. 5, s. 187.
7. MEŠŠA, Eugen: Štúdium vedeckých informácií a knihovníctva na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. = Studium vědeckých informací a knihovnictvi v ČSSR. Praha, ÚVTEI 1986.

***

SZÁMÍTÓGÉPES BRAILLE-KÖZPONTOT létesített négy kelet-afrikai ország számára a Royal Commonwealth Society for the Blind. Nairobiban (Kenya) elektronikus formában állítják elő a kiadványokat, s hogy a szállítási költséget megtakarítsák, a floppy-diskeket küldik szét a három szomszédos országban a helyi Braille-nyomdáknak, amelyekben a nyomtatott forma készül. Az első évben 112 Braille-írású könyvet adtak így közre különböző afrikai nyelveken. Könyvek híján eddig nem lehetett megszervezni a vak gyermekek iskolai oktatását, most ez a munka is megindult. A rendszert (ABCD – African Braille Computer Development) további afrikai országokra is ki akarják terjeszteni. (IFLA Section of libraries for the Blind Newsletter, 1988. márc.)

SZEMLE

Art libraries journal* (publ. by Art Libraries Society vol. 1. (1969). – London: ARLIS/UK, 1969 – ISSN 0307–4722

előzménye: ARLIS Newsletter (ISSN 0044–9032)

A művészeti könyvtárosok szakfolyóirata. „A gyermekhalandóság és a művészeti könyvtárak”

Az *Art Libraries Journal* 10. évfolyamának 3. számában, 1985-ben olvashatjuk a „Művészeti dokumentumok egyetemes hozzáférhetősége (UAP): alapelvek” című tanulmányt Philip Pacey tollából. A cikk rövid bevezetőjében a szerző kiemeli: a művészeti könyvtárosok legfőbb feladata, hogy saját területükön keresztül az egész emberiség ügyét szolgálják. A századunkban

tapasztható, a fejlett és fejlődő országok közötti óriási különbség a könyvtárakban fokozottan megnyilvánul; jó néhány kollégának lelkiismereti kérdést okoz, hogy munkásságukkal ezt a különbséget növelik és ezzel közvetve a kulturális imperializmust szolgálják. A művészeti könyvtárosok egy része ennek ellenére kevés figyelmet fordít a könyvtárakat nem használókra, így akarva-akaratlanul az elit kiválasztódásához és még elitebbé válásához járul hozzá. A könyvtári hivatás és a szakma etikai alapállásának gyökere a valóságos olvasók kiszolgálása mellett a potenciális olvasók rendszeres könyvtárhasználóvá nevelése is. Ebből kiindulva a művészeti könyvtárosok szakmai meggyőződésből csatlakoztak az UAP (Universal Availability of Publications) programhoz, amelynek célja nem utolsósorban a fejlődő országok támogatása.

A szerző által felvázolt cselekvési program szerint elsősorban a diákok olvasóvá nevelésén és színvonalas könyvtári ellátásán keresztül érhető el a valódi cél: hogy mindenfajta megkülönböztetés nélkül, az emberi jogok alapján juthasson hozzá mindenki a számúra szükséges – köztük a művészeti – dokumentumokhoz. A deklarált elvek ellenére a művészeti szakmában dolgozó kollégák gyakran attól frusztráltak, hogy naponta szembe-sülnek az emberi gény nagyságával és saját munkájuk, lehetőségeik korlátaival.

E rövid összefoglaló után Pacey cikke így kezdődik: az UNICEF becslése szerint a világon naponta 42 000 négy éven aluli gyermek hal meg. Ez a tény bármennyire is ismert, soha nem lehet triviális; a művészeti könyvtárakról csakis ennek árnyékában lehet gondolkodni.

Ez a morális és szakmai alapállás jellemzi a Philip Pacey szerkesztésében megjelenő *Art Libraries Journal*-t, amely első tíz évfolyamát az Egyesült Királyság és Írország művé-

* A folyóirat a Magyar Iparművészeti Főiskola Könyvtárában található (1977–1979-es évfolyam szórványosan, 1979-től teljes évfolyam), valamint a KMK Szakkönyvtárában 1984–1987-ig.

szeti könyvtárosai szervezetének (ARLIS/UK & Eire) égisze alatt adta közre, majd a 11. évfolyamtól, 1986 tavaszától kezdve mint nemzetközi orgánum jelenik meg. A kezdetektől fogva kitekintettek a szigetország határain túl is (például 1985-ben tematikus számot szenteltek a dániai és az NSZK-beli közművelődési könyvtárak szépművészeti szolgáltatásainak), de mindenekelőtt az IFLA-közyűléseken, illetve az azokhoz kapcsolódó, a művészeti könyvtárak szekciójának elhangzó előadásokat publikálják a lap hasábjain. Ez utóbbi tendencia változatlanul megmaradt: valamennyi érdeklődő szakember rövid időn belül elolvashatja a nemzetközi fórumokon elhangzott fontosabb előadások szövegét (így az 1987 augusztusi, Brightoni IFLA-konferencia anyagai októberben már Budapesten is hozzáférhetőek voltak).

A nemzetközi folyóirattá válásra való törekvés – amelyet az 1985. évi chicagói IFLA-konferencián határoztak el – részben a témaválasztásban, részben az együttműködési programok támogatásában nyilvánul meg. Erősödött az a szerkesztési metódus, hogy minden számot egy-egy téma alapos körüljárására szánják. Így például az IFLA Tokióban tartott konferenciájához kapcsolódva Ázsia és Óceánia információs hálózatát ismerteti Sue Boaden. Előadásából kitűnik, hogy a korábbi gyarmati országok – jól sáfarkodva a technológiai fejlődés gyümölcseivel – a nemzeti jövedelem egyre nagyobb hányadát fordítják a kulturális szférára, benne a könyvtárügyre is. Az érintett országok közötti javuló viszonyt jelzi a művészeti könyvtárak együttműködésének erősödése: ennek keretében vándorkiállításokat, művészlatogatásokat, kulturális fesztiválokat rendeznek. A kormányzati körök és az UNESCO támogatását élvező program alapján végzett munka eljutott odáig, hogy a művészeti könyvtárak terén működő regionális együttműködési körök mintájára Ázsia és Óceánia is létrehozza a maga területi szervezetét (mint például Ausztrália és Új-Zéland az ARLIS/ANZ-t).

Philip Pacey az „ARLIS/NORDEN és a skandináv civilizáció” című cikkében példa erejűnek tartja az északi államok közötti művészeti könyvtári együttműködést, amelynek gyökereit magában a civilizációban keresi és találja meg. Az ARLIS/NORDEN kereteibe tömörülő öt skandináv állam messzemenően tiszteletben tartja az egyes országok területi identitását, kulturális tradícióit, védi az egyént, annak jogait, de a környezetét is – és a mindenütt tapasztalható jó közösségi szellem az országhatárokon túl is megnyilvánul a nemzetek közötti együttműködésben.

Az IFLA Művészeti Könyvtári Szekciója 1985. március 13–16-án Genfben tartotta első Európai Konferenciáját, amelynek kapcsán Huguette Rouit igen érdekes cikkben fejtegeti az elmúlt években egyre gyakoribbá váló nemzetközi tanácskozások létrejöttének okait. 1983 nyarán az ICOM Nemzetközi Dokumentációs Szövetsége Londonban, majd az IFLA Művészeti Könyvtári Szekciója Münchenben, a Művészettörténészek Nemzetközi Bizottsága pedig Bécsben ülésezett. Mindhárom tanácskozás témája az új információs technológiákhoz kapcsolódott. 1984 őszén az ICOM már említett szervezete az 1985. évi ottawai konferenciája előtt előkészítő ülést tartott Párizsban és ugyancsak 1984-ben rendezték meg Pisában a Scuola Normale és a J. Paul Getty Trust szervezésében az *Informatika és a művészettörténet* című kollokviumot – csak ez utóbbi keretében mintegy 200 projektet mutattak be a művészettörténeti adatok és információk számítógépes kereséséről.

Az IFLA Művészeti Könyvtári Szekciója az utóbbi évtizedben igen dinamikusan működött: közös munkák, publikációk, évente találkozó a közgyűléseken – mindez az

erős szakmai érdeklődést jelzi. Mi tette szükségessé az újabb rendezvény megszervezését? 1977 óta a szekció munkáját kettősség jellemzi: egyrészt az európaiak érdektelensége az IFLA ügyei iránt, másrészt az IFLA tájékoztatatlansága európai kérdésekben. E jelenségek fő okai abban kereshetők, hogy az IFLA-kongresszusokat általában távol Európától tartják, amely anyagi okokból már nem teszi lehetővé az európaiak részvételét, másrészt az angol nyelv fölénybe kerülése is visszatartja a nemzetközi fórumoktól az európaiak többségét.

A genfi kollokvium fő témája, az *Ikonográfiai gyűjtemények és a könyvtárak* három kisebb csoportra oszlott: az ikonográfia oktatása; ikonográfiai gyűjtemények; felhasználók és szolgáltatások.

Miközben a képi információk gyorsan szaporodnak körülöttünk, a vizuális képzés – és ezen belül az ikonográfia oktatása – egyre jobban elmarad a kívánalmaktól. Az iskolákban ugyan folyik némi vizuális alapképzés, de a felnőtt generációk még a legalapvetőbb vizuális kifejezőeszközökkel, „fogalmakkal” sincsenek tisztában. Eközben az ikonográfiai gyűjtemények egyre szaporodnak és ahogy az új képtárak, galériák stb. száma nő, úgy erősödik a veszélye annak, hogy a könyvtárakban őrzött értékes gyűjtemények elsikkadnak, majd a feledés homályába vesznek. Az olvasókat, a felhasználókat jobban meg kell ismerni, mert az ő igényeik határozzák meg a gyűjtemények szolgáltatásait. Elég, ha három használati típust említünk meg a probléma érzékeltetésére: archeológus, animációs film rajzoló, csökkentlátó. Nem kell külön hangsúlyozni, mennyire eltérő igénnyel léphetnek fel a művészeti könyvtárakkal szemben.

Az állomány feltárására az utóbbi években sok bibliográfia, osztályozó rendszer és tezaurusz készült, közülük a legjelentősebbek: Répertoire d'Art et d'Archéologie, ICON-CLASS, Thesaurus Iconographique, Thesaurus MARDOC–IMIS. Ezek segítségével sorra épülnek a művészettörténeti tárgyú bibliográfiai adatbázisok, amelyek hol a muzeális (tehát műtárgy-), hol a könyvtári (tehát a dokumentum-központú) megközelítést részesítik előnyben, de a különböző szemléletmód végső soron a felhasználók javára válik. – A genfi tanácskozáson résztvevők elhatározták, hogy – élve az IFLA szervezeti kereteinek rugalmasságával – a jövőben rendszeresen megtartják az európai művészeti könyvtárosok találkozóját.

A párizsi Pompidou Központ keretében működő Centre de Création Industrielle (CCI) formatervezési, építészeti és környezettervezési adatbázisáról, a CécILE-ről számolt be C. Mihailovic 1984-ben. A napi 500–1000 látogatót fogadó különgyűjtemény a számítógépes rendszer tervezésekor mintegy 12 ezer könyvet, katalógust stb., 300 kurrens folyóiratot és 30 ezer diapozitívot tartalmazott. Az adatbázis tartalmát tekintve multidiszciplináris, a formatervezés, a vizuális kommunikáció, a környezettervezés mellett sok határterületet is felölel a művészettörténettől a szociológián át a technológiai kérdésekig. A tartalmi feltárás elveinek kimunkálásában 12 dokumentációs szakember vett részt, az ő munkájuk eredményeként indexelési szabályzat készült, amelynek segítségével valamennyi dokumentumot egységes szempontok alapján dolgoznak fel. Az induláskor mintegy 33 ezer rekordot tartalmazó adatbázis évi 8 ezer tétellel gyarapodik. A rekordokban lévő mezők: azonosító szám, hordozó, szerző, cím, forrás, nyelv, osztályozó jelzet, terjedelem, szerzői jogok, a feltárás adatai, a dokumentum tartalma.

Az adatbázist a Pompidou Központ Siemens gépén futtatják a GOLEM program felügyelete alatt. A rendszer a TRANSPAC és az EURONET hálózaton keresztül érhető el online üzemmódban. A helyi felhasználókön kívül sok vidéki és külföldi egyetem, formatervezési iroda, iparvállalat veszi igénybe a CÉCILE szolgáltatásait Londonból, Montreálból, Bécsből is.

Annak ellenére, hogy az *Art Libraries Journal* nemzetközi folyóirattá válása után másfél évvel megjelent szerkesztőségi cikkben bátorították a kis és a fejlődő országok művészeti könyvtárosaikat a saját munkájukról szóló beszámolókra, ez idő alatt összesen néhány rövid írás jelent meg három szocialista ország (Bulgária, NDK, Szovjetunió) és egy pár afrikai állam egy-egy könyvtáráról, művészeti galériájáról. A művészeti könyvtárak közötti nemzetközi együttműködésről terjedelmes, két részből álló tanulmány jelent meg 1986 nyarán. Az első fejezetben Philip Pacey hangsúlyozza, hogy a művészeti dokumentumok egyetemes hozzáférhetőségének záloga a hatékony nemzeti regisztráció. A bibliográfiai számbavételt nem elég utólag elvégezni: már a beszerzés fázisában egyeztetni kell a munkát ahhoz, hogy a nemzeti impresszum egészét felölelje, de a párhuzamosságot kiküszöbölje. Ennek érdekében nemzetközi szinten egy széles körű gyarapítási koncepció kidolgozását javasolja. A tanulmány második részében Stephen Vickers azt fejtegeti, hogy a nemzetközi együttműködéshez való tisztességes csatlakozás előfeltétele, hogy kinek-kinek a saját hazájában megjelenő dokumentumokról legyen tiszta képe. A munkát azonban gátolja, hogy éppen a legnehezebb azt eldönteni, melyik ország tekintheti „nemzeti”-nek azt a katalógust, amelyet Olaszországban nyomtatnak, a kiállító művészek és a katalógus szerzői egyaránt több nemzet fiai, a kiállítást pedig Bécsben, Londonban, New Yorkban rendezik? Ehhez a témához kapcsolódik Mary Williamsonnak az 1985. évi chicagói IFLA-konferencián tartott előadása „Megismerni magunkat: a kanadai nemzeti művészeti bibliográfia perspektívái” címmel. Az előadó előjáróban leszögezi: a kis [!] országok művészeti irodalmának – amelyek nem kerülnek be a nemzetközi indexelő szolgáltatások vérkeringésébe – multhatatlanul szüksége van saját nemzeti művészeti bibliográfiára. A retrospektív bibliográfia nagy szerepet játszik abban, hogy az állampolgároknak felébredjen a kevésbé ismert hazai művészek és művészeti mozgalmak, valamint a kulturális örökség gazdagsága iránti érdeklődés. Ezen túlmenően a nemzeti szakbibliográfia a művészeti hatások és a nemzetközi kulturális kapcsolatok kutatására is lehetőséget teremt.

Ezen a konferencián a kanadai művészekről összeállított online adatbázist is bemutatták. A kezdetek 1969-ig nyúlnak vissza: ekkor készült az első, manuálisan összeállított címjegyzék, amelyet folyamatosan kiegészítettek, majd 1982-től számítógépre vittek. Az adatbázisból a művészek neve, címe, működési területe mellett lekérdezhető jelentősebb alkotásaik elnevezése, közterületi vagy közgyűjteményi elhelyezése stb. A kanadai törekvésekhez hasonlóan Ausztrália és Új-Zéland könyvtári szervezete is sokat tesz a nemzeti művészeti élet megismertetéséért. Tevékenységükről Valerie Richards számolt be Münchenben az IFLA-konferenciáján „Az ARLIS/ANZ és a művészeti könyvtárak az Isten háta mögött” című előadásában. Mint elmondta, a művészeti könyvtárak szervezete 1976-ban alakult. Szemináriumok, előadások szervezésével, az „ARLIS/ANZ News” kiadványainak közzétételével kívánnak segítséget adni az ottani művészeti könyvtárosoknak a világtól való elzártság és távolság csökkentése érdekében. Tevékenységüket a galériák, múzeumok,

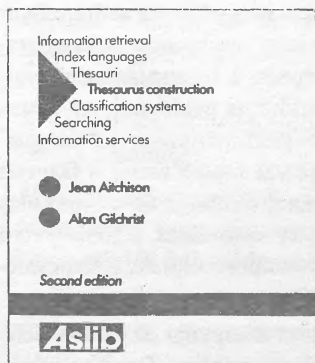
művészeti egyetemek és szakiskolák munkatársaival együttműködve végzik. Ausztráliában több működő számítógépes rendszer is szolgálja a művészetekkel kapcsolatos szakirodalmi tájékoztatást, köztük az AARTI (Australian Art Index), amely az Ausinet hálózaton keresztül érhető el online üzemmódban.

A fent ismertetett nemzeti programokhoz hasonlóan a svéd művészet és művészet-történet szakirodalmi is lekérdezhető online elérési adatbázisból. Az 1978 óta működő KONSTDOK rendszer elérési pontjai: tartalmi kivonat, szerző, cím, sorozat, lelőhely, kulcsszó (angolul is), akiről a mű szól, a hely, amelyről a mű szól, megjelenési adatok, osztályozási jelzet. Érdekes kezdeményezés, hogy több országban – köztük Norvégiában, Dániában, Svédországban, Finnországban – eredeti műalkotásokat: grafikai műveket, festményeket, kispasztikákat stb. is gyűjtenek a művészeti könyvtárak. Előfordul, hogy a műtárgyakat kölcsönzik is – igaz, nem kis összegű havi tagsági díj ellenében. Természetesen ezt a szolgáltatást már csak a jó módú középosztály tudja igénybe venni – és itt visszakanyarodunk az elsőként ismertetett cikk fő mondanivalójához. A dokumentumok egyetemes hozzáférhetősége az emberi jogok alapján, „felhasználóbarát” szolgáltatások, világméretű könyvtárközi együttműködés, hatékonyság – vissza a Ranganathan-i elvekhez – sürgeti Clive *Phillpot* az IFLA chicagói konferenciáján.

Derítsük ki, kik és miért nem használják a könyvtárat? A mai kor jellegzetes figurája, a fején fülhallgatóval ödöngő fiatal, a tévé előtt órákig elüldögélő középkorú valószínűleg nem túl gyakori látogató a könyvtárakban. Soha ennyi zenét nem hallgattak és ennyi képet nem láttak az emberek, mint napjainkban – írja Horst *Dietze* a „Művészeti gyűjtemények – de minek?” című tanulmányában. A zenére még inkább, de a képek értékre szinte egyáltalán nem tanítják az embereket – ki érti akkor a művészeteket, kinek gyarapodnak akkor a könyvtárak? A válasz nem éppen szívderítő, de ennek tudatában sem szabad hagyni, hogy a művészeti könyvtárosokon eluralkodjon a kultúrpeszimizmus – a műveltség terjesztése érdekében szoros összefogásban kell munkálkodniuk az iskoláknak, a közgyűjteményeknek, a tömegkommunikációs eszközöknek.

Hasonló kérdéseket vetett fel az 1987. évi brightoni konferencián Trevor *Fawcett* a „Túl sok a látni- és az olvasnivaló” című vitaindító előadásában. Az információk túltermelése a művészeti területen is közismert. A nagy mennyiség mellett az információhordozók összetétele túlságosan heterogén – feltétlenül szelektálni kellene, mi kerüljön közülük bibliográfiai kontroll alá – nem is beszélve arról, hogy ez a művészeti dokumentumok esetében nem is elegendő: e téren bibliográfiai és ikonográfiai kontroll egyaránt szükséges annak érdekében, hogy a kortárs művészeti alkotásokról és művészettörténeti dokumentumokról pontos képet adhassunk a mának és a jövőnek.

TÓSZEGI Zsuzsa

Thesaurus construction: A practical manual / Jean Aitchison, Alan Gilchrist. — 2nd ed. — London: Aslib, 1987. — 173 p.

Tezauruszépítés. Gyakorlati kézikönyv

Joggal merül fel az Olvasóban a kérdés: érdemes-e egy 1972-ben napvilágot látott könyv második kiadását ismertetni? S főként, érdemes-e Horváth, Vargha, Ungváry, vagy éppen Aitchison, Gilchrist, Foskett, Dahlberg és társaik után egy újabb tezaurusz művet elolvasni, amelyet a szerzők — a bevezetőben bevallottan — a nyolcvanas évek végének kezdő tezauruszépítőinek szántak, és amelyben sem a könyvtárnyi tezaurusz elmélet mélyreható ismertetésére, sem a ma már (a tezauruszok elterjedtsége miatt) igen sokszínű gyakorlat teljes körű áttekintésére nem vállalkozhattak? Kérem, ne válaszoljanak elhamarkodottan.

Igaz, a tezauruszokkal manapság már-már olyan fejlesztési gondok vannak, mint a jóval „idősebb”, de a gépi információkeresésben kevésbé elterjedt ETO-val. A hetvenes évek elején, amikor a könyv első — szerkezetében hasonló, de sokkal szerényebb — változata készült, a tezauruszirodalom az első összefoglalások, szintézisek korát élte. Az új kiadásban a szerzők arra törekedtek, hogy az azóta is helytálló alapismereteket kiegészítsék az új fejleményekkel: az időközben megjelent nemzetközi és nemzeti szabványok előírásaival, az erőteljesen bővülő automatizálási lehetőségek felmutatásával, néhány intellektuális fejleménnyel, s természetesen sok gyakorlati információval.

Az információs rendszerek tervezői számára különösen érdekes lehet a szerzők által is fontosnak tartott első fejezet, amelyben több évtizedes tapasztalatukra támaszkodva összefoglalják azokat a feltételeket, amelyek meghatározzák: használjanak-e tezauruszt a keresésben (indexelésben), s ha igen, ez milyen legyen. A mai információkereső rendszerek többsége a szabadszöveges (természetes nyelvű) és a tezaurusszal történő (ellenőrzött nyelvű) keresés lehetőségét egyaránt biztosítja, módot adva a kereső igényeinek legmegfelelőbb megközelítésére. A tezaurusz jellemzőit számos tényező határozza meg: az adatbázis által lefedett szakterület sajátosságai, a feldolgozandó irodalom vagy adatok típusa (ez utóbbihoz egy osztályozási vagy jelrendszerhez kapcsolt tezauruszt javasolnak), az adatbázis várható mérete, az alkalmazandó nyelvek száma, a használó közösség jellemzői (a kérdések várható típusai, mennyisége; maguk keresnek vagy szakképzett közvetítőket vesznek igénybe), valamint a rendelkezésre álló anyagi, szellemi és technikai erőforrások. Ha mindezekről döntöttünk, még mindig több választás áll előttünk: új tezaurusz készítése vagy meglévő adaptálása; a teljesség növelése (morfológiai szabályozással, csomkolási lehetőségekkel, szinoníma-ellenőrzéssel, automatikus hierarchiaszint emeléssel, rokon ki-

fejezések behozásával) vagy a pontosság javítása (specifikussággal, részleges prekoordinálással, a kifejezések „távolságának” meghatározásával, kapcsolat- és szerepjelölők alkalmazásával stb.).

Mindezen *előzetes* megfontolások, döntések után lehet a tezaurszkészítésnek nekiállni. A következő rövid fejezet felsorolja a tezaurszépítésre vonatkozó ISO és főbb nemzeti szabványokat, majd a „klasszikus” műveleteket ismerteti: a szógyűjtés, a szótár ellenőrzése, a deskriptorok megválasztása és kiegészítése, az összetett szerkezetek használata, az alapvető fogalmi kapcsolatok kialakítása, a szakcsoportképzés, a tezaursz megjelenítése. Természetesen ezeket is kiegészítik a legfrissebb ismeretekkel és példákkal. Az összetett szerkezetek kezelésében például hivatkoznak a PRECIS grammatikailag jól megalapozott gyakorlatára; a szakcsoportképzésnél nagyobb hangsúllyal foglalkoznak a fazettázott osztályozással; a keresési „segédletek” közé bekerültek a logikai operátorok, a csonkolás és a kifejezések távolságának meghatározása; és külön fejezetet szentelnek a többnyelvű tezaurszokkal kapcsolatos kérdéseknek, a mikro- és makrotezaurszoknak, a kapcsolódó nyelvek, a tezaursz összeolvasztás és integrálás problémáinak.

A Tezaurszépítés két kiadásának összevetése világosan kirajzolja az információkereső nyelvek e típusának fejlődését a hetvenes évek elejétől napjainkig. Természeteszerű velejárója a tezaurszok elterjedésének a szabványosítás, amely az egy- és többnyelvű tezaurszokra egyaránt kiterjed. Ennek leágazása a nemzeti és regionális tezaursz – clearing house-ok létrejötte, a regisztrálás igényének felmerülése. A következő áttörés az automatizálás fejlődésének köszönhető. Ez két téren is érintette a tezaurszokat. Egyrészt használatukban nyíltak meg új lehetőségek az online keresés körülményei között (pl. deskriptor-cikkek vagy szakcsoportok megjelenítése és beépítése a keresésbe), másrészt készítésük valamennyi fázisában igénybe vehető egy sor tezaurszkezelő szoftver. A szógyűjtésben például gyakorlati elemzések végezhetőek számítógéppel, az alapvető relációk kidolgozása után a „reciprokok” automatikusan generálhatók. Ugyancsak elkészíti a gép az alfabetikus, a szakcsoportos vagy grafikus részeket, ám a legnagyobb segítséget talán a karbantartásban, illetve a tezaurszok összeolvasztásában nyújtja. Az „M” fejezet tartalmazza azoknak a szoftvercsomagoknak és irodáknak, számszerint 21-nek, az alapadatait, amelyek a tezaurszépítést és -karbantartást támogatják. Ezek egy része átfogó könyvtári-információs programcsomagok modulja, más részük kimondottan a tezaurszkezelésre hivatott. Érdekes – és ez is a fejlődés irányait mutatja –, hogy a programok nagy része többnyelvű (van, amelyik 10 nyelvű) tezaurszok kezelésére is képes, és nemegy mikroszámítógépre is alkalmazható. Végül a fejlődés indikátora az is, hogy az 1972-es kiadás szerény 14 tételes bibliográfiájával szemben az új kiadás 109 tételt tartalmaz, amelyek egy része a könyv használatához is szükséges.

A bevezetőben feltett kérdésre talán az lehet a válasz, hogy e viszonylag kikristályosodott, mégis fejlődő terület újabb és újabb kézikönyvei mindig aktuálisak az újsütetű tezaurszépítőknek, de azoknak is érdemes átlapozni őket, az új fejleményekre nyitott szemmel, akik már gyakorlott tezaurszkészítők vagy -használók. Számukra lehet érdekes az a – szintén a terület fejlődését jellemző adalék –, hogy Aitchison asszony független tanácsadóként, Gilchrist úr pedig egy információszerzési tanácsadó szolgálat tulajdonosaként működik.

TAJÉKOZTATÓ

**szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok
tartalmi és formai követelményeiről**

1. Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügyével, jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó kéziratokat fogad el közlésre.
2. A kéziratokat 2 példányban kettes sorközzel gépelve (30 soros, 60 leütéses oldalon) kérjük beküldeni.
3. Ábrákat, illusztrációkat csak korlátozottan tudunk közölni. Csak jó minőségű, kontúros ábrát vagy fényképet tudunk elfogadni. A táblázatok és az ábrákat külön lapon szintén két példányban kell mellékelni és helyüket a kéziratban megjelölni.
4. A kéziratok terjedelme tanulmányok esetében ne legyen több egy ívnél (21 oldal); a fordítások, tömörítvények, külföldi könyvtárügyi eseményekről szóló beszámolók 8–10, a könyvismertetések 4–6 oldal terjedeleminél.
5. A tanulmányok rövid 10–15 mondatos tartalmi kivonatát két példányban kérjük csatolni az angol, orosz és német nyelvű tartalmi ismertető elkészítése céljából.
6. Az idézetekkel, hivatkozásokkal kapcsolatban a következőket kérjük: ha a cikk egészében ötnél kevesebb a hivatkozások száma, a forrásokat lábjegyzetben adják meg, egyébként a cikk végén IRODALOM vagy JEGYZETEK címszó alatt sorszám szerint sorolják fel. Szó szerinti idézésnél az idézett mű szerzője, címe kiadója, a kiadás helye, a kiadás éve és az oldalszám jelölendő meg. Folyóíratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat teljes nevét, az évfolyamot, a megjelenés évét, a folyóirat számát és az oldalszámot kérjük megadni.
7. A szerkesztőség joga a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz a szerző hozzájárulása szükséges.
8. A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
9. A kézirat végén kérjük feltüntetni a szerző nevét, munkahelyét, munkahelyi telefonszámát, lakcímét, személyi azonosító számát és azt, hogy a honoráriumot hová kéri átutaltatni.

Kérjük szerzőinket, hogy a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek szerkesztőségünkbe.

Köszönettel:

A szerkesztőség

Ara: 30, – Ft